

# **QULU MƏHƏRRƏMLİ**

KİNO,  
TELEVİZİYA,  
RADIO  
TERMINLƏRİ

*1 z a h l ı l ü ğ d t*

**"AZƏRBAYCAN MİLLİ  
ENSİKLOPEDİYASI"**

**NƏŞRİYYAT-POLİQRAF  
İYA BİRLİYİ**

**BAKİ- 2002**

92(Az)

M59

*Lüğət*

*Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası  
Terminologiya Komissiyasının  
qərarı ilə nəşr olunur.*

**Rəyçilər:**

İnqilab Kərimov,  
*AMEA-nın müxbir üzvü,  
sənətsünashq doktoru, professor*

Müseyyib Məmmədov,  
*filologiya elmləri doktoru, professor*

İsmayıl Vəliyev,  
*filologiya elmləri doktoru, professor*

Sayalı Sadıqova,  
*filologiya elmləri doktoru*

**Elmi redaktor:**  
Rasim Əfəndiyev,  
*akademik*

**Ixtisas redaktorları:**  
Ayaz Salayev,  
Zeynal Məmmədli

**Məhərrəmli Qulu Məmmədqulu oğlu.**  
**M59 Kino, televiziya, radio terminləri. İzahlı lüğət.**  
**"Azərbaycan**  
**Milli Ensiklopediyası" Nəşriyyat-Poliqrafiya**  
**Birliyi, Bakı,**  
**2002, 352 səh.**

Kitabda kino, radio, televiziya, video, həmçinin bu sahələrin sıx bağlı

olduğu informatika, sosiologiya, informasiya texnologiyaları və müasir

kommunikativistika sistemində ən çox işlənən terminlərin izahı verilmişdir.

Ölkəmizin nəşriyyat təcrübəsində ilk nümunə olan bu izahlı lüğət

audiovizual sənət sahəsində çalışanlar və bu sahəni öyrənmək istəyənlər

üçün nəzərdə tutulmuşdur.

M 4602030000

M657 -2002

ISBN-4İ8600-337-4

© Qulu

Məhərrəmli, 2002

## GİRİŞ

Hər bir ditin zənginliyi, həm də onun müxtəlif sahələrə aid terminlərinin çoxluğu ilə ölçülür. Bu mənada müasir dünyanın ictimai-siyasi və mədəni həyatına güclü təsir göstərən kütləvi kommunikasiya sisteminin (mətbuat, kino, televiziya, radio) inkişafı Azərbaycan dilinin lüğət fonduna da təsirsiz qalmır. Çağdaş elektron-informasiya inqilabı, sürətli texnoloji dəyişmələr informatika və jurnalistikadan tutmuş filologiya və sənətşünaslığa qədər bir çox elm sahələrinin nəzəri konsepsiyalarına və terminologiyasına mühüm yeniliklər gətirir. Elm və incəsənətdə, təbiət, cəmiyyət və insan psixologiyasında baş verən hadisə və təzahürləri, texnoloji prosesləri dəqiq ifadə etməli olan terminlər sürətlə inkişaf edən sahələrdə özünü daha çox göstərir. Hazırda bütün dünyada belə yüksək dinamizm və rəngarəngliyə

malik olan sahələrdən biri kino, radio və televiziya  
Təqribən yarım əsr  
əvvəl bu vasitələrin mövcudluğu möcüzə  
sayılırdısa, indi telekom-  
munikasiyada şifrəli eramın başlanması, rəqəmli  
televiziyanın kompüter və  
informasiya supermagistralları ilə birləşməsi, kinoda  
fantastik çəkiliş  
üsullarının meydana gəlməsi heç kimi təəccübləndirmir.

Kommunikasiya sisteminin, medianın, kino,  
radio, televiziya və  
internetin sürətli inkişafı Qərbi ölkələri üçün daha  
xarakterikdir. Buna görə  
də həmin ölkələrdə texnologiyanın hər inkişaf  
mərhələsinə uyğun olaraq  
ingilis, fransız, alman, rus və s. dillərdə mətbuatın,  
kino və elektron  
jurnalistikanın elmi-nəzəri, praktik məsələlərinə aid  
yüzlərlə yeni söz, ifadə  
və termin yaranır. İzahlı lüğətlərin vəzifəsi məhz bu  
terminlərin mənasını  
aydınlaşdırmaq və onların müxtəlif cür yozulmasının  
qarşısını almaq,

yaxud bu meyli minimuma endirməkdir.

■ •'

Kino, teleradio istehsalı və yayım texnologiyasının inkişafı ilə bağlı xarici dillərdə yaranan saysız-hesabsız terminlər sürətlə Azərbaycan dilinin də lüğət fonduna daxil olur. Mütəxəssislər bu terminlərin mümkün, uyğun qarşılığını tapmağa və onu praktikada işlətməyə çalışırlar. Lakin bu terminlərin əksəriyyətinin uzun müddət rus dilində, indi isə daha çox ingiliscə işlədilməsi səbəbindən mövcud sahənin həm elmi-nəzəri, həm

praktik sahəsində, həm də tədris prosesində çoxsaylı  
çətinliklər yaratması  
faktdır. Sizə təqdim olunan bu izahlı lüğət, məhz həmin  
çətinlikləri qismən  
aradan qaldırmaq, teleradio və kino sənətinin  
terminologiyasını yığcam əks  
etdirmək və ona müəyyən dərəcədə aydınlıq  
gətirmək zərurətindən  
yaranmışdır.

Nəzərə almaq lazımdır ki, ekran-eflr sintetik sənət  
sahəsinə aid olduğu  
üçün buraya teatr, ədəbiyyat, təsviri sənət, musiqi,  
hüquq, dilçilik, fəlsəfə,  
psixologiya, fizika, rabitə, informatika və s. sahələrdən  
çoxlu sayda termin  
keçmişdir. Son illərdə kino, radio və televiziya sənətində  
nəzərə çarpan  
dəyişikliklər bir tərəfdən yeni tendensiyalar yaratmış,  
digər tərəfdən isə bu  
sahəyə aid olan terminlərin məzmun tutumunu  
genişləndirmişdir. Məsələn,  
ilk vaxtlar "televiziya" dedikdə, yalnız təsvirin  
ötürülməsi üsul və vasitəsi  
başla düşülürdü, sonralar həmin vasitəyə xidmət  
edən qurumlar da  
"televiziya" adlandırıldı. Müəyyən vaxt keçdikdən  
sonra bu qurumun  
həmin vasitənin köməyi ilə yaydığı məhsulları da eyni  
sözlə (məs., **televiziya**

**verilişi, televiziya studiyası** və s.) adlandırmağa başladılar. Bu sözləri eynilə "kütləvi kommunikasiya" termini haqqında da demək olar. Belə söz birləşməsinin işlədilməsi əleyhinə etirazların səbəbi həmin anlayışın tarixən təşəkkül tapmış çoxmənalılığı idi.

Ənənəyə görə, həm sosial informasiyanın yayılması prosesini, həm də

yayım kanallarının özünü kütləvi kommunikasiya adlandırırlar. Bundan

başqa prosesin məzmunu da həmin anlayışla ifadə edilir. Terminlərin belə

çoxmənalılığı və bunlara müvafiq olan anlayışların diffuzluğu getdikcə,

sözün əsl mənasında, ciddi təhlükəyə çevrilir.

Azərbaycanda yeni dü

mühitin təşəkkül tapıb formalaşmağa başladığı indiki vaxtda belə

bir təhlükəni sovuşdurmaq, yaxud onu minimum həddə endirmək

üçün lüğətdə bu sayaq terminlərin mənasının dəqiq izahına cəhd

göstərilmişdir.

Müəllif lüğəti hazırlayarkən mənbə kimi ensiklopediya və lüğətlərdən

istifadə etmiş, kino, radio və televiziya ilə bağlı terminləri diqqətlə

toplamış, bu sahələrə aid elmi, monoqrafik, metodik ədəbiyyatlarda, ingilis



və rusdilli məlumatlarda, sözlüklərdə, ixtisas  
jurnallarında, reklam  
materiallarında, servis sənədlərində rast gəlinən çoxlu  
sayda terminləri  
araşdırmış, onların dəqiq semantikasını öyrənmiş, bəzi  
terminlərin izahını  
olduğu kimi, bəzilərini isə cüzi əlavələr və  
dəyişikliklərlə vermişdir.

Lüğətdə sırf kino, televiziya və radio terminləri ilə  
yanaşı, başqa elm və  
sənət sahələrinə (təsviri sənət, teatr, kulturologiya,  
musiqi, fizika,  
sosiologiya, dilçilik və s.) aid bəzi terminlər də öz  
əksini tapmışdır.

Məsələn, lüğətdə verilmiş **inkrustasiya, simmetriya,**  
**ışıq-kölgə** (təsviri sənət),  
**unison, oberton, ritm, populyar, vokal** (musiqi),  
**auditoriya, kommunikator,**  
**informasiya** (sosiologiya), **podium, avansəhnə, alqoritm**  
(teatr), **diksiya, nitq,**

**mətn** (dilçilik) və s. terminlər aid olduqları sahələrlə  
yanaşı, həm də artıq

çoxdan kinonun, televiziya və radionun işlək anlayışlar  
fonduna keçmişdir.

Lüğətə, həmçinin məişət və peşəkar televideo və radio  
cihazları ilə bağlı

çoxlu sayda termin və onların izahı da daxil edilmişdir.

Müəllif elm və

texnikanın bu istiqamətdə istehsalata gətirdiyi  
mürəkkəblikləri, demək olar

ki, hər gün dəyişən texnologiyanın yüksələn xətlə gedən inkişafını nəzərə alaraq yeni terminlərin izahına xüsusi diqqət yetirmiş, xüsusən indi kino və TV-də geniş tətbiq olunan kompüter qrafikası və rəqəmli texnologiya ilə bağlı terminlərə geniş yer vermişdir. Televiziyaya, kino və radioya həm öz ifadə vasitələri olan sənət, həm kütləvi informasiya vasitəsi, həm də texniki nailiyyətlər daşıyıcısı kimi baxan bu nəşr kino sənəti, teleradio, ümumilikdə KİV sahəsində çahşan yaradıcı və texniki işçilər, tərcüməçilər, teleradionun texniki sahələrini öyrənənlər, onun istehsalı və istismarı sahəsində çalışanlar, habelə geniş tamaşaçı və dinləyici kütləsi üçün faydalı ola bilər.

Şübhəsiz ki, ölkə ictimaiyyətinin istedadlı jurnalist və populyar teleaparıcı kimi tanıdığı müəllifin - Q.Məhərrəmlinin bütün sahə yeniliklərini (texnoloji, texniki, yaradıcı hq və s.) özündə əks etdirən bir strukturda - televiziya da uzun müddət səmərəli çalışması və nəzəri hazırlığı lüğət üçün material toplanması, müxtəlif terminlərin mənə çalarlarının

dönə-dönə araşdırılması, dəqiq variantın seçilməsi işinə müsbət təsirini göstərmişdir. Bu nəşrin Bakı Dövlət Universitetinin "Televiziya və radio jurnalistikası" kafedrasında hazırlanması, burada çahşan bir çox tanınmış mütəxəssislərin tövsiyələrinin nəzərə alınması da işə çox kömək etmişdir. Azərbaycan kinosunda, teleradio sistemində maraqlı proseslərin getdiyi, kino və teletənqidə ehtiyacın artdığı, texnoloji nailiyyətlərin audiovizual sahələrə geniş sirayət etdiyi, jurnalistlərin informasiya-kommunikativ fəaliyyətində terminlərin, söz formalarının əhəmiyyətli rol oynadığı bir vaxtda meydana çıxan bu lüğətin, həm də elmi-məlumat nəşri rolunu oynayacağı şəksizdir.

Əlbəttə, lüğət işi mürəkkəb yaradıcılıq prosesidir və daha çox birgə araşdırma, kollektiv səy tələb edir. Buna görə də müəllif təxminən 2.400-ə yaxın termini əhatə edən belə bir faydalı nəşrin ərsəyə gəlməsində ona yardımçı olmuş akademik Rasim Əfəndiyevə, filologiya elmləri doktoru, professor Müseyib Məmmədova, filologiya elmləri doktoru, professor

Aydın Ələkbərova, filologiya elmləri namizədi Ədilə Ağabəyliyə, BDL-

nun "Televiziya və radio jurnalistikası" kafedrasının (müdir dos.

Y.Əlizadə) əməkdaşlarına, lüğətin hazırlanması prosesində faydalı

məsləhətlərini vermiş kino və televiziya mütəxəssisləri Ayaz Salayev və

Zeynal Məmmədliyə, kompüter-video texnologiyaları üzrə mütəxəssis Arzu

Abdullayevə, eləcə də bu çətin işin ağırlığını çiyinlərində daşunış

redaktorlar — Firuzə Nadirə və Həqiqət Sadıqovaya, kompüter ope-

ratorları Nəzakət Zeynalova və Ruhியə Mustafayevaya öz minnətdarlığını

bildirir.

Ölkəmizin nəşriyyat təcrübəsində ilk nümunə olduğu üçün biz lüğətdə

bəzi qüsurların və mübahisə doğuracaq məqamların mövcudluğunu da

istisna etmirik. Buna görə də lüğətlə bağlı təklif, mülahizə və iradlarını

Milli Elmlər Akademiyası Terminologiya

Komissiyasına, MEA-nın Nəsimi

adına Dilçilik İnstitutuna lüğətçilik şöbəsinə,

BDU-nun "Televiziya və

radio jurnalistikası" kafedrasına və müəllifə

bildirəcək mütəxəssislərə

əwəlcədən təşəkkür edirik.

Sayah Sadiqova,

*elmləri doktoru,*

*Terminologiya Komissiyasının*

*sədr müavini.*

*filologiya*

*AMEA*

## LÜĞƏTİN QURULUŞU

Lüğətin quruluşu onun qarşısında qoyulan vəzifə və məqsədə uyğun şəkildə müəyyən edilmişdir. Lüğətçilik ənənəsinə uyğun olaraq kitabda terminlər əlifba sırasına görə ardıcılıqla verilmişdir. Lakin ensiklopedik nəşrlərdən fərqli olaraq bu sahə lüğətində spesifik terminlərin etimologiyası deyil, işləklilik dərəcəsi və təcrübə ehtiyacları nəzərə alınaraq ingilis dilində qarşılığı verilmişdir. Məqalələrin adı qara şriftlə, ingilis dilində qarşılığı isə mötərizədə qara şriftlə verilmişdir. Lüğətdə lazımı məlumatı asan tapmaq və məzmun təkrarlarına yol verməmək üçün müraciət qaydasından istifadə edilir. Müraciət məqaləsinin adı *kursivlə* yığılır və ya "bax..." yazılır. Diqqət tələb edən sözlər isə seyrək verilmişdir. Kino, televiziya, radio və informatika sahəsində işlənən terminlərin böyük bir qisminin (xüsusən son illərdə yaranan) leksikamıza ingilis dilindən keçdiyini, eləcə də təcrübədə

bəzən bu dilə ehtiyac olduğunu nəzərə alaraq  
sonda daha populyar  
terminlərin azərbaycanca-ingiliscə-rusca qısa  
lüğətinin verilməsi də

#### AZƏRBAYCAN ƏLİFBASI

|          |          |          |          |   |   |          |   |          |
|----------|----------|----------|----------|---|---|----------|---|----------|
| A        | B        | C        | ç        | D | E | Ə        | F | G        |
| Ğ        | H        | X        | I        | t | J | K        | Q | L        |
| <b>M</b> | <b>N</b> | <b>o</b> | <b>ö</b> | P | R | <b>S</b> | ş | <b>T</b> |
| U        | Ü        | V        | Y        | Z |   |          |   |          |

məqsədəuyğun sayılmışdır.

#### ƏN ÇOX İŞLƏNƏN tXTİSARLAR

|                      |                         |
|----------------------|-------------------------|
| AM - amplitud        | AVD - audiovizual dil   |
| modulyasiyası        | AVL - audiovizual       |
| APB - aparat-proqram | landşaft                |
| bloku                | AVN - audiovizual nitq  |
| ASK - aparat-studiya | AVTS - avtomatik        |
| kompleksi            | telesistem              |
| AV - audiovizual     | DT - dinləyici-tamaşaçı |

EE - ekran-efir  
İA - informasiya  
azadlığı  
İSM - informasiya  
supermagistralı  
İYX - ictimai yayım  
xidməti  
KD - kino dili  
KIV - kütləvi  
informasiya  
vasitələri  
KK - kütləvi  
kommunikasiya  
KKV - kütləvi  
kommunikasiya  
Vasitələri  
KTV - kabel televiziya  
ası  
KVM - kaset  
videomaqnitofonu  
MAİ - məlumatın  
avtomatik  
işlənməsi  
MAO - mərkəzi aparat  
otağı

MİP - mərkəzi  
idarəetmə pultu  
MMX - multimedia  
xidməti  
PYS - peyk yayım  
sistemi  
RD - radio tezlik  
RTV - rəqəmli  
televiziya  
RYT - rəngli yayım  
televiziya ası  
TM - tezlik  
modulyasiyası  
TTV - tədris televiziya  
ası  
TV - televiziya  
TVJ - televiziya  
jurnalistikası  
TVR - televiziya-radio  
TVS - televiziya  
studiyası  
TW - telefjaya verilişi  
TJK - telejurnalist  
komplekti  
VI - vizual informasiya



## A

ABAKSİAL (abaxial) - linzanın optik oxundan müəyyən uzaqlıqda yerləşən paralel işıq şüası.

abbreviasiya (abbreviation) - çoxtərkibli termin, qısaltma və

ad yaratmaq üçün istifadə edilən söz ixtisarı.

**Jurnalistlərin** və **kommunikasiya** işçilərinin müasir terminoloji sözlüyündə həm yeni terminlər yaradılmasının çox məhsuldar qaydası, həm də qısaldılmış

sözlərin toplanmasıdır. Məsələn, i n f o t e y n m e n t A.-sı iki

qısaldılmış sözün birləşməsindən ibarətdir.

abbreviatura (abbreviation/acronym) - yazıda və danışmada ixtisar, bir neçə sözün ilk hərflərindən, yaxud iki və daha çox sözün müvafiq hissələrindən düzəldilən mürəkkəb qısaltma.

aberrasiya (aberration) - optik sistemin və real obyektivlərin yaratdığı təsvir (görüntü) təhrifləri. Sistemin əsas əyilmə bucağına düşən geniş şüa dalğalarından istifadə zamanı optik sistemlərdə (**kamera**, mikroskop, fotoaparat və s.) təsvirlərin təhrif olunması.

Əsas A.-lar iki yerə bölünür: monoxromatik və xromatik.

Monoxromatik A. geniş, eləcə də dar oxdankənar monoxromatik işıq selindən istifadə zamanı üzə çıxır; x r o m a t i k A. isə təsvirin geniş spektrli dalğa uzunluqlu işıq seli vasitəsilə formalaşdırılması zamanı əmələ gəlir. İstənilən toplayıcı linza düzüst təsvir verdiyinə görə obyektivə çevrilsə də, adi linzadan obyektiv kimi istifadə etmək cəhdi keyfiyyətsiz təsvir alınmasına gətirib çıxarır: sahənin mərkəzi kifayət qədər aydın görünür, kənarlarda isə tam tutqunluq yaranır, parlaq sahələrin sərhədlərində rəngli

zolaqlar əmələ gəlir, təsvir sahəsinin kənarındakı düz xətlər əyilir. Ümumiyyətlə, təsvirin qurulması zamanı üç mühüm qayda gözlənilməlidir: a) işıq sistemə paraksial dəstələr şəklində daxil olur; b) dəstələr sistemin optik oxu ilə kiçik bucaqlar əmələ gətirir; c) dalğanın uzunluğundan asılı olmayaraq optik elementlərin sıma göstəricisi bütün şüalar üçün sabitdir.

Bu şərtlərin yerinə yetirilməməsi A.-nın yaranmasına səbəb olur, yəni bir nöqtədən çıxan şüalar linzadan keçdikdən sonra təhrifə, itkiyə məruz qalır və nəticədə yenidən bir nöqtədə cəmləşə bilmir.

abonement (subscription) - peyk rabitəsi və kəbellə yayımlanan telekanalların verilişlərinə müəyyən müddətə qədər və müəyyən məbləğin ödənişi müqabilində baxmaq hüququ verən sənəd.

abonent (subscriber) - teleradio yayım xidmətlərindən istifadə edən, eləcə də xüsusi kanallarda yayımlanan verilişlərə baxmaq üçün **abonementi** olan hüquqi və ya fiziki şəxs.

abonent məntəqəsi (site) - radiotexnika sahəsində - siqnalların idarəetmə mövqeyi, kompüter əməliyyatlarında - hesablama qurğusu, şəbəkədə - rabitə qovşağı, **İnternetdə** - hər hansı mövzuda fayllar toplusu

abonent şifrəsi (password) - internet şəbəkəsinə daxil olmaq üçün fərdi şifrə, xüsusi kod.

abstrakt (abstract) - təsvirin (görüntünün), yaxud mətnin (və ya ikisinin birlikdə) çətin anlaşılan birtərəfli, sadə, mənaca inkişaf etməmiş hissəsi; gerçəkliyin mürəkkəb, çətin qavranılan formada ifadə olunması.

**açar işığı** (key light) - bir cismin üzərinə qarşı (ön) tərəfdən və ya yuxarı nöqtədən verilən işıq.

**açıq keçid** (open transfer) - filmdə və ya TV verilişində bir epizoddan başqa epizoda yumşaq, incə keçid. A.k. tamaşaçının diqqətini yaymıdirmamalı, hər hansı ziddiyyətli duyğu oyatmamalıdır.

**açıq proqram** (open-end program) –

1) **kinolentdə**, yaxud **videoyazıda** hazırlanmış reklam əlavələri olmayan amma yerli reklamvericilərin filial stansiyalar vasitəsilə efirə qoşulmasını nəzərdə tutan proqram; 2) reklam məlumatının daxil edildiyi proqram (**participation program**); 3) studiyadakı auditoriyanın iştirakı ilə hazırlanan teleproqram.

açıqlıq (lightness) - predmetin (cismin) səthinə düşən işığın əks etdirilməsindən asılı olaraq müəyyənləşdirilən rəng çaları.

Rənglərin müxtəlif doyum dərəcəsi var. Biz bəzi rənglərin açıq, bəzilərinin tünd olduğunu görürük. Bu, rəngin açıqlıq dərəcəsini ifadə edir. A. cismin səthinə düşən işığın həmin səth tərəfindən əks etdirilən miqdarından asılıdır. Ağ rəngli cisim ona düşən işığın, demək olar ki, hamısını əks etdirir. Buna görə də ağ ən açıq rəngdir. Qara rəngli cisim isə ona düşən işığı əks etdirmir. Odur ki, qara ən tünd rəngdir.

açma (open) - çəkiliş və montaj cihazının işə düşməsi, prosesin başlaması, kodun açılması.

AÇMA-QAPAMA DÜYMƏSİ (open/close) - videomaqnitofondakı kaset qutusunun (lotkun) açılması və bağlanması, eləcə də lazım gəldikdə kasetin yerindən çıxarılması üçün işlədilən düymə.

"ADDEVIBAADDIM" METODU ("step by step" method) -

internet kanalları və digər informasiya-kompüter şəbəkələri ilə yayılan bipermetn informasiyası yaradılması qaydalanndan biri. "Rus matryoskası" kimi "addımbaaddım" metodu da adi KİV-lə müqayisədə yeni elektron mətbuatın əlamətdar xüsusiyyətlərindən və üstünlüklərindən biri sayılır.

ADDİTİV KÜY (additive noise) - faydalı siqnala qoşularaq onu mürəkkəbləşdirən artırma və son siqnallar toplusu.

ADDİTİV RƏNG NƏZƏRİYYƏSİ (additive color theory) - işıq şüası maqnitin köməyi ilə əylə və müxtəlif rəng çalarlarına (spektrlərinə) ayrılabilir. Elektromaqnit şüalanmanın müxtəlif tezlikləri var və hər rəngə öz tezliyi uyğun gəlir. Görünən spektrin bütün rənglərini üst-üstə toplayanda ağ rəng yaranır. Bu prosesdə sürprizlər baş verir. Məsələn, qırmızı və yaşıl işıq sellərinin qarışığı (tezliklərinin cəmi) sarı rəngi yaradır (bax ***İşığın əsas additiv rəngləri***).

ADEKVAT SEÇİM (adequate choice) - uyğun, dəqiq seçim.

Reklam sahəsində araşdırma aparmaq üçün predmet və ya obyektlərin, habelə şəxslərin elə xüsusi seçim qaydasıdır ki, onların sayının artırılması həmin araşdırmanın nəticələrini təsdiq etmiş olur.

ADİ KİNOÇƏKİLİŞ (ordinary shooting) - kino praktikasında ən çox istifadə edilən çəkiliş. Çəkilmiş obyektlərin hərəkət tempinin ekranda düzgün göstərilməsi baxımından A.k.-ə ciddi tələblər irəli sürülür. Əsas tələbin yerinə yetirilməsi üçün zəruri şərt çəkiliş zamanı lentin kinoçəkiliş aparatında və kinoproeksiya zamanı proyeksiya aparatında bərabərsürətli hərəkətidir.

ADLİB (ad-lib) - ekspromt, improvizasiya. TV və ya radio verilişləri zamanı ekspromt. Diktor çıxışı və ya verilişin musiqi müşayiəti zamanı yol verilən improvizasiya.

ADVERTAYZİNG (advertising) - reklam, reklametmə, reklam olunma.

AFAZİYA (aphasi) - nitq qabiliyyətinin tamamilə və ya qismən pozulması. A. zamanı bütün nitq sistemi - sözlərin deyilişi, başqa-

sınn nitqini anlama, sözləri yaddasaxlama, yazı, oxu prosesləri pozulur.

AFFEKT (fit of passion/temporary insanity/rage) - insanın əhvaldan və ehtirasdan (hissdən) fərqli olaraq güclü, coşğun və nisbətən qısamüddətli olan emosional vəziyyəti (həyəcanı, qəzəbi, dəhşəti və s.). Ekranda qorxulu filmlərin nümayişi zamanı A. kəskin ifadəli hərəkətlərlə (spesifik mimika və əl hərəkətləri) və səs reaksiyalan (ağlama, qorxu, qışqıq) ilə müşayiət olunur.

AFFİDEVİT (affidavit) - TV stansiyası tərəfindən reklam məlumatı, yaxud proqramın əfə verilmə vaxtının hüquqi cəhətdən təsdiq olunması. Adətən, radio və TV stansiyalarının bu rəsmi razılığı həmin qurumların reklam agentlikləri ilə əməkdaşlığına müəyyən sistemli gətirir.

AFFİKS (affix) - söz kökünə əlavə edilərək onun mənasını və şəklini dəyişdirən hissə, şəkilçi.

AFTŞA (advertisement/poster/placard) - teatr tamaşası, konsert, film, mühazirə və s. haqqında elan, reklam növü; çap reklamının ən



vacib və geniş yayılmış növlərindən biri. TV-də anons mənasında işlədilir.

AGENT (agent) - hər hansı tapşırığı yerinə yetirən; başqasının göstərişi ilə iş görən şəxs, vasitəçi və ya tərəf-müqabili. R e k l a m a g e n t i - reklam agentliyini və ya KİV-i təmsil edən, onun adından danışıqlar aparan, təşkilatlarla əlaqələr yaradan, reklam sahəsi və ya reklam xidməti satan şəxs.

AGENTLİK (agency) - iri təşkilatların *reklam*, təşkilat, ictimaiyyətlə əlaqə və s. məsələlərə dair sifariş və tapşırıqlarını yerinə yetirən qurum; hər hansı idarə və müəssisənin nümayəndəliyi; KİV və s. üçün məlumat toplayan müəssisə. R e k l a m a g e n t l i y i - rekkmin planlaşdırılması və reklam sifarişinin icrası üzrə tam, yaxud məhdud miqyasda xidmətlər göstərən təşkilat. A. təklif etdiyi xidmətnövlərinə görə u n i v e r s a l və ya i x t i s a s l a ş m ı ş ola bilər.

AĞ İMPULS (white pulse) - tezlik spektri təxminən bərabər

amplitudlu və sıfır başlanğıc fazalı geniş  
harmoniya zolağı olan  
qısamüddətli tək impuls.

AĞARTMA (whitening) - təsvirin tərkib hissəsi  
olan gümüşün bu  
və ya digər, adətən, ağ, yaxud ümumiyyətlə, açıq  
rəngli gümüş  
düzünə çevrildiyi emal prosesi. A. üçün  
müxtəlif oksidləşdi-  
ricilərdən, məsələn, q ı r m ı z ı d u z d a n ,  
d u z t u r ş u l u  
k a l i u m d a n vəs.istifadə edilir.

AĞIL (İNTELLEKT) (wisdom/intellect) -  
yüksək inkişaf etmiş və  
mürəkkəb diferensiasiya edilmiş beyinə malik  
orqanizmlərin psixi  
fəaliyyətinin xüsusi funksiyası; informasiyanı  
almaq, saxlamaq,  
dəyişdirmək və vermək; yeni biliklər əxz  
etmək; rasionallıqla  
əsaslandırılmış qərarlar vermək, məqsədlər  
müəyyənləşdirmək və  
onlara çatmaq üçün fəaliyyətə nəzarət etmək; ətraf  
aləmdə baş verən  
vəziyyətləri qiymətləndirmə qabiliyyəti. Hazırda  
A. qabiliyyətlərinin  
öyrədilməsi kompüterləşmə və "süni intellekt",  
yəni EHM-də bir sıra  
intellektual əməliyyatları yenidən canlandıran  
(məntiqi nəticə,

ekspert qiymətləri, diaqnostika, riyazi hesablamalar, mətn oxuma, obrazların tanınması və s.) mürəkkəb proqramlar sisteminin yaradılması xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

**AĞIN DİNAMİK BALANSI** (white dynamic balance) - şaquli və üfüqi zolaqlar şəklində qara-ağ görüntülərə müvafiq dəyişən ***parlaqlıq signallarının*** verilməsi zamanı təsvirin rəngalma dərəcəsi.

**AĞIN STATİSTİK BALANSI** (white statistic balance) - ekranın parlaqlığının dəyişməsi zamanı hər hansı bir rəngin (adətən, ağ rəngin) saxlanması dərəcəsi.

**AXIN (flux)** - kino ekranında təsvirin tamaşaçıya yaxınlaşdıqca böyüməsi; bir səhnənin nəzərə çarpmadan və axıcılıqla yoxa çıxması ilə eyni zamanda digərinin meydana olması. A. bir kadrda digərinə m o n t a j yolu ilə keçid üsullarından biridir. A. kinolentin eyni bir parçasına iki ekspozisiyanın qoyulması nəticəsində alınır.

**AXROMATİK RƏNGLƏR** (achromatic colors) - ağ, qara və

bütün boz rənglər. A.r. bir-birindən r ə n g i n  
a ç ı q l ı q d ə r ə -  
c ə s i ilə fərqlənir.

AXTARMA QURĞUSU (edit search) -  
**videokamera** yazılann  
axtarılmasını təmin edən qurğu. Videokamerada  
A.q. düyməsinin  
minus (-) işarəsi olan tərəfini basdıqda son  
yazılan təsvirih bir neçə  
saniyəsi **monitorda** görünür, daha sonra  
videokamera yenə "yazma"  
rejiminə keçir. Əwəlcədən yazılmış lentin  
üzərinə yeni təsvir  
yazürsa, əwəlki təsvirlərdən hansının pozulacağını  
görmək üçün  
A.q. düyməsinin müsbətlə (+) işarə edilmiş tərəfini  
basmaq lazımdır.  
Beləliklə, lentdə olan təsvirlərin bir neçə saniyəsi  
ekranda görünəcək.  
Bu düymədən istifadə etməklə verilişi istənilən  
hissədən yazmağa  
başlamaq mümkündür.

AİLƏ SAATI (family viewing time) - TV  
verilişlərinə kütləvi  
(ailəvi) baxış vaxtı. Məsələn, ABŞ-ın yayım  
təşkilatları ilə  
razılaşdırılmış müddət - axşam saat 19.00-dan  
21.00-ə qədər olan

vaxt. Həmin müddətdə göstərilən proqramlar məhz bütün yaş qrupları üçün nəzərdə tutulur.

AJİOTAJ (agiotage) - hər hansı bir hadisə, yaxud sual ətrafında yaranmış həyəcan, qarışıqlıq, hay-küy, maraqlar mübarizəsi; xəbər proqramlarında ictimai effekt yaratmaq məqsədilə hər hansı faktın süni olaraq şişirdilməsi.

AKADEMİZM (academism) - fəaliyyətdə yalnız nəzəriyyəyə söykənmək, təcrübədən uzaqlaşmaq, müasir tələbləri nəzərə almamaq; quru, sxematik üslubda veriliş hazırlamaq.

AKKOMPANEMENT (accompaniment) - əsas səsi (melodiyanı) tamamlayan uyumlu musiqi; müğənnini rəuşsayiət edən musiqi; səs və ya çalğı aləti üçün yazılmış əsərin melodiyası fonunda həmahəng çalınan musiqi.

AKKORD (chord) - müxtəlif yüksəkliyi olan, azı üç səsin eyni anda səslənərək vahid səs kimi eşidilməsi.

AKKREDİTASIYA (accreditatioB) - yazılı (qəzet, dərgi, informasiya agentliyi) və elektron media (TV və radio) nüma-

yəndəsinin daha dolğun, ardıcıl və sistemli informasiya fəaliyyəti ilə məşğul olması üçün dövlət qurumlarında (məs., parlamentdə, xarici işlər nazirliyində, prezident aparatında), idarə, müəssisə və təşkilatlarda, ictimai birliklərdə qeydə alınması. A. jurnalistlərə məlumat toplamaq və yayma fəaliyyəti ilə daha tutumlu və dəqiq məşğul olmaq imkanı yaradır.

Xarici ölkələrdə davamlı çalışmalar zamanı da jurnalistlər A.-dan yararlanırlar. A. həm qeydə alanın, həm də qeydiyyatdan keçənin daha davamlı iş birliyinə imkan verir, eyni zamanda KİV materiallarının dəqiq xəbərləmə imkanlarını genişləndirir.

AKSENT (accent) - 1) hər hansı mətndə, təsvirdə və musiqidə müəyyən mənanın xüsusi vurğulanması; ayırma, sezdirmə, nəzərə çarpdırma, üzərinə vurğu düşən səsin fərqli dərəcədə gücləndirilərək deyilişi; 2) əcnəbi şəxsin tələffüzündə özünü göstərən səs-intonasiya elementi.

AKT (indictment/act) - 1) şahidlərin iştirakı ilə, yaxud yoxlama

nəticəsində müəyyən edilən bir faktı təsdiq edən sənəd, yazı, protokol və s.; 2) dövlət əhəmiyyəti və ictimai dəyəri olan fərman, qərar. Bəzən A. hər hansı süjet, yaxud iri veriliş üçün fakt materialı rolunu oynayır.

AKTtV LÜĞƏT, SÖZLÜK (active vocabulary/glossary) - müvafiq dildə danışanların anladıqları, həm də öz nitqlərində fəal şəkildə işlətdikləri sözlər sırası. Danışanların ümumi mədəni-intellektual səviyyəsindən, dünyagörüşündən asılı olaraq A.l.-də sözlərin miqdan da müxtəlif olur.

AKTTV MİKŞER (active mixer) - ayrılıqda hər səs qaynağının şiddətini tənzimləməyə imkan verən mikşer; səs pultu (bax *Səs mikşeri*).

AKTUAL (actual/up-to-date/urgent) - vacib, önəmli, ən mühüm; mövcud şəraitdə məna kəsb edən, həllini tələb edən.

AKTUAL EKRAN (pressing) - günün hər hansı mühüm hadisəsinə həsr edilmiş informativ veriliş forması. Bir qayda olaraq,

A.e. söhbət-çıxış formasında qurulur və günün ən vacib mövzusa həsr edilir.

AKTYOR (actor/artist) - teatr, TV, radio tamaşalarında müəyyən, rolları ifa edən sənətkar; filmin yaradılması prosesinin iştirakçısı. A.-un peşəkar yaradıcılıq fəaliyyəti, adətən, ssenari əsasında və filmin rejissor konsepsiyasına uyğun olaraq müxtəlif xarakterli obrazların (personajların) yaradılmasına yönəlir.

AKTYOR OYUNU (acting/posing) - EE və səhnə əsərinin konkret mənə daşıyan daha tutumlu, emosional elementi.

AKUSTİKA (acoustics) - 1) səs haqqında təlim. Səsləri, o sıradan infra, ultra və hiper səs dalğalarını öyrənən təlim; fizikanın, səs hadisələrini və onların digər fiziki hadisələrlə qarşılıqlı təsirini öyrənən bölməsi. A. sahəsində diqqəti cəlb edən nəzəri və praktik problemlər XVI əsrdən başlayaraq işlənilmişdir. XX əsrin 20 iUərində elektron lampalan vasitəsilə səsin gücləndirilməsi imkanları



kəşf edildi. Bunun nəticəsində radiotexnikanın inkişafı və radioverilişləri şəbəkəsinin geniş yayılması A.-nın yeni inkişaf dövrünün başlanğıcı oldu; 2) hər hansı örtülü məkanın, binanın (məs., teatr, kino salonu və s.) daxilində səsi əksətdirmə qabiliyyəti; bina içərisində musiqinin, danışığın və s. eşidilmə dərəcəsi.

AKUSTİK tNTERFEROMETR (acoustic interferometer) -  
durğun səs dalğaları uzunluğunun (X) ölçülməsinə əsasən maye və qazlarda səsin sürətini təyin etmək üçün qurğu. A.i. prinsipə səs mənbəyindən (reproduktor, telefon, pyezoelement və s.) və səs dalğalarının qarşısında, mənbədən / məsafədə qoyulan reflektordan ibarətdir. A.i.-dən, əsasən, ultrasəs tezliklərində istifadə olunur.

AKUSTİK MATERİALLAR (acoustic materials) - səsi udan və yaxud onu etibarlı şəkildə izolyasiya edən materiallar. A.m.-dan səsyazma studiyalarının qurulmasında istifadə edilir.

AKUSTİK MƏKAN (acoustic space) -  
qlobal-informasiya peyk-  
rabitə sistemlərinin ixtirası və bəşər  
sivilizasiyasının yeni eraya  
qədəm qoyması ilə bağlı fikri məhdud vizual  
məkandan (yəni yazı  
işarələri və çap formaları) fərqli olaraq  
informasiya vasitələrinin  
sərhəd bilməyən efirin dalğavari titrəyişinin  
akustik strukturlarının  
köməyi ilə yaratdığı qlobal informasiya meydanı.

AKUSTİK PERSPEKTİV (acoustic  
perspective) - çəkiliş  
obyektindən kamerayadək olan məsafənin  
səs qaynağından  
mikrofonadək olan məsafəyə uyğunluğu effekti.  
Məsələn, uzaqdan  
işaran qatar ekranda balaca görünür və həmin  
qatann səsi yavaş  
əşidilir. Qatar yaxınlaşdıqca onun ekrandakı  
görüntüsü tədricən  
böyüyür və səsi də buna uyğunMökildə artır.

AKUSTİK SÜZGƏC (acoustic filter) -  
mürəkkəb səsdən tezliyi  
müəyyən intervalda olan səs rəqslərini ayıran  
qurğu. A.s. buraxdığı  
səs tezliklərinə görə aşağı tezlikli, yuxarı tezlikli  
və zolaqlı olur.

AQRAMATİZM (agrammatism) - damşıqda  
qrammatik qayda-

qanunların olmamasını əks etdirən nitq pozuntusu.  
A., adətən, psixi  
pozuntusu olan şəxslərdə müşahidə edilir. Bu  
zaman xəstə ayn-ayn  
sözləri bəzən düzgün tələffüz edə bilirsə də, onları  
cümlədə düzgün  
birləşdirməyi bacarmır.

ALALIYA (alalia) - dil, dodaq kimi danışmaq  
üzvlərinin nöqsanlı  
olması, yaxud sinir yollarının pozuntusu  
nəticəsində səslərin düzgün  
tələffüz edilməməsi.

ALBEDO (albedo) - cismin səthindən bütün  
istiqlamətlərə inikəs  
edən işıq axını həcmiinin həmin cismə düşən işıq  
axınının həcminə  
nisbəti.

ALEKSİYA (alexion) - psixi-fizioloji  
proseslərin pozulması ilə  
əlaqədar hərfləri seçmə bilməmək, eləcə də onları  
birləşdirib oxuya  
bilməməkdən ibarət dil pozuntusu.

ALQORİTM (algorithm) - orta əsr  
riyaziyyatçısı Əl-Xarəzminin  
latınca adından götürülüb (Algorithmi); 1) sətir  
və bəlli qaydalarla  
hesablamaq deməkdir; 2) qarşıya qoyulan  
müəyyən vəzifələrin həlli  
üçün verilən və ya gerçəkləşən  
əməliyyatların kompüter

qurğulannda yerinə yetirilməsi qaydası.  
Kommunikologiyada bu  
termin variasiyalarla təkrar olunan və əsas struktur  
atributlarını  
dəyişməyən stereotip süjet-janr  
komponentlərindən müxtəlif  
informasiya mətnlərinin, yaxud proqramlarının  
modelləşdirilməsi  
qaydalanmın «bili zamanı istifadə olunur; 3) EE  
və səhnə əsərində  
dramaturji gərginliyi təmin edən plastik mizan.  
Əsərin ümumi  
strukturunda mühüm nüans olan A.-i bütövlükdə  
dramaturji nəbz  
tutulması kimi də başa düşmək olar.

ALLEQORTYA (allegory) - mücərrəd  
anlayışların konkret,  
həyatı obrazlar vasitəsilə əks etdirilməsi.  
İncəsənət və reklamda  
işlənən məcaz növlərindən biri.

ALLİTERASIYA (alliteration) - 1) ifadəni  
təşkil edən sözlərin  
əwəlindəki, yaxud ortasmdakı samit səslərin, ya da  
səs qruplarının  
eyni və ya yaxın olması; 2) reklam mətnində eyni  
samitin bir sətir,  
cümlə və ya ifadə daxilində təkrar. İfadəyə  
musiqililik, ahənglik  
verən A. sabit söz birləşmələrinin və ya poetik  
mətnin təşkilində

mühüm rol oynayır. Məs., «Bacarana baş qurban» misalında b (ba) səsinin, «Əldən qalan əlli il qalan» misalında / səsinin A.-sı özünü göstərir.

ALTERNATİV (alternative) - bir-birini qarşılıqlı istisna edən, bir-biri ilə uyğun gəlməyən iki, yaxud daha çox imkandan, nümunədən, yaradıcılıq (iş, montaj, veriliş) formasından birini seçmək zərurəti.

AMBİVALENTLİK (ambivalency) - öz məzmunu daxilində bir-birinə əks mənalı ifadə edən əks dü faktı (söz, forma, cümlə və s.); hisslərin ikiliyi: bir obyekt insanda eyni vaxtda əks hisslər, məs., məmnunluq və narahatlıq, simpatiya və antipatiya oyadır.

AMİDEL (amidel) - kinolentin aşkarlanması zamanı istifadə olunan mürəkkəb kimyəvi tərkibli ağ, yaxud bozuntul iynəvari kristal.

AMPLİTUD (amplitude) - hərəkət edən cismin (rəqqasın) müvazinət vəziyyətindən ən çox uzaqlaşdığı məsafə.

AMPLİTUD XƏTASI (amplitude disparity) - ölçü cihazının göstəricisinin ölçülən kəmiyyətin həqiqi qiymətinə uyğun gəlməməsi.

AMPLİTUD MODULYASIYASI (amplitude modulation - AM)

- orta dalğa yayımlarının gerçəkləşdirildiyi tezlik.

AMPLİTUD - MODULYASIYA YAYIMI

(amplitude-modula-

tion broadcasting - AMB) - AM-ə əsaslanan

yayım. A.m.y. daha

çox maneəyə davamlılığına və xeyli sayda səs

çalarını verilməsinin

daha yaxşı imkanlana malik olan tezlik

modulyasiyalı (UQD)

radiostansiyalarla rəqabət aparır.

AMPLUA (role part) - müasir teatr, kino və

TV-də aktyorun öz

səhnə göstəricilərinə, qabiliyyət və istedadının

diapazonuna görə

ixtisaslaşması. Aktyorların A.-ya görə bölgüsü

şərti xarakter daşıyır.

ANA PLATA (motherboard) - kompüterin sistem blokunda

informasiyanı qəbul edib işləyən ən mühüm tərkib

hissə. A.p.-da

mərkəzi prosessor, daxili yaddaş və s. yerləşir (bax

*Sistem bloku*).

ANA SƏHİFƏ (home page) - İnternet resursda

ilkin, əsas sə-

hifə.

ANAFORA (anaphora) - reklam mətnində eyni söz və ya ifadənin bir neçə cümlənin, misranın, yaxud hər hansı nitq parçasının əvvəlində təkrarlanması.

ANAXRONİZM (anachronism) - zaman, vaxt; nəyinsə təsvirində digər zaman üçün səciyyəvi olan, özünü doğrultmayan cizgüərin, xüsusiyyətlərin yaranmasına gətirib çıxaran xronoloji dəqiqliyin pozulması.

ANAQRAMMA (anagram) - yeni ifadə gətirmək məqsədilə bəzi sözlərdə hərflərin yerinin dəyişdirilməsi (söz oyunu növü). Məs., salat-atlas, norma-roman, ədəd-dədə.

ANALİTİK (analyst) - siyasi və iqtisadi proseslərin təhlili ilə məşğul olan mütəxəssis.

ANALİTİK MATERIAL (analytical material) - məzmunu və mahiyyəti konkret dəlillər əsasında təhlil olunan EE məhsulu.

ANALİZ VƏ SİNTEZ (analysis and synthesis) - 1) təhlil; 2) təmin fikri və ya faktik olaraq hissələrə bölünməsindən ibarət

olan elmi-tədqiqat metodu. Bu metod analitik verilişlərdə də tətbiq edilir.

ANALOGİYA (analogy) - mahiyyətə tam eyniyyət təşkil etməyən hadisələr, əşyalar, məfhumlar və s. arasında oxşarlıq, bənzərlik, uyğunluq; müxtəlif cəhətlərdən birilpi ilə əlaqədar olan Veriliş önsürlərinin bir-birinə təsirindən meydana gələn bənzəyiş.

ANALOQ-RƏQƏM ÇEVİRİCİSİ (analog-to-digital converter) - analoq signalının ani amplitud qiymətlərinə uyğun gələn rəqəmli kod hazırlamaq üçün işlədilən elektron qurğu.

ANAMORF KADRLI GENİŞEKTRANLI FİLM (anamorphic film) - 35 mm-lik kinolentə çəkilən film. Belə filmlərin kadrları anamorfot optika vasitəsilə eninə görə sıxılmış olur.

ANAMORFOT (anamorphotic) - oxdan keçən iki kəsişmədən ölçüsünə (miqyasına) görə eyni olmayan təsvirlərin alınması üçün obyektiv. Çəkiliş aparmağa və mövcud kino avadanlığını azacıq dəyişməklə geniş ekranda göstərməyə imkan verir.



ANAMORFOZ (anamorphose) - optik sistemlərin, yaxud obyektin və ya ekranın müstəvisinin maililiyinin köməyi ilə alınan hər hansı bir obyektin dəyişdirilmiş təsviri; A. bir üsul kimi **kinotexnikada** geniş tətbiq olunur.

ANARTRIYA (unartria) - nitq səslərini aydın tələffüz etmək qabiliyyətinin itirilməsi.

ANASTİQMAT (unastigmat) - astigmatizmin və bununla bağlı təsvir sahəsi əyintisinin aradan qaldırıldığı çəkiliş obyektivi. Adətən, A.-da digər aberrasiyalar da aradan qaldırılır. A. ən mükəmməl obyektivdir.

ANFAS (full face) - ekrandakı fərdin (aktyor, aparıcı və s.) üzünün qabaqdan (öndən) görünüşü; əşyanın üz tərəfdən şəkli.

ANİ KOMMUT<sup>^</sup>TOR (fast switch) - standart, yaxud yüksək səviyyəli siqnallar seçimi üçün vacib olan qurğu.

ANİMALİST (animal painter/sculptor/animalist) - əsərlərində heyvanı təsvir edən rəssam və ya heykəltəraş. Multiplikasiya filmlərinin çəkilişində peşəkar sənətkarların bu janrda əsərlərindən

istifadə olunur.

ANİİVİJİLİSTİK JANR (genre animastic)  
- boyakarhq,

heykəltəraşlıq və qrafikada heyvanlar aləminin  
təsviri. Janr kimi

Çində yaranmışdır (VIII əsr). Heyvanın təsvirində  
onun vərdişləri və

yaşadığı mühit animalist rəssamın diqqət  
mərkəzində olur. İbtidai

incəsənət nümunələrindəki heyvan və quş  
təsvirləri rəssam-ovçulann

yüksək müşahidəçilik qabiliyyətini göstərir.

Müasir kinoda və

telefilmlərdə A.j.-ın elementlərindən istifadə  
olunur.

ANİMASİYA (animation) - canlanma,  
multiplikasiya. Video-

kameralarda istifadə. olunan multiplikasiya  
funksiyası; ayn-ayn

kadrlarla, yaxud müəyyən uzunluğu olan  
fraqmentlərlə çəkilişlər

aparmağa imkan verən çəkiliş, yaxud montaj  
üsulu.

ANİMASİYA EFFEKTİ (effects animation)

- multiplikasiya

vasitələri ilə personajların deyil, yağışın, tüstünün,  
ışığın, suyun və s.

hərəkətinin təsviri.

ANİMO (animo) - cizgi filmi yaratmaq üçün  
peşəkar kompüter

(bilgisayar) proqramı. A. vasitəsilə səhnə fonunu ara kəsilmədən, element-element sahmanlayıb izləmək (texniki dildə "daramaq" və ya "skanlamaq" deyilir) mümkündür. Fon çox böyükdürsə, onu hissə-hissə "darayıb" calamaq olar.

ANKORMAN (ancorman) - ABŞ və Avropa TV-lərində xəbər proqramlarının daimi aparıcısı.

ANQLİSİZM (anglicism) - ingilis dilindən götürülmüş söz və ifadələrə şamil edilir. Məs., kompüter, servis, taym-kod, şou, ankorman və s.

ANNOTASIYA (annotation/blurb) - kitabın, ədəbi-elmi mövzuda yazılmış materialın, əlyazmanın, teleproqramın, radio verilişinin, reklam predmeti, yaxud reklam mətninin və s. məzmunu, məqsədi haqqında qısa məlumat.

ANONİM (anonymous author/poison pen writer) - 1) əsərində adını gizlədən müəllif; 2) TV verilişlərində kimliyini və üzünü gizlətmək üçün maska taxan şəxs.

ANONS (announce (ment)) - yaxın müddətdə göstəriləcək

teleməhsullar, eləcə də gələcək tamaşalar, konsertlər, filmlər, kinofestivallar, habelə yeni mallar və xidmətlər haqqında radio və TV vasitəsilə qabaqcadan verilən şərhəşiz məlumat, elan xarakterli materiallar.

ANSAMBL (band/troupe/ensemble) - 1) yaradıcı heyətdə və ya musiqi qrupunda bir neçə nəfəri birləşdirən dəstə; birgə çıxış edən ifaçılar qrupu (duet, trio, kvartet və s.); 2) hər hansı bütöv əsəri yaradan ayn-ayn hissələrin qarşılıqlı uyarlığı, üzvi bağhhğı, uyumlu vəhdəti (televerilişdə jurnalistin, kameranın, görüntü və səs rejissorunun birgə fəaliyyəti); 3) vahid kollektiv kimi çıxış edən müxtəlif peşə mənsubları.

ANTENA (antenna) - radiodalğalan şüalandıran və qəbul edən qurğ. Verici və qəbuledici A.-lar olur. Verici A.-lar generatoradan (vericidən) ötürülən dəyişən cərəyan enerjisini elektromaqnit dalğalan (radiodalğalan) enerjisinə çevirir və ətrafa yayır (şüalandır). Dalğalanın yayılma sürəti (atm.-də 300 min km/san.-yə

yaxındır) mühitin elektrik və maqnit parametrlərindən asılıdır.  $Q_{\text{ə}}$  - b u l e d i c i A. ətraf mühitdən riodialğalan tutaraq qəbulediciyə ötürülən dəyişməcə rəyan enerjisinə çevirir. Qəbul edilən enerjinin miqdan A. ölçülərinin dalğa uzunluğuna nisbəti ilə mütənasibdir. Eyni A. həm verici, həm də qəbuledici kimi işləyə bilər. Radiostansiyanın təsir məsafəsi, maneələrdən mühafizə qabiliyyəti və səmərəliliyi, həmçinin obyektlərin bucaq koordinatlarının dəqiq təyin edilməsi A.-nın parametrlərindən asılıdır.

#### ANTİKOMETA PROJEKTORU

(anti-comet-tail gun) - təsvirin hərəkəti, yaxud ötürülməsi zamanı üzə çıxan təhriflərin aradan qaldırılması üçün istifadə olunan xüsusi proyektor. Bəzən tərkibində parlaq obyektlər olan təsvirlərin (səthi panlılı işıq mənbələri) çəkilişi zamanı, yaxud panlılı obyektlərin təsvir sahəsində hərəkəti və ya ötürücü kameranın panoramı zamanı TV təsvirində xarakterik təhriflər yaranır ("kometa quyruğu" və s.). Həmin təhriflərin əsaslı şəkildə zəiflədilməsi üçün A.p.-dan istifadə edilir.

"ANTİKOMMERŞL" TİPLİ ANTİREKLAM  
(anticommercial)

- insanların sağlamlığı üçün təhlükəli olan malları  
(tütün məmulatı,  
alkoqollu içkilər və s.) tərifləyən reklama  
qarşı yönələn və  
ictimaiyyətin diqqətini cəlb edən informasiya.

ANTİPATİYA (antipathy/aversion/dislike)

- hər hansı tele-  
apancını; yaxud verilişi bəyənməmək; onu  
sevməmək.

ANTİTEZ (antithesis) - nitqdə əlaqələnen,  
cəmləşən sözlərin bir-  
birinə antonimiya münasibətində olmasından  
ibarət üslubi fiqur.

A.-in xüijjiyyəti belədir ki, bir-birinin əksini təşkil  
edən əlamətlər

müxtəlif əşyalara aid olur, yəni müqayisə  
müvazi, paralel şəkildə  
apanlır, zidd, əks əlamətlər birlik yaratmır,  
bir-birinə qovuşmur.

ANTİVİRUS PIJOQRAMI (antivirus  
programs) - kompüterə  
verilmiş (yığılmış) materialları məhv olmaqdan  
qorumaq, kompüter  
viruslanm tapmaq və silmək üçün nəzərdə  
tutulan proqramlar.

A.p.-nın filtr və ya keşikçi, detektor, həkimlər və  
ya faqi, müfət-

tişlər, immunizator və ya vaksinlər adlanan tipləri mövcuddur.

ANTOLOJİ SERİYALAR (anthology series)

- TV-də əwəllər

efirə getmiş proqramlar əsasında yaradılan TV dramaturgiyası janrı.

Əsasən, ABŞ-da yayılmış A.s. mövzulann,

süjetlərin rəngarəngliyi

ilə fərqlənir, yeganə və bitkin süjetə əsaslanmır,

əksinə, mozaiklik

serialların süjet istiqamətləri üzrə inkişaf etməsi

irrıkanı yaradır ki,

bu da həmin telejanra həyatilik verir, auditoriyanın

diqqətini ona

yönəldir.

ANTURAJ (environment/ambient/entourage)

- ətraf şərait;

yaradıcıdıq prosesini müşayiət edən mühit.

APARAT (apparatus/machinery/staff) - 1)

cihaz, qurğu, texniki

avadanlıq. Məs., r a d i o A.-1.; 2) bir idarənin,

təşkilatın, tele-

şirkətin inzibati işlərlə məşğul olan işçiləri.

APARAT OTAĞI (apparatus room) -

kinotexnoloji avadanlığın

cəmləşdirildiyi və spesifik işlərin yerinə

yetirildiyi məkan. Ki-

nostudiyalarda səsyazma, səsköçürmə və

kinoproyeksiya, TV-də

bunlarla yanaşı efir aparat otaqları da olur,  
kinoteatrlarda isə otaq  
komplekslərindən ibarət kinoaparat otaqları  
mövcuddur.

APARAT-PROQRAM BLOKU - APB  
(apparatus program  
block - APB) - əvvəlcədən hazırlanmış və yazılmış  
yayım veriliş-  
lərindən bitkin mətnli TV proqramlarının  
yaradılması və həmin  
proqramların TV yayımı şəbəkəsinə verilməsi  
üçün lazım olan  
otaqlar və avadanlıq kompleksi.

APARAT-STUDIYA KOMPLEKSİ - ASK  
(apparatus studio  
complex - ASC) - radio və TV yayımı  
proqramlarının formalaşdırıl-  
ması mərkəzinin - radio və TV mərkəzinin əsas  
hissəsi. ASK-nın  
tərkibinə avadanlığı öz proqramlarının hazırlığı,  
formalaşdırılması  
və buraxılışı, eləcə də digər radio evləri ilə  
proqram mübadiləsi üçün  
nəzərdə tutulan bir neçə studiya və bir sıra aparat  
otaqları daxildir.  
ASK-nın studiyalarının və aparat otaqlarının sayı  
radio və TV-nin  
texniki bazasından, yayım gücündən, onun  
statusundan və



əhəmiyyətlik dərəcəsindən asılıdır ki, bu da öz növbəsində, əsasən yerli yayımın həcmi ilə müəyyənləşir.

APARICI (host/presenter) - radio və TV ilə müxtəlif məlumatlar (xəbərlər) verən, söhbətlər, müsahibələr, yaxud müxtəlif tok-şoular

aparan şəxs; habelə TV və radio verilişlərinin hazırlanmasında

iştirak edən və onu EE-də auditoriyaya təqdim edən jurnalist. Bu

terminin sinonimləri k o m m u n i k a t o r (communicator) və a n-

k o r m a n (ancorman) sözləridir. A.-nın diktordan əsas fərqi onun

efirəqədərki yaradıcılıq prosesində fəal iştirak etməsi, danışdığı

mövzuya bələdliyi və müzakirə olunan hər hansı məsələyəfəal

müdaxilə etmək qabiliyyətinə yiyələnməsidir.

Hər hansı verilişin

uğuru çox vaxt A.-dan asılı olur. Ona görə də ekrana çıxarmaq üçün

A. seçərkən ona xüsusi tələblər irəli sürülməlidir.

Əsas tələblər

sırasma - aparıcının yüksək peşəkarlığı,

ünsiyyətçilliyi, intellektual-

həq auditoriyam ələ almaq bacarığı, zahiri

görünüşü, yüksək nətiqlik

məharəti, səsinin tembri, özünüifadə qabiliyyəti və s. daxildir.

Cəmiyyətdə nüfuz qazanmış şərhçilər, analitiklər və icmalçılar istisna olmaqla, A.-ların cəmiyyət üçün prinsipial sayılan məsələlərə öz şəxsi mövqelərindən qiymət verməsi məqsəda uyğun deyildir.

APQREYDİNG (upgrading) - informasiya texnologiyasının əhəmiyyətli dəyişməsini, onun keyfiyyətə yeni, başqa inkişaf mərhələsinə keçməsini bildirən anlayış. A. KİV-in fəaliyyəti, səmərəliliyi, onun cəmiyyətə təsiri, mətbuatla bağlı biznesin müəyyənləşdirilməsi barədə danışan nəzəriyyəçilərin leksikasında işlənir.

APOLOGİYA (apology/vindication) - həddən artıq məddahlıq, şişirdilmə. EE-də hansısa vəzifəli şəxsi əsassız tərifləmək.

APROBASTYA (approbation/approval) - kino və teletamaşaya çəkilmək üçün sınaqdan, yoxlamadan sonra verilmiş müsbət rəy, razılıq; elmi işin müəyyən müddəalannı əks etdirən və elmi nəşrlərdə çap olunan məqalə.

ARA PLAN (add-on plan) - əsas mövzu ilə bağlı olan, lakin onun bilavasitə tərkib hissəsi sayılmayan hərəkət, yaxud predmet planı. Əsas hərəkətdən diqqəti müvəqqəti yayındırmaq, yaxud onu bir növ şərh etmək üçün istifadə edilir. Texniki baxımdan A.p. montaj zamanı faydalıdır. Adətən, rejissorlar operatorlara çəkiliş zamanı imkan daxilində A.p.-lar çəkmələrini tapşırırlar. A.p. kadrda məkan, mühit, psixoloji vəziyyət və s. haqqında əlavə informasiya verməyə də xidmət edir. Ən çox yayılmış A.p. nümunələrinə iri planda mikrofon, danışan adamın əli, stolun üstündəki yazı, qələm, zalda əyləşənlər, otaq əşyaları və s. aiddir.

A.p. daha çox TV-yə aid olan hadisədir. Kino peşəkarları çox vaxt bu anlayışı qəbul etmirlər.

ARALIQ POZİTİVİ (mid positive) - neqativdən çap yolu ilə alman və kontratip hazırlanması üçün lazım olan pozitiv.

ARANJİROVKA (arrangement) - 1) hər hansı musiqi əsərinin

digər musiqi alətlərində və ya digər səslərlə ifası üçün yenidən işlənməsi, redaktə olunması; 2) eyni alətdə ifa olunmaq üçün musiqi əsərinin sadələşdirilmiş forması.

ARBİTRON (arbitron) - ayn-ayn TV verilişlərinin tamaşaçılar arasında populyarlıq dərəcəsini dərhal müəyyənləşdirməyə imkan verən sistem. Bunun üçün adekvat seçim üsulu ilə müəyyənləşdirilmiş tamaşaçıların evindəki televizorlara xüsusi elektron qurğular qoyulur və lazımi məlumatlar həmin qurğularla telekompaniyanın hesabına mərkəzinə ötürülür.

ARDICDL MONTAJ (consecutive editing) - zaman və məkan baxımından təhrifə yol vermədən ekranda söz-təsvir vasitəsilə aparılan təhkiyənin axıcı inkişafı. Çəkiliş sonrakı işin xarakteri nəzərə alınmaqla «montaj axarında» aparılıbsa, videosıranın ardıcıl montajı asanlaşır. Ancaq studiyadankənar çəkilişdə montajın xarakteri nəzərə alınmasa belə, səmərəli ardıcılığa nail olmağa kömək edən müxtəlif montaj üsulları mövcuddur.

ARXA İŞIQ (back light) - bir cismin üst və ya alt tərəfinə arxadan verilən düz işıq.

ARXAİSTİKA (archaistics) - incəsənətdə, kino, TV və radioda, həmçinin ədəbiyyatda qədim formalara, köhnə üslublara bənzətmə; təqlid.

ARXALIQ (backdrop) - üzərində rəmzi şəkil çəkilmiş, yaxud foto vurulmuş kətan. Studiyada pəncərədən, qapıdan görünən mənzərənin təsviri üçün istifadə olunur.

ARXİTEKTONİKA (architectonics) - verilişin, filmin (ayrıca süjetin, bədii əsərin) strukturunu, onun ayn-ayn elementlərinin ümumi harmoniyasını - uyumunu müəyyənləşdirən mühüm estetik kateqoriya. A. elementlərin sistem daxilində sənətkarlıq cəhətdən düzülüş nisbətinin səviyyəsini müəyyənləşdirir və diqqəti vahid tərmin estetik planına yönəldir.

ARXİV (archives) - verilişlərin mikrofon qovluqlarının, mətnlərinin, maliyyə sənədlərinin, məktublارın saxlandığı yer, idarə.

ARQUMENT (argument) - 1) məntiqi dəlil, sübut, əsas; 2) veriliş

və çıxışlarda hər hansı tezisın doğruluğunu əsaslandırmaq üçün istifadə olunan dəlil, sübut.

ARTİKULYASIYA (articulation) - 1) danışığ zamanı sözlərin təmiz, aydın tələffüz edilməsi; müəyyən səsi tələffüz etmək üçün danışığ üzvlərinin aldığı vəziyyət və ya onların hərəkəti; səsın məxrəci; 2) musiqi alətində, yaxud vokal sənətində səslərin ardıcılığını ifa etmək tərzı; 3) rabitə xətti (radio, telefon və s.) ilə verilən nitqın aydınlığı; rabitə sisteminin keyfiyyət ölçüsü. A. sistemin nitq elementlərinin (səs, heca, söz və ifadələr) təhrifsiz qəbulu, verilməsi və səsləndirilməsinin keyfiyyətini müəyyən edir.

ARTİST (actor/artist) -.sənət əsərlərini seyrçilər önündə (dram və musiqili teatr səhnələrində, filmlərdə, radio, TV, estrada və sirk tamaşalarında) ifa etməyi özünə peşə seçmiş şəxs; aktyor, müğənni, çalğıçı və b.

ASMA İŞIQ CİHAZLARI (suspension light) - studiya şəraitində çəkiliş obyektlərini yuxarı nöqtədən işıqlandırmaq, yaxud müəyyən

effekt yaratmaq məqsədi ilə tavandan yönəldilən işıq cihazları.

ASMA MİKROFONLAR (suspension mikes) - studiyada və studiyadankənar çəkiliş zamanı yuxarı nöqtədən asılan həssas mikrofonlar. Adətən, belə mikrofonlar hərəkətin baş verdiyi meydançanın üzərindən asılır. Bəzən A.m.-nı kameradan azca irəli asıb çəkiliş meydançasına tuşlamaq da mümkündür. Mikrofonları asarkən elə etmək lazımdır ki, onlar kameranın görmə sahəsinə düşməsin. Ancaq bu zaman meydançadakı kənar səs-küy mikrofonu düşdüyündən səsyazmanın keyfiyyətinə xələl gələ bilər.

ASPEKT (aspect) - yönüm, təzahürün, anlayışın nəzərdən keçirildiyi baxış bucağı; problemin müxtəlif yönləri; hadisəyə, faktı müxtəlif prizmalardan baxış.

ASİSTENT (assistant) - hər hansı sahədə mütəxəssis köməkçisi; praktik tapşırıqların yerinə yetirilməsində quruluşçu rejissora və ya operatora (kameramana) kömək edən şəxs.

ASSOSİASIYA (association) - cəmiyyət, ittifaq, birlik;

təsərrüfat, siyasi, elmi, mədəni, reklam fəaliyyətində və s. başqa ümumi məqsədlərə çatmaq üçün təşkilatların və ya şəxslərin birliyi.

Məqsədinə görə A. beynəlxalq, regional, milli, professional, ixtisaslaşmış və s. ola bilər. Məs., Reklam İşçiləri Assosiasiyası və s.

ASTİQMATİZM (astigmatism) - optik sistemdə çatışmazlıq.

Obyektin bir nöqtəsindən çıxan şüalar yenə eyni nöqtədə

cəmləşdiyindən yaygın görüntü yaradır. Başqa sözlə, obyektivin

linzasından keçərək sınıan şüalar bir fokusda toplanmır. Bu qüsurlar

əvəzləyici linzalar sisteminin tətbiqi ilə aradan qaldırılır. A. olmayan

obyektivlər astigmatlar adlanır.

AŞKARLAMA (development) - 1) hər hansı informasiyanı,

məlumatı bəyan etmək; hadisə, fakt, sənəd barədə açıqlama;

2) müxtəlif ölçülü kinolentin laboratoriya şəraitində xüsusi maddələr

vasitəsilə aşkarlanması. A. nəticəsində kinolentdə halogenid

gümüşünün metal gümüşünə keçməsi sayəsində görünən təsvir əmələ

gəlir.



AŞKARLAMA MAŞINI (development machine) - çəkilmiş kinolentin işlənməsi (aşkarlama, fiksasiya) prosesləri, eləcə də hazır kinotəsvirin işlənməsi (gücləndirmə, zəiflətmə) və kinolentlərin qurudulması üçün nəzərdə tutulan qurğu.

AŞKARLAYICI (developer) - kinolentdə olan təsvirin üzə çıxması, aşkarlanması üçün işlədilən məhlul. A. müxtəlif kimyəvi xassələrə malik məhlullardan hazırlanır.

AŞKARLAYICI MADDƏ (developer solution) - kinolentin aşkarlanmasına güclü təsir göstərən oksidləşdirici, kimyəvi maddə.

A.m.-nin təsiri ilə (digər zəruri maddələrlə birlikdə A.-da həmin maddə də olduqda) ekspozisiya olunan kinolentin halogenid gümüşünün bərpası baş verir və bunun nəticəsində görünən təsvir əmələ gəlir. A.m.-lərə hidroxinon, amidol, metol, fenidon və s. aiddir.

AŞKARLAYICILARIN TÜKƏNMƏSİ (exhaustion of developers) - istifadə olunduqca aşkarlayıcının xassələrinin tədricən

dəyişməsi. Tükənmə aşkarlayan maddələrin və sulfitin azalması, aşkarlayıcının qələviliyinin aşağı düşməsindən və aşkarlayan cisimlərin turşu maddələrinin, eləcə də aşkarlama zamanı bromlu gümüşün bərpası sayəsində əmələ gələn bromidin çoxalmasından ibarətdir.

AŞKARLIQ (publicity) - xalqın, vətəndaşların dövlət və hökumət orqanlarının fəaliyyəti üzərində mətbuat vasitəsilə həyata keçirilən ictimai nəzarəti. İdarə edənlərin öz fəaliyyətləri barədə (müxtəlif formada, o cümlədən TV və radio ilə) xalqa vaxtaşırı hesabat verməsi.

ATMOSFER TÜSTÜSÜ (atmosphere fog) - işığın havada ən xırda zərrəciklər şəklində yayılması. Bu zərrəciklər havanın yekcinsliyini pozur. Ətraf dumanlı olduqda hava tütücüyü təsvirin duruluğunu azaldır və ümumi tutqunluq gətirir. Sarı, narıncı, yaxud qırmızı işıq süzgəcləri bu əngəlləri zəiflədə bilir. Məkana genişlik gətirən A.t. **kinematoqrafiyada** böyük əhəmiyyətə malikdir. Ekranda

peyzaj göstərilərkən ön plandakı əşyalar məhz A.t.-nin köməyi ilə tamamilə aydın görünür və vurğulanır.

ATRİBUT (attribute) - hadisə, proses və predmetin ayrılmaz, daimi, zəruri əlaməti. A. predmetin elə bir ayrılmaz xassəsidir ki, bunsuz predmet nə mövcud ola, nə də fikrə gətirilə bilər. Kino əsərinin, eləcə də EE-nin öz atributları vardır.

#### ATTESTASIYA

(certification/recommendation) - 1) işçinin bilik dərəcəsinin və bacarığının təyin edilməsi; 2) bir işçiyə rütbə, ad vermək (yaxud onu geri almaq) üçün onun bilik və bacarığının yenidən yoxlanması.

ATTRAKSİYON (attraction/side show) - sirkdə və ya estrada proqramında tamaşaçıların nəzərini ən çox cəlb edən hissə, ən maraqlı və əyləndirici nömrə. Əyləncəli TV proqramlarında A.-dan istifadə edilir.

AUDİMETR (audimeter) - ABŞ-ın Nilsen şirkətinin TV proqramlarının kütləvililiyi barədə məlumatları toplamaq üçün

istifadə etdiyi cihaz. Həmin cihazlar televizor məlumatlarını dəqiq qeydiyyata almağa qadirdir. Standart A.-dən fərqli olaraq yeni cihaz avtomatik işləyir, kompüterlərin sorğusu ilə məlumatları ümumi təhlilin aparıldığı mərkəzi ofisə yönəldir.

AUDIO (audio) - səs (audio) sahəsi ilə bağlı olan bir sıra mürəkkəb sözlərin komponenti; insan qulağının eşidə biləcəyi hər hansı bir səsə əlaqədar olan anlayış; kino, TV və radio yayının səsə bağlı bölümü.

AUDİOFİL (audiophile) - radio, TV ilə translyasiya edilən, yaxud maqnitofon lentlərinə, videokasetlərə və disklərə yazılmış musiqi verilişlərinin qızğın həvəskarı. Adətən, bu termin klassik (meloman) musiqiyə deyil, müasir elektron musiqisinə pərəstiş edənləri səciyyələndirmək üçün işlədilir.

AUDİOGÖRÜNTÜ (audio vision) - səsli və vizual informasiyanın (Vİ) yazılmasını və səsləndirilməsini bildirən süni söz birləşməsi.

AUDİOKİTAB (audiobook) - kitab şəklində çap olunmuş əsərin səsləndirilmiş, lentə yazılmış forması. A. auditoriyanın elə bir hissəsi

üçün nəzərdə tutulub ki, bu və ya digər səbəbə görə auditoriya onu maraqlandıran informasiyanın şifahi qavrayış formasına üstünlük verir. A.-a, adətən, zəif görən, xəstə, azsavadlı, çap nəşrlərini əldə edə bilməyən, yaxud, sadəcə, yaxşı qiraətçilərin və ya hətta müəlliflərin ifasında kitab mətnlərini dinləməyi xoşlayan adamlar müəyyənləşdirilir. Uşaq tərbiyəsi təcrübəsində, səhiyyə və digər ictimai təşkilatların işində A.-dan istifadə olunur.

**AUDİOMƏHDUDLAŞDIRICI (audio limiter) - səs səviyyəsinin**

avtomatik tənzimlənməsi sistemlərindən biri; səs siqnaının maksimum səviyyəsini məhdudlaşdırır. Səsin səviyyəsinə operativ nəzarət mümkün olmadıqda videomaqnitofonlara və videokameralara səs yazılış zamanı tətbiq edilir.

**AUDİOSİTUASIYA (audio situation) - EE-də musiqinin, küylərin və nitqin vəhdətindən yaranan və müəyyən semantik səciyyə daşıyan situasiya.**

**AUDİOREKLAM (audio advertisement) - radio ilə yayımlanması nəzərdə tutulan reklam.**

AUDİOVİDEOTREKİNG (audio video tracking) - fırlanan video və audio başlığın hərəkətinin dəqiqliyini izləyən və mikro-prosessorların əsasında işləyən avtotrekinq sistemi. A. müxtəlif markadan (əsasən, Hi-Fi-Stereo) olan cihazlarda tətbiq edilir.

AUDİOVİZUAL (audiovisual) - bir şeyi eyni zamanda göz və qulaqla hiss etmə, qavrama; vizual və səsli informasiyadan birgə istifadə; A. vasitələrə klassik nümunə *səsli fəmlər, video*, yaxud TV ola bilər. A. vasitələrdən çox vaxt təlim-tədris məqsədi ilə də istifadə olunur.

AUDİOVİZUAL İNFORMASIYA (audiovisual information) - səsle (mətnlə) müşayiət olunan görüntülü (təsvirli) informasiya.

AUDİOVİZUAL LANDŞAFT (audiovisual landscape) - TV və radio yayımının təşkili zamanı cəmiyyətin bütün təbəqələrinin marağının nəzərə alınması. Rəsmi sənədlərdə A.l. ifadəsini tez-tez işlədən Avropa Şurası Parlament Assambleyasının ekspertləri belə

hesab edirlər ki, landşaft rəngarəng olmalı və buraya ictimai xidmət sektoru, kommersiya sektoru, eləcə də lokal, yaxud regional komponent daxil edilməlidir. Teleradio yayımı azad informasiya axını, fikir azadlığı və insan hüquqları prinsiplərinə müvafiq olaraq, ilk növbədə, informasiya, maarifçilik və əyləncə (xəbərləmək + anlatmaq + ovundurmaq) funksiyalarını yerinə yetirməlidir.

AUDİOVİZUAL REKLAM (audiovisual advertisement) - səsli (mətnli) və görüntülü reklam (*kinofilm, videofilm, diamaqnitofilm, slayd-film, videoklip* və s.).

AUDİTORİYA (audience/auditoriumflecture room) - 1) mühazirə, məruzə, nitq, teleradio verilişi və s. yayım materialını dinləyənlərin toplusu; 2) mühazirə oxumaq, iclas və s. keçirmək üçün zal, otaq və s.; 3) kommunikasiya xətləri, KİV ilə verilən reklamı oxuyan, eşidən, ona baxan şəxslərin cəmi, reklamnı ünvanlandığı istehlakçı kateqoriyalannın məcmusu.

AUKSIYON (auction) - reklam olunan mallara əwəlcədən aşağı

satış qiyməti müəyyənləşdirilməklə keçirilən reklam tədbiri.

AUTYOR (auteur) - bir çox parametrləri ilə seçilən, parlaq fərdi yaradıcı hq dəst-xəttinə malik olan və sırf müəllif əsərləri yaratmağa can atan kinorejissor, operator, yaxud prodüser. A.-luq nəzəriyyəsi elektron multimedia sahəsində **müəlliflik** anlayışına yeni münasibəti təqdir edir. Bu nəzəriyyə ilkin mətnin müəllifini A.-ların rəhbərliyi altında multimedia prosesində iştirak edən komandanın üzvlərindən yalnız biri kimi nəzərdən keçirir.

AVADANLIQ (equipment/arrangement/machinery) - çəkiliş, montaj və efir aparatlarının məcmusu; hər hansı studiyanın, laboratoriyanın, səyyar stansiyanın və ya struktur bölmənin istehsal və yayım vasitələrinin cəmi.

AVANZAL (avantsalle) - ön zal, əsas zalın qarşısında olan otaq. A. teatr termini kimi TV tənqidində də işlədilir.

AVAZ (voice) - 1) mətnin musiqi alətlərinin müşayiəti olmadan oxunması; 2) insana məxsus səs, oxuma yönü; 3) kadrarxası mətnin oxunma tərz, mətnin intonasiya çalan.



AVTOARAYICI SİSTEM (automatic sweepturn) - TV-də istənilən kanalı avtomatik olaraq tapan və ona qoşulan sistem. Pultdakı arama düyməsini basmaqla A.s.-i işə salmaq olar.

AVTOFIKSATOR (auto-lock) - videokameralarda çəkilişdən öncə "A" düyməsini işə salmaqla gerçəkləşdirilən nizamlama üsulu. A. olduqda başqa (mexaniki) nizamlama üsuluna ehtiyac qalmır.

AVTOFOKUS (auto focus) - kameralarda dəqiq təsvir almaq üçün balansın avtomatik rejimdə saxlanması. Daha çox operativ çəkilişlərdə tətbiq olunur.

AVTOKOLLİMATÖR (autocollimator) - dəqiq bucaq ölçmələri, düzxətliliyə və səthə nəzarət üçün optik cihaz. Cihazın elementlərindən biri k o l l i m a t ö r adlanır.

AVTOMAT (automatic/automatic machinery/slot-machine) - insanın bilavasitə iştirakı olmadan verilən əməliyyatları həyata keçirmək üçün qurğu (aparat, maşın, cihaz); daxilindəki mexanizm

vasitəsilə öz-özünə hərəkət edən, öz-özünə işləyən sistem; avtomatik işləyən mexanizm.

**AVTOMATİK AÇILMA VƏ QAPANMA**  
(auto power convenience) - kasetin videoya qoyulduğu anda avtomatik açılması, çıxarıldıqda isə avtomatik qapanması.

**AVTOMATİK BLOK** (auto block) - çəkiliş vaxtı aparat mexanizminin daxilində kinolent təsadüfən qınıldıqda mühərriki enerji mənbəyindən ayıran sistem.

**AVTOMATİK FOKUSLAŞDIRMA QURĞUSU** (auto focus (AF) - obyektivdə görünən yayğın, bulanıq təsvirin müasir videokameraları əksəriyyətində olan avtomatik fokuslaşdırma sistemi vasitəsilə aydınlaşdırılması. Çəkiliş obyektini izlərkən və obyektin hansı istiqamətə hərəkət edəcəyi dəqiq bilinmədiyi zaman, yaxud ekstremal şəraitdə çəkərkən, eləcə də tələskənlik vaxtı fokusun düzgün müəyyənləşdirilmədiyi hallarda A.f.q. çox kənar gəlir. Ayn-ayn kameralarda avtofokus sistemlərinin mürəkkəblilik

dərəcəsi də müxtəlif olur. Bəzi kameralann iki və ya üç pilləli fokuslaşdırma zonası var (ən kiçik bucaqdan tam açıq görüntü bucağımadək). Bəzi kameralara qoyulan yoxlama qurğusu əllə tənzimləməni də dəqiqləşdirməyə imkan verir. Elə avtomatik sistemlər var ki, əşyanın kadrda hərəkətindən və ya planın dəyişməsindən asılı olaraq görüntünün aydınlığını da təmin edir.

A.f.q.-nun üç növü mövcuddur: i n f r a q ı r m ı z ı (İQ), u l l r a - s ə s (pyezosistemlər)və e l e k t r o n (görüntüsünəgörə).

AVTOMATİK GENİŞLİK NƏZARƏTİ (automatic amplitude control (aac)) - müsbət və ya mənfi istiqamətdə gələn siqnalın ən yüksək nöqtələrinin müəyyən sərhədlər daxilində saxlanması. A.g.n. siqnalın sabitliyini təmin edir.

AVTOMATİK KOD TAYMERİ (automatic code timer - ACT) - videomaqnitofonun işə salınması və söndürülməsinin proqramlaşdırılması üçün nəzərdə tutulan mexanizm.

AVTOMATİK QOŞULMA (autolink) - videokasetin yerinə

qoyulması zamanı videoaparatin avtomatik qoşulması sistemi.

#### AVTOMATİK MUSİQİ QƏBULEDİCİSİ

(auto music sensor) -

kasetdə istənilən musiqi parçasının avtomatik tapılmasını təmin

edən sistem. Bunun üçün musiqi yazılarkən

record mute

düyməsindən istifadə edilərək parçalar arasında

müəyyən intervallar

buraxılmalıdır.

#### AVTOMATİK POZMA SXEMİ (auto

degaussing circuit -

ADC) - rəngin təmizliyinin daha da

yaxşılaşdırılması, yaxud səs

maneələrini azaltmaq məqsədilə televizorun

kineskopunda qoyulan

xüsusi qurğu.

#### AVTOMATİK PROGRAM SELEKTORU

(auto program

selector - APS) - videoda hər hansı

programın avtomatik

seçilməsini təmin edən şəbəkə.

#### AVTOMATİK REDAKTOR NƏZARƏTİ

(auto edit controller)

- mikrokompyutərə əsaslanan və avtomatik

(programlaşdırılan)

montaj rejimində işləməyə imkan verən sistem.

Redaktə (montaj)

rejiminin seçimi, maqnit lentinin montaj edilən hissəsinin başlanğıc və son nöqtələrinin yaddaşda saxlanması, iki və daha çox videoaparətin idarə olunması kimi vəzifələri yerinə yetirir.

**AVTOMATİK RƏNG İZLƏYİCİSİ**  
(automatic color tracking system) - videokameralarda istifadə edilən və təsvirlə ağ rəng balansını avtomatik müəyyənləşdirən (seçən) sistem.

**AVTOMATİK SÖNDÜRMƏ** (auto off/auto switch off) - müəyyən hallarda, məsələn, kasetdə lent qurtararkən, yaxud lenti əksinə hərəkətdə və yaxud nasazlıq yaranarkən videoaparəti avtomatik qapadan sistem. Hazırda təhlükəsizlik məqsədilə A.s. bəzi TV cihazlarına da qoyulur.

**AVTOMATİK YADDAŞ FUNKSİYASI**  
(auto memory function) - hər hansı montaj əməliyyatı prosesində növbəti komandanı avtomatik yadda saxlayan və məqamı çatan kimi onu gerçəkləşdirən, hərəkətə gətirən sistem.

**AVTOMATLAŞDIRILMIŞ İDARƏETMƏ SİSTEMİ** (auto

control) - zəruri informasiyanı avtomatik toplayan və tapşırıqdan asılı olaraq bu informasiya üzərində müvafiq əməliyyat aparan «insan-maşın» tipli sistem.

AVTOMATLAŞDIRILMIŞ KAMERA (auto television camera (ATC)) - avtomatik tənzimləyicisi olan videokamera.

AVTOMENYU (auto menu) - dialoq rejimində işləmək üçün TV ekranma, yaxud monitora çıxarılan menyü.

AVTOPLEY (auto play) - təsvir yazılmış kasetin maqnitofonda əwələ fırlanmasından sonra lentin avtomatik olaraq p l a y vəziyyətinə qayıdıb təsviri göstərməsi.

AVTOREK SENSOR (autorec sensor) - səs yaasmı ən doğru səviyyədə işləyən qəbuledici. A.s. düyməsi basıldıqdan sonra musiqi mənbəyi 7 saniyəyə qədər araşdırılır və ən yaxşı yazma səviyyəsi müəyyənləşdirilir.

AVTORİTET (authority/prestige) - hər hansı sahədə (elmdə, incəsənətdə, jurnalistikada, siyasətdə və s.) bilik sayəsində əldə olunan, hamılıqla qəbul edilən dəyər, məşhurluq, nüfuz.

AVTOSTOP (auto stop) - lent qurtararkən işi dayandıran, yaxud yaddaş signalına görə videoaparatu sükunət rejiminə keçirməyə imkan verən avtomatik sistem.

AVTOTULLANİŞ (auto eject) - müəyyən hallarda, məsələn, lenti geriye hərلəyən zaman kaseti videoaparattan avtomatik şəkildə tullamaq üçün sistem.

AVTOYÜKLƏNMƏ (auto loading) - videokasetin maqnitofona avtomatik yüklənməsi sistemi. A. mexanizmi kasetin aparatda yüngülcə itələnməsi ilə işə düşür.

AYDIN GÖRMƏ SAHƏSİ (vivid viewing field) - insanın gözünü hərəkət etdirmədən, yaxud başmın vəziyyətini dəyişmədən (çevirmədən) əşyalann detallannı aydın (dəqiq) görə bildiyi sahə.

AYDINLATMA (illumination/ILL) - kameranın qarşısındakı müstəvidə olan cismin və ya səhnənin aydın görmə həddinədək işıqlandırılması.

AYIRMA (sekance) - kadr daxilində bütöv meydan yaradan səhnələr və ya çəkilişlər "seriyası". A.-lar tək və bir neçə dekorasiya içindən keçə bilər.

AYRI-AYRI HƏSSƏLƏRİN  
KOMPOZİSIYA AHƏNG-

DARLIĞI (compositional harmonic of different parts) - verilişin, yaxud mətnin hissələrinin ahəngdar birləşdirilməsi. Buna mətnin montaj düzümü prinsipləri vasitəsilə nail olmaq mümkündür. Həmin yanaşma üsulu kino sənəti təcrübəsində işlənilib hazırlanmışdır. Əslində, bu üsul montaj stolu arxasında daha uğurlu epizodların seçilib bütöv bir filmə cəmləşdirilməsi deməkdir.



## B

BAĞLANMAQ (bridging) - auditoriyanı ələ almaq və onu başqa TV-lərin verilişlərindən yayındırmaq üçün proqramın vaxtından əvvəl başlanması üsulu. Qərb kinorejissorlarının leksikonundakı "bridging" sözü müəyyən zaman daxilində, yaxud filmin hadisələrində parçalanmanı aradan qaldıran **kadr** deməkdir. Kompüter əməliyyatlarında, proqramların, yaxud məlumatların bir EHM-dən digərinə köçürülməsi də həmin sözlə ifadə edilir.

BAĞLANTI (link) - mozaika tipli proqramlarda, həmçinin xəbər mətnlərində bir mövzudan digərinə keçid zamanı işlədilən cümlə, deyim, musiqi, yaxud musiqi ilə müşayiət olunan təsvirli keçid.

BAĞLAYICI KADR (link frame) - montaj zamanı hərəkətlər

arasmda kəskin fərqləri, sıçrayışlan pərdələmək  
üçün istifadə olunan  
istənilən kadr. Məs., a r a p 1 a n, yaxud  
k ö m ə k ç i k a d r  
B.k. rolunu oynaya bilir.

BAXIŞ ( show, scrolling) - təsvirin ekranda  
şaqlı, yaxud üfqi  
yerdəyişməsi.

BAXIŞ BOŞLUĞU (scrolling vacuum) -  
insanm baxdığı və ya  
cismin hərəkət etdiyi istiqamətdə kamera  
obyektivinin "göz"ündən  
yayınan və ya qəsdən buraxılan boşluq.

BAXIŞ XƏTTİ (scrolling line) - adi göz  
baxışı ilə obyekt  
birləşdirən xəyali xətt. Əgər göydə qanad çalan  
quşa baxırsınızsa,  
həmin quş baxış obyektidir. Gözlərinizlə o quşu  
birləşdirən xətt isə  
B.x-dir. Gözünüzü aşağı - ayaqlarınızın  
altına diksəniz, B.x.  
gözünüzlə yeni baxış obyektini birləşdirəcək.  
B.x.-nin və baxış

obyekti vəziyyətinin nəzərə alınması ardıcıl  
montaj zamanı çox  
önəmlidir. Gözlərini səmaya dikən və ya sadəcə  
yuxarıya baxan  
adam plamndan sonra səmada qanad çalan quş  
planına keçdikdə,  
məna baxımından belə ardıcılıq özünü doğruldur.

BAXIŞ SALONU (show room) - filmlərə,  
yaxud xronika  
materiallarına baxmaq üçün geniş ekran,  
kino-video proyeksiya  
aparatları ilə təchiz edilmiş xüsusi otaq.

BALANS (balance) - 1) hər hansı bir fəaliyyətin, prosesin qarşılıqlı əlaqədar olan göstəricilərinin nisbəti; 2) münaqişəli məsələlərin işıqlandırılması zamanı tərəflərin mövqeyinin balanslaşdırılması. Adətən, KİV-in təhqiqatçı fəaliyyətində obyektiv jurnalistikanın şərtlərindən biri kimi qərəzsizlik, ədalət prinsipinin təminatı sayılır. Güman edilir ki, münaqişəli vəziyyətlər haqqında məlumat verildikdə bu prinsipə riayət olunması vəziyyətin məbudiyyətinə dair müxtəlif baxışların sərbəst ifadəsini bildirir; 3) çəkilişdən əvvəl kameraları, yaxud videoyazı aparatının işıq-rəng tənasübünün nizamlanması.

BALANSLAŞDIRMA (balancing) - 1) müvazinəti qorumaq; 2) informasiyada tərəflərin mövqeyini tarazlaşdırmaq.

BALIQGÖZ LİNZA ("fish eye" lens) - spesifikasiya f8 işıq səviyyəsində 180 dərəcəlik bir bucağı əhatə edə bilən çox kiçik mərkəzli linza növü.

BANNER (banner) - satış yerlərində malların reklamı üçün vitrinlərdə qoyulmuş, mağazaların girişlərinə, ticarət zallarının

divarlarına vurulmuş, yaxud sponsorlu verilişlərdə göstərmək üçün plastikdən, kartondan, yaxud kağızdan düzəldilən üçkünc və dördkünc planşetlər, bayraqlar.

BARELYEF (bas-relief) - qabarıq təsvir, yaxud ornamentin həcmnin yastı səth fonundan yandan az çıxdığı heykəltəraşlıq əsəri.

B. memarlıqda və dekorativ məmulatlarda geniş yayılmış bəzək növüdür. B.-dən heykəltəraşlıqda, xatirə lövhələrində, sikkə və medallarda da istifadə olunur.

BARİTON (baritone/barytone) - ■ bas ilə tenor arasında kişi səsi; 2) B. səmə malik müğənni; 3) nəfəslə çalınan müştüklü musiqi aləti.

BARTER (barter) - reklamın TV-də yerləşdirilməsi qaydalarından biri. B. zamanı reklam sifariş verən agent UK telestansiyaya, yaxud teleşəbəkəyə reklam vaxtı müqabilində proqram, yaxud proqram materialı təqdim edir. Reklam çarxlarının nə vaxt və neçə dəfə göstərilməsi danışıqla həll edilir. Adətən, yəni saatlıq proqramların gedişində iki-üç dəqiqəlik reklam vaxtı ayrılır. TV

stansiyalan pulu məhz həmin əlavə iki-üç dəqiqəlik reklam vaxtından qazanırlar.

BAS (bass) - 1) yoğun kişi səsi. 2) B. səsə malik müğənni; 3) nəfəs alətləri ansamblında və simli orkestrdə ən qalın səsi ifadə edən musiqi aləti.

BASORAMA (bus frame) - avtobuslann damında quraşdırılmış işıqlandırılan reklam paneli.

BAŞ İŞIQÇI (head lighting operator) - işıqçılar qrupunun fəaliyyətini, iş növbəsini, iş həcmi müəyyənləşdirən və tənzimləyən məsul şəxs. Bir çox studiyalarda B.i. işıqçılar briqadiri də adlandırılır.

BAŞ KAMERAMAN (OPERATOR) (chief cameraman) - studiya və studiyadankənar çəkilişləri gerçəkləşdirən operator qrupuna rəhbərlik edən, qrupun cari işlərini tənzimləyən, yüksək operatorluq və təşkilatçılıq qabiliyyətinə malik şəxs.

BAŞ REPORTYOR (the general assignment reporter) - xəbər buraxılışı üçün material toplayan, reportaj və süjetlər verən jurnalist. B.r. proqram üçün süjet, müsahib və video materialları seçir, ssenari

planı yazır, operator və montajçı ilə birlikdə materijfl üzərində işləyir. Qərbin bir çox TV şirkətlərində B.r. hadisələri (süjetləri) özü videoya çəkir, müsahibələr götürür, mətni yazır və redaktə işləri ilə məşğul olur.

BAŞ ROL (leading part) - TV filmlərində və kinoda əsas qəhrəmanın rolu.

BAŞ KOMMUTATOR (chief commutator/switchboard) - videoyazının redaktəsi zamanı səs signalının səviyyəsini avtomatik tənzimləyən kommutator.

BAŞQA VAXTA KEÇİRİLƏN VERİLİŞ (delayed broadcast) - əvvəllər teleşəbəkə ilə göstərilən, lakin məhz həmin stansiya ilə göstərilməyən proqramın yerli stansiya ilə efirə çıxması; TV-nin müxtəlif səbəblərdən təxirə salınmış proqramı.

BAŞLANGIÇ TİTRİ (bffling/credits) - hər bir filmin, yaxud verilişin əvvəlində ən mühüm informasiyanı (ad, müəlliflər, iştirakçılar və s.) bildirən yazı.

BAŞLIQ KARTONU (caption card) - filmin adının təsvirə alınması üçün yazıldığı karton.

BAŞLIQ TİTRLƏRİ (opening büboard) - müəlliflik barədə,

zaman, məkan, verilişdə (kinoda) istifadə olunan materialların məzmunu, mənbəyi və s. haqqında məlumat verən TV proqramına giriş.

**BAŞLIQLARIN AVTOMATİK TƏMİZLƏNMƏSİ** (auto head cleaning) - videomaqnitofonlarda başlıqların avtomatik təmizlənməsi sistemi. Bu zaman təmizləyici material vaxtaşırı dəyişdirilməli və yaxud xüsusi maddə ilə silinməlidir. Keyfiyyətsiz lentlərdən istifadə etdikdə başlıqlar tez çirklənir və səmərəsini itirir.

**BATALİYA** (battle) - kinoda kütləvi döyüş, müharibə səhnələrinin çəkilişi.

**BATAREYANIN XƏBƏRDARLIQ İŞIĞI** (battery signal light) - batareyanın elektrik yükünün boşalmasını bildirən siqnal-ışıq. Bu işığın yanib-sönməyə başlaması batareyanın 3-4 dəq. vaxtının qaldığını göstərir.

**BAYT** (byte) - kompüter texnikasında işlənən əsas informasiya vahidi. Ən minimal informasiya vahidi **bit** çox kiçik sayıldığından, adətən, 8 bitdən ibarət olan B.-dan istifadə olunur. Bir çox hallarda



b<sup>^</sup>t da kifayət etmir. Belə hallarda k i l o b a y t (Kb), m e q a - b a y t (Mb), q i q a b a y t (Qb) və t e r a b a y t (Tb) işlədilir.

BAZA (base) - 1) bünövrə, əsas, özül, təməl; 2) hər hansı niyyətin həyata keçirilməsi, yaxud fəaliyyət üçün lazım olan maddi-texniki şəraitin məcmusu. Məs., TV-nin maddi-texniki bazası.

BENEFİS (benefit performance) - 1) kino, yaxud səhnə xadiminin (aktyor, rejissor) yüksək sənətkarlığı, ustalıqı ilə əlaqədar onun şərəfinə verilən tamaşa, xüsusi hazırlanan TVR verilişi; 2) gəlirinin bir hissəsinin və ya hamısının artistlərdən birinə verilməsi üçün oynanılan tamaşa.

BENZOTRIAZOL (benzotriazole) - ağ toz; bəzi aşkarlayıcı qanşıqlarda tətbiq edilən və müəyyən enerjiyə malik olan görüntü pərdələmə maddəsi.

BESTSELLER (bestseller) - ən geniş oxucu kütləsinə ünvanlanan, yüksək kommersiya uğuru qazanan, kütləvi tirajla nəşr edilən, yaxşı satılan, pula gedən kitab. Çox zaman güclü reklamın nəticəsində də hansısa bir əsər B. səviyyəsinə çata bilər. Ciddi

ədəbiyyatla bərabər, çox vaxt detektiv, fantastika, məhəbbət mövzularında kitablar da B.-ə çevrilir. Bəzən bu B. kino, yaxud TV serialı üçün dramaturji material rolunu oynayır.

BETA KART (betacart) - 1) əsasən xəbərlərin verilməsi üçün istifadə edilən avtomatik kaset sistemi. B.k.-da yanakı yüklənmiş xüsusi quruluşlu Betacam videomaqnitofoln tətbiq edilir;  
2) betacam formatı aparatında istifadə edilən videokaset.

BETAKAM (Betacam) - SONY firmasının studiya və studiyadankənar videoistehsal, eləcə də videojurnalistika üçün işləyib hazırladığı çağdaş videoyazılışı biçimi; format. B.-da parlaqlıq və rəng siqnallarının yazılışı müxtəlif videobaşlıqlı ayn-ayrı videocığırılarda aparılır. Videolentin yuxarı hissəsində səs siqnallarının yazılışı üçün iki köndələn cığır yerləşir. Lentin aşağı hissəsində sinxrosiqnal və ünvan-zaman kodunun (ÜZK) cığırıl yerləşir. Hər qoşa videobaşlıqdan əvvəl fırlanan pozucu başlıq yerləşir ki, bu da videoyazılış zamanı əlavə imkanlar açır. Bu cür

başlığın olması artıq siqnalogramların olduğu yerdə videoyazılışın davam etdirilməsinə imkan verir.

BETAKAM SX (Betacam SX) - SONY rırmasırın rəqəmli videoyazı formatı. İnformasiya daşıyıcısı kimi düymülü metal tozlu lentlərdən istifadə olunur. Videosiqnalı sıxma metodu - 10:1 təzyiq əmsallı4:2:2 Studio Profile cihaza. Buformatınavadanlıığı materialı yerindəcə montaj etməyə və yüksək sürətlə, keyfiyyətə xələl gətirmədən ötürməyə imkan verir. B. SX avadanlıığı B e t a k a m və B e t a k a m S P aparatlarına oxşardır. Birbaşə kameranın arxa panelində rəngi əks etdirmək qabiliyyəti bu formatın əsas üstünlüklərindən biri sayılır.

BETAKAM SP (Betacam SP) - metallaşdırılmış oksid lentindən istifadə imkanı olan videoyazılışın analoqlu komponent formatı; tərkibində zaman kodu, yoxlama cığırıları və dörd səs kanalı olur. B. formatımn daha təkmilləşmiş tipidir. SP abbreviaturası (s u p e r - i o r p e r f o m a n c e ) hərfi mənada "əla xarakteristika" kimi tərcümə etmək olar. B. və B. SP formatlarının avadanlıığı öz

aralarındakı videosiqnallara görə tamamilə bir-birinə uyğundur.

Hər ikisində eyni maqnit lentləri tipindən istifadə etmək olar. Lakin

B. SP-də əldə olunan müsbət keyfiyyətləri adi B.-da almaq mümkün

deyil. B.-a yazılmış təsvirləri B. SP-yə

köçürdükdə keyfiyyət

yaxşılaşmır. Bundan başqa, B. SP üçün iki ölçü tipində

videokasetlərdən istifadə nəzərdə tutulur.

BETAMAKS (betamax) - yüksək sıxlıqlı videoyazı sistemi; yarım düym formath videokasetlər.

BƏDƏN ÜÇÜN DAYAQ (body holder)

-ştativsiz (əldən) çəkiliş

zamanı kameram operatorun bədəninə

bərkitmək üçün işlədilən

xüsusi metal kronşteyn.

BƏDİİ QİRAƏT (recitation) - TV və radioda

bədii ədəbiyyatı

təbliğ formalarından biri; ədəbi əsərlərin (nəsr,

poeziya, pyesdən

monoloqlar) studiyada oxunması, estrada sənəti

növü. B.q.-çi hər

hansı ədəbi əsərin məzmununun açılışında

özünəməxsus artistlik

təxəyyül, emosionallıq, aydın tələffüz və s. bədii

ifadə vasitələrinə

əsaslanır.

BƏDİİ METOD (artistic method) - idrak

üsulu, təbiət və

cəmiyyət həyatının təzahürlərinin tədqiqi;  
EE-də (teleradio  
tamaşalarında) bədii obrazlar vasitəsilə təsvir  
üsulu.

**BƏDİİ OBRAZ (image)** - kino və TV-də  
(ədəbiyyat və  
incəsənətdə) gerçəkliyi əksətdirmə üsulu və  
formasını; bədii yaradı-  
cılığın ümumi kateqoriyası. Həyat həqiqətini  
bədii ümumi-  
ləşdirmələr əsasmda konkret, real və fərdi.  
emosional boyalarla  
canlandıran B.o.-ın obyektiv mənbəyi maddi  
aləmin predmet və  
hadisələrindədir. Onun obyektivliyi  
hadisələri düzgün əks  
etdirməsidir. B.o. öz xüsusiyyətlərinə görə elmi  
anlayışlardan, siyasi  
ideyalardan, əxlaqi prinsiplərdən fərqlənir. B.o.  
hissi və məntiqinin,  
konkret və abstraktın, fərdi və ümuminin,  
təsədüf və zərurətin,  
xarici və daxilin, hissə və bütövün, hadisə və  
məhiyyətin, forma və  
məzmunun dialektik vəhdətindən ibarətdir.

**BƏDİİ TƏXƏYYÜL (artistic imagination)** -  
keçmiş duyğuların,  
qavrayışların, təsəvürlərin, hisslərin,  
təəssürlərin xəyalda,  
xatirədə bərpa edilməsi və şüurlu surətdə  
yenidən işlənilməsi

hazırlanması əsasında bədii obrazlar yaratmaq bacarığı, həmin obrazları yaratmaq prosesi.

**BƏRABƏR PAYLANMIŞ İŞIQ** (equal light distribution) - kadrdakı əşyaların nisbi vəziyyətini, ölçüsünü, forma və səth fakturasını xüsusi olaraq sezdirməmək üçün istifadə edilən işıqqurma üsulu. .

**BİFİLYAR KASET** (bifilar cassette) - kinolentin sarınması qaydası, lenti sanmaq üçün həlqəyə yapışdırılmış kaset. Bu zaman lentin sarınması və açılması eyni zamanda kinolentin iki şəxəsi ilə apanılır.

**BİLBORD** (billboard) - 1) küçələrdə qoyulan iri reklam lövhələri;  
2) TV proqramlarının əvvəlində, yaxud sonunda sponsorluğa aid olan qısa məlumat; TV xəbər verilişinin əvvəlində anonsvari xəbərlər toplusu.

**BİNOKULYAR GÖRMƏ** (binocular vision) - iki gözlə görmə. Səthin girinti-çıxıntılarını görməyə, cisimlərin həcmi, məkanda tutduqları qarşılıqlı vəziyyəti, cismin bizdən və başqa cisimlərdən uzaqlığını qavramağa imkan verir.

**BİOQRAFİK MÜSAHİBƏ** (biographic interview) - müsahibin sosial portretini yaratmaq, onun xarakterini və gerçəkliyə münasibətini dolğun açıqlamaq məqsədilə apanlan müsahibə. Hər aansı fərdlə qarşılıqlı jgimad şəraitində söhbət zamanı onun həyatının maraqlı, həlledici epizodlarını, təəssürlərini və s. aşkara çıxarmaq mümkündür. Bu baxımdan jurnalistlər tez-tez B.m.-dən yararlanırlar.

**BİRBAŞA PEYK YAYIMI** (direct satellite broadcasting) - birbaşa peyk yayımı qəbul edən xüsusi aparatların köməyi ilə seyrçilərin informasiya rabitələrinin peyk kanallarına bilavasitə qoşulması. Yayımın bu tipı efir-şəbəkə və kabel TV-si üçün ciddi rəqib sayılır.

**BİRBAŞA YAYEVI** (live broadcasting) - canlı yayım. Əwəlcədən lentə yazılmadan, montaj olunmadan və studiyada işlənmədən, bilavasitə hadisə yerindən həyata keçirilən yayım. İngiliscə "L i v e" sözü ilə informasiyanın birbaşa çatdırılması mənasını verən xeyli termin əmələ gətirilir: hadisə yerindən reportaj; birbaşa telekörpü;

birbaşa translyasiyadan natura çekilişi, birbaşa peyk translyasiyası və s. Bu terminoloji ifadələr studiya montajlan ilə müqayisədə birbaşa translyasiyalann populyarlığının və perspektivinin artması ilə şərtlənir.

**BİRGƏ MONTAJ** (joint editing) - video və səs sırasının eyni vaxtda montajı. Buna **birgə yapışdırma** da deyirlər. Müsahibə və dialoqlardan ötrü əsas montaj tipi də məhz bunlar sayılır. Fonoqramın digər montaj tipi **ayrıca yapışdırma** adlanır. Belə montaj zamanı görüntü və səs sırası ayn-aynlıqda montaj edilir: öncə fonoqram (yaxud videosıra), sonra isə müvafiq görüntü (yaxud fonoqram) yapışdırılır.

**BİRKAMERALI VIDEOMONTAJ** (Camera-to-tape editing) - bir kamera ilə çekilmiş orijinal təsviri materialların montajı.

**BİS** (encore) - bir daha, təkrar; konsertdə, teatrda, tamaşada və s. kütləvi tədbirlərdə ifaçıdan öz nömrəsini təkrar etməsi, səhnəyə yenidən çıxması üçün tamaşaçıların xahişini bildirən sürəkli alqış, səs-küy.



BİT (bit - binary digit) - işarə, rəqəm;  
kompüter texnikasında  
(informatikada) minimal informasiya vahidi. B.  
çox kiçik ölçü  
göstəricisi olduğundan bu sahədə əsas informasiya  
vahidi kimi 8  
bitdən ibarət olan **baytdan** istifadə olunur.  
B.-lərdən baytlar,  
meqabaytlar və EHM-də istifadə olunan digər  
iri vahidlər əmələ  
gəlir.

BİT KARTI (bitmap) - ayn-ayn piksellərdən  
ibarət təsvir. B.k.  
çap orijinalının skan edilməsi yolu qrafik  
ünsürlərin, eləcə də  
kadrların tutulması (Frame Grabber)  
qurğusunun köməyi ilə  
videotəsvirlərin rəqəmlənməsi nəticəsində yaradıla  
bilər.

BİVİKON (Bivicon) - didilmiş hədəfi olan  
iki proyektorlu  
**vidikon**.

BLEND (blende/camera hood) - kino çekilişi  
aparətini (yaxud  
fotoaparətini) səpələnmiş yan işıq şüasından  
qoruyan ləvazimat;  
qaralmış daxili səthə malik dar hissəsi obyektivə  
geydirilən kəsik  
konus (piramida).

BLOK (block) - 1) verilişin montaj  
olunmuş bir hissəsi;

texnikanın müəyyən dəyəri və funksiyası olan  
aynca (müstəqil) bir  
hissəsi; 2) «blok edilmiş» mənasını verən  
mürəkkəb sözlərin ön  
tərkibhissəsi. Məs., b l o k - s i s t e m .

BLOK-APARAT (block apparatus) - ötürücü,  
yaxud stansiya-  
məhdudlaşdırma aparatı. Adətən, uzaq  
məsafələr arasında  
kommunikasiya zamanı istifadə olunur.

BLOK KODLAŞDIRILMASI (block  
coding) - təsvir ele-  
mentlərinin hissələrə bölünməsi və təsvir blokları  
arasında əlaqələrin  
öyrənilməsi üsulu. Dəyişkən kodlaşdırmanı bütün  
təsvirin, yaxud  
onun bir hissəsinin spektrinə tətbiq etmək  
mümkündür. Adətən, bu  
zaman təsvirin hissələrə (bloklara) bölünməsi  
üsulundan istifadə  
edilir. B.k. adlanan bu üsulun tətbiqi zamanı  
işlənən blokların  
formasını (ölçüsü) təsvir elementlərinin siqnalları  
arasında mühüm  
statistik əlaqənin üzə çıxması diapazonu ilə  
müəyyən edilir.

BLOKLANDIRICI (blocking) - 1) artıq  
çəkmiş kəmərin üstünə  
təkrar çəkilişin qarşısını almaq, yaxud lentin  
təmiz sahəsinin  
buraxılmaşı üçün avtomatik hərəkət edən  
bağlayıcı qurğu. B.

idarəetmə düyməcikləri arasında mexaniki əlaqə şəklində həyata

keçirilir; 2) yayım üçün hər hansı maneənin qarşısını almaq.

Xüsusi kənar dalğaları məhdudlaşdırmaq.

**BLOK PROQRAMLASMASI** (block programming/blocking) - birtipli auditoriyalar üçün nəzərdə tutulan standartlaşdırılmış veriliş blokunun tərtibatı və müvafiq vaxtda göstərilməsi (məs., uşaq və idman verilişləri). Formatların standartlaşdırılması bu blokların barter üsulu, yaxud alqı-satqı yolu ilə digər müxtəlif kanallara Ötürülməsini asanlaşdırır.

**BOBİN** (bobbin) - hərəkət. Kinolentin sənədləşməsi üçün dairəvi qurğu. Valda bərkidilmək üçün uyğunlaşdırılmış oxdan (hamar oymaqdan), kinolentin ona bərkidilməsi üçün qurğudan və iki yan diskdən ibarətdir. Dəmirdən, alüminiumdan, yaxud plastmasdan hazırlanan B.-in yüngülləşməsi üçün disklərdə iri kəsiklər açılır.

**BOBSLEY** (bob-sleigh) - hər hansı verilişin əvvəlində onun qısa məzmununu əks etdirən anonsvari yığcam blok. B. verilişdə gedən ən cazibədar kadrlardan yığılır.

BOD (bods) - modemin buraxıcılıq qabiliyyəti ilə əlaqədar olub  
informasiyanın ötürülmə sürətini göstərən ölçü vahidi. B. modemin  
bir analoq signalından digərinə keçmək qabiliyyəti ilə müəyyən  
edilir.

BOKS (box) - hərfi mənada: qutu. Reklam mətninin haşiyəyə  
alınmış hissəsi.

BÖLGƏ YAYIMÇISI (regional broadcaster) -  
ölkə ərazisinin azı  
bir rayonunu TV və radio yayımı ilə əhatə edən,  
orada yaşayan  
sakinlərin əksəriyyətinə yayım xidməti göstərən  
hüquqi və ya fiziki  
şəxs.

BÖLÜŞDÜRÜLMƏ (divider/splitter) - filmin  
çəkilişi üçün tələb  
olunan avadanlıq və materialların müfəssəl  
siyahısı. Adətən, bunu  
rejissor assistenti hazırlayır. O, ssenari  
elementlərinin sıralanması  
qaydasına əhəmiyyət vermədən havada, yaxud  
otaqda, gecə və ya  
gündüz səs yazılışını tələb edən, yaxud etməyən  
kateqoriyalara görə  
həmin siyahını tərtib edir. Naturada çəkilməli  
olan bütün kadrlar  
bir qrupa, müəyyən dekorasiyalar, kostyumlar,  
ışqlanma, xüsusi

səsyazma aparatları tələb edən sənədlər isə başqa qrupa daxil edilir.

B. rejissorun işini xeyli asanlaşdırır, təkrarlardan qurtulmasını alır.

BRAUZER (browser) - kompüterdə WWW ilə qarşılıqlı əlaqədə

olaraq, şəbəkədən müxtəlif sənədlərin alınmasına, onlara baxış

keçirilməsinə və məzmunun redaktə edilməsinə imkan verən tətbiqi

proqram. B. tərkibində mətn və multimedia informasiyası olan

sənədlərlə işləməyə imkan yaradır. Ən geniş yayılmış B.-lərə M o -

s a i c (W i n d o w s üçün), C e l l o və L i n x proqramları, I n -

t e r n e t W o r k s v ə s . daxildir.

BRİFİNG (briefing) - təlimatlandırma; geniş məlumat və

səlahiyyətə malik rəsmi şəxsin jurnalistlərlə ayaqüstü, qısa söhbəti;

B.-in əsas məqsədi bu və ya başqa məsələyə dair, hökumətin

mövqeyini açıqlamaq, yaxud keçirilən hər hansı tədbir (görüş,

konfrans və s.) barədə məlumat verməkdir.

BUFER FORMATI (clipboard format) -

**kompüterdə:** buferdə

surətin alınma biçimi. Məs., W i n d o w s

M e t a f i l e vəs.

BUFFON (buffoon) - ekran obrazının yaradılmasında təlxəklik

üsullanndan istifadə edən aktyor; təlxək.

BUFFONADA (buffoonery) - 1) zarafat və komik məziyyətlər üzərində qurulmuş film-tamaşa; 2) hoqqabazlıq, oyunbazlıq, təlxəklik.

BUKLET (booklet) - kitabça, broşür; 1) bir vərəqdə çap olunan, sonradan bir neçə paralel səhifəyə bükülən və kəsilmədən oxunan reklam məhsulu; 2) teleradio qurumu haqqında müxtəlif biçimli şəkillərin və ən ümumi məlumatlardan ibarət mətnin verildiyi çap məhsulu.

BURAXILIŞ MEXANİZMİ (bandwidth mechanism) - kinoçəkiliş aparatını işə salmağa, saxlamağa, tək kadrlarla çəkiliş aparmağa imkan verən qurğu.

BURAXILIŞ ZOLAĞESIN ENI (bandwidth) - audio, yaxud videosiqnalların tezlik diapazonunun yuxarı və aşağı sərhədləri arasındakı fərq. PAL standartında en 5-dən 8 MHS-ə qədər, SECAM standartında isə 7-dən 14 MHS-ə qədər ola bilər.

BUTAFOR (buttafuori/property man) - **butaforiya** düzəltməklə məşğul olan kino, TV və teatr işçisi.

BUTAFORİYA (properties/props) - 1) müxtəlif materiallardan -

karton, kağız, ağac, metal və kətdən hazırlanıb istifadə olunan

saxta əşyalar (qab-qacaq, bəzək şeyləri və s.). B.

həqiqi əşyalardan

forma və keyfiyyətcə fərqlənir. Hər ekran

və səhnə əsərinin

özünəməxsus B.-sı olur; 2) məcazi mənada: saxta

cah-cəlal, qəlp

zinət əşyan.

BÜLLETEN (bulletin) - 1) rəsmi akt, sərəncam və s. sənədlər

məcmusu; 2) yığcam xəbər buraxılışı; qısa rəsmi

məlumat (hərbi

məlumat, görkəmli dövlət xadimlərinin səhhəti

haqqında B. və s.);

3) tematik məsələlərə həsr olunmuş xəbər

buraxılışı.

C

CANLI PROQRAM (live programme) -  
hazırlanması ilə efirə  
verilməsi arasında zaman fərqi olmayan proqram.  
Studiyada canlı  
söhbətdən, müsahibə və sorğulardan, canlı telefon  
bağlantılarından  
ibarət olan və həmin anda yayımlanan proqram.

CANLI YAYEVI (live stand-up) -  
teleradio verilişlərinin  
əwəlcədən lentə alınmadan birbaşa ötürülməsi.  
Hər hansı bir TV  
proqrammın və ya önəmli bir mövzunun  
müzakirəsinin TV  
studiyasından, yaxud özəl səyyar yayım  
vasitəsilə birbaşa yayımı;  
teleradio verilişlərinin əwəlcədən lentə yazılıb  
montaj edilmədən  
birbaşa yayımlanması; damşığm və təsvirin eyni  
vaxtda tamaşaçıya  
təqdim edilməsi.

CƏDVƏL PROSESSORLARI (spreads  
heets) - kompüterdə



elektron cədvəllərinin yaradılmasına və onun verilənlərinin manipulyasiyasına imkan verən proqram paketləri. Bu paketlərdən ən çox yayılıb istifadə olunanı Quatro-Pro, Super Calc və Microsoft Excell-dir.

CƏRƏYAN GÜCLƏNDİRİCİSİ (electric amplifier) - TV və radio və rabitə texnikasında və s. aparatlarda elektrik rəqslərini gücləndirmək üçün qurğu. Gücləndirmə nəticəsində sabit cərəyan mənbəyinin nisbətən böyük enerjisi dəyişən cərəyan enerjisinə çevrilir.

CIHAZ (control box) - TV və radioda istehsala, texnoloji proseslərə nəzarət edən və onları tənzimləyən nəzarət-ölçü avadanlığı.

CİNQL (jingle) - reklam anonslarını müşayiət edən və təkrarlanan qısa musiqi çağırışı. C.-in efirdə peyda olması populyar

reklam imicləri ilə əlaqədardır. C.-dən istifadə  
reklamçılara satılan  
məhsullar barədə informasiyanı auditoriyaya  
daha yaddaqalan  
yığcam - işarə formasında çatdırmağa imkan  
verir və analitiklərin  
rəyinə görə, reklam işinin ilkin mərhələləri  
üçün səciyyəvidir.  
Radiostansiyaların çağırışlarını da C. adlandırırlar.  
Ç

ÇAĞIRIŞ SİQNALI (call-in) - 1) radio  
stansiyasının (RS)  
fərqləndirici əlaməti olub, qəbul zamanı onun  
tanınması üçün şərti  
işarələr toplusu (hərflər, rəqəmlər, kodlar), yaxud səs  
siqnalından (söz,  
musiqi, səs effektləri) ibarət tanınma işarəsi. Ç.s.  
adətən, hər iş  
seansının başlanğıcında verilir; 2) apansiyaların  
radiodinləyicilərdən  
və tələməşəxslərdən sualla qəbul edib, cavabları  
efirə verdikləri  
"Zəng vurun, cavab verək" tipli interaktiv yayım  
proqramları da

Ç.s. adlandırılır. Auditoriya ilə KtV arasındakı bu növ dialoq formalan kommunikasiya fəaliyyətinin demokratik nüansı kimi dəstəklənir.

ÇEVRİLMİŞ PİRAMİDA (inverted pyramid) - Amerika TVR

jurnalistikası üçün xəbərin əvvəlində qısa, sonunda isə daha müfəssəl informasiyadan ibarət xəbərlərin strukturunun, yaxud "formulunun" ənənəvi ifadəsi. Ç.p. obrazı nəhəng zirvəli, amma müvazinətsiz monoliti xatırladığına görə bu termin uğurlu sayılır.

ÇƏKİLİŞ ÖLÇÜSÜ (shooting size) - adamların və əşyaların görüntü çərçivəsinə görə böyüklük nisbətindən yaranan ölçülər.

ÇƏKİLİŞ TAXTASI (camerawork board/shooting board) - kinoda hər hansı çəkilişin əvvəlində kadrları bir-birindən asanlıqla ayırmağı təmin etmək üçün üstündə nömrələr yazılmış xüsusi taxta

lövə.

ÇƏPİK (clapticks) - kino və TV-də müxtəlif formatlı kino-lentlərlə çəkiliş zamanı işlənən vizual işarə; sinxron çəkiliş (səslə təsvirin eyni vaxtda yazılması) zamanı başlanğıc nöqtəni tapmaq və danışanın *artikulyasiyasını* dəqiq müəyyənləşdirmək üçün kadrda istifadə olunan işarə növü. Sinxron montaj prosesi məhz Ç. səsi tapıldıqdan sonra başlanır. Səsli işarə kimi Ç.-dən epizodlar arasında keçid kimi də istifadə olunur.

ÇƏRÇİVƏ VIDEOSU (live video in a window) - videosüjetləri, yaxud ilkin materialları operativ nəzərdən keçirmək üçün mövcud siqnallara mərkəzi prosessorun iştirakı olmadan videosiqnallar əlavə edilməsi. Bu halda overley kartı qrafik kartı "s 1 a v e" (apancı)

rejiminə keçirir və videonu çıxış signalı ilə tezliyə görə sin-xronlaşdırır.

**ÇLXIŞ SƏSAYIRICISI**  
(AUDIOSELEKTOR) (audio out selector) - seçilən səs kanallarından (mənbələrindən) birinin çıxışa verilməsinə imkan yaradan ayıncı (selektor).

**ÇOXKAMERALI ÇOXNÖQTƏLİ PAYLAŞDIRICI SİSTEM**  
(Multichannel Multipoint Distribution System - MMDS) - efir-kabel TV sistemi növü. İlk dəfə 1983-cü ildə ABŞ-da yaradılan proqramların paylaşdırılması sistemi. Buraya mərkəzi stansiya və qəbuledici stansiyalar şəbəkəsi daxildir. Bütün şəbəkə üçün proqram məhsulu mərkəzi stansiyada formalaşdırılır.

**ÇOXKAMERALI VIDEOÇƏKİLİŞ**  
(multicamera production) - məkanından asılı olmayaraq bir neçə kamera ilə gerçəkləşdirilən videoçəkiliş.

**ÇOXKANALLI AMPLİTUD ANALİZATORU** (multichannel amplitude analyser) - analoq-rəqəm çeviricisi, ünvan və hesab qurğusu, yaddaş bloku və idarətemə qurğusu olan impulsan amplituda görə analiz etmək üçün qurğu.

**ÇOXPLANLI FONLARIN ÇƏKİLİŞ MASASI** (multiplan

background shot desk) - multiplikasiyalann, titrlərin, fotomon-tajların çəkilişi üçün istifadə olunan qurğu. Aşağıda qurulan gündüz lampalannın üstündə müəyyən məsafədən süd kimi ağımtıl, yaxud tutqun şüşə və iki şəffaf şüşə təbəqəsi yerləşdirilir.

ÇOXSIQNALLI VİDİKON (multisignal vidicon) - fotoelektrik dəyişdirici. Cihazın bilavasitə işıqəhəssas səthində işıq axınmm məkana görə bölünməsini təsbit edən qurğu. Bu cür dəyişdiricilərin işləmə prinsipi təsvirin optik-elektron kodlaşdırılmasından istifadəyə əsaslanır. Bu zaman təsvir səthindəki işıq axınmm spektral xassələri formalaşmaqda olan təsvir siqnalının spektral xarakteristikalan ilə zaman (yaxud tezlik) parametrləri arasında funksional əlaqəyə uyğun olaraq potensial relyefin məkanca paylaşıdırılmasında əks olunur. Ç.v.-dan rəngli TV-nin tətbiqi sistemlərində, videojurnalistika sistemlərində, məişət videotex-nikasında istifadə edilir.

ÇÖKÜK LİNZA (concave lens) - ox qalınığı nisbətən az olan linza. Ç.l.-ya i k i l i ç ö k ü k , y a s t ı - ç ö k ü k və q a b a r ı q - ç ö k ü k linza növləri aiddir (bax **linza**).

## D

DAB (digital audio broadcasting) - rəqəmli səsli radio yayımı. Ən yeni informasiya texnologiyalarından biri. DAB-m əsas üstünlüyü səsli proqramlarda müvafiq çıxış siqnallarını rəqəmli formaya keçirməsindədir.

DAĞILMA TRAYEKTORİYASI (dispersion trajectory) - təsvir elementlərinin ardıcılıqla birləşdirilib əlaqələndirilməsi (kommutasiyası) prosesi. D.t. özünü müxtəlif formalarda göstərir. TV-də ən çox yayılan D.t. dağıdıcı elementin üfüqi və şaquli istiqamətlərdə sürətli sətri hərəkətidir.

DAXtLt NİTQ (interior monologue) - ekrandakı obrazın bəlli bir nəsnə, olay və s. barədə düşüncələrinin kadr arxasından səslənişi.

DAİMİLİK (stability) - dəyişməzlik, sabitlik, ardıcılıq. EE məhsulunun dövriliyinə aid xüsusiyyətlərdən biri.

**DALĞA** (wave) - fiziki mühitdə titrəyişli hərəkət. D.-nm müxtəlif növləri vardır: səs dalğalan, radio dalğalan, işıq dalğaları və s.

**DALGA İTKİLƏRİ** (wave distortion) - dəyişmə siqnallarının yuxarı və aşağı tezlikləri sahəsindəki təhriflər. D.i. lentin maqnit və fiziki-mexaniki xüsusiyyətlərindən, videobaşlıqların konstruktiv və elektrik parametrlərindən, eləcə də yazma-canlandırma üsulundan asılıdır.

**DALĞA SƏTHİ** (wave surface) - sahənin qonşu nöqtələrini (məs., sıxlaşma, yaxud boşalma nöqtələri) eyni titrəyiş fazası ilə birləşdirən səth. Daha çox sferik (dairəvi) və yastı səthli səs dalğalarına təsadüf edilir. Sferik dalğanın səthi dairəvidir və əgər ölçüləri şüalanan dalğanın uzunluğu ilə müqayisədə kiçikdirsə, səs mənbəyinin yaxınlığında əmələ gəlir. Yastı dalğanın səthi isə səs



dalğasının (səs şüasının) yayılma istiqamətinə  
perpendikulyar olur.

"DANIŞAN BAŞLAR" (talking head) -  
TV ilə çıxış edən  
jurnalistlərə, yaxud daha çox danışığa üstünlük  
verən proqramların  
ünvanına zarafatyana deyilən ifadə.

DANIŞIQ DİLİ (spoken language) - TV, kino  
və radionun nitq  
üslublarından biri. D.d. bir sıra cəhətlərinə görə  
rəsmi ədəbi dildən

fərqlənir: a) danışığ aktı hazırlıqsız olur; b) danışığ aktı qeyri-rəsmi şəkildə baş verir; c) danışanlar söhbətdə bilavasitə iştirak edirlər və s. Bütövlükdə D.d. özündə intellektual və emosional nitqi birləşdirir və adətən, dialoq və monoloq formasında təzahür edir.

DANIŞIQ RADİOSU (talking radio) - birbaşa efirdə bu və ya digər tematik proqramı aparan jurnalistlərlə studiyada iştirak edən, yaxud dialoqa telefonla qoşulan auditoriya arasındakı söhbətə əsaslanan radio proqramının adı. D.r.-nda rabitənin kompüter xətlərindən istifadə olunması da mümkündür. Mütəxəssislərin fikrincə, belə rabitə xətləri inkişaf etdikcə D.r. qəzetlər və KİV-in digər ənənəvi sahələri üçün rəqibə çevrilir.

DANIŞIQ RİTMİ (talking rhythm) - danışığ prosesində vurğulu və vurğusuz, uzun və qısa hecalann bir-birini əvəz etməsi. D.r. şifahi nitqin ahəngdar, söylənilən fikrin aydın olmasına və asan başa düşülməsinə xidmət edən fonetik amillərdəndir. Şer dili, həmçinin bəzi nəsr əsərlərinin dili ritmik olur.

DANIŞIQ SÜRƏTİ (talking speed) - danışiq prosesində bir saniyədə tələffüz edilən hecalann sayının göstəricisi. Müxtəlif dillər, eyni dilin dialektləri, həmçinin bir dil və ya dialekt öz tarixi inkişaf mərhələlərində müxtəlif D.s. ilə xarakterizə olunur. Gərgin və ucadan danışıda azalan D.s. damşanm fərdi keyfiyyət və əhvali-ruhiyyəindən asılı olur. D.s., həm də ifadənin bu və ya digər parçasının məna əhəmiyyətindən asılı olaraq dəyişir. D.s. tələffüz üslubunun əsas əlamətlərindəndir.

DANIŞIQ ŞOUSU (talk show) - radio, yaxud TV-də "günün qəhrəmanları" - siyasət, elm, mədəniyyət, estrada, idman aləminin məşhur nümayəndələri ilə sərbəst dialoq formasında qurujan söhbət. Bu forma informasiya supermagistrallarında (İSM) videokonfranslara yaxınlaşaraq tədricən əsl mahiyyətini dəyişir (bax **Tok-sou**).

DANIŞIQ TAKTI (talking bar/syntagm) - iki müxtəlif nitq vahidini bildirmək üçün işlədilən termin. Vurgulu heca ətrafında birləşən heca qrupu; məna və qrammatik baxımdan bağlı pir, yaxud

bir neçə sözdən ibarət olan və pauza ilə ayrılan nitq parçası (s i n - t a q m).

DARTICI ÇARX (stretcher) - yayaltı lingdə qurulan və lentdartma yolundan keçərkən kinolentin dartılmasını nizamlayan qurğu.

DAYCEST (digest) - 1) oxşar məzmununda audio və video materialların, məlumatların qısa məzmununun toplusundan ibarət süjet, yaxud veriliş; başqa nəşrlərdən götürülüb çap edilən aktual əsərlər toplusu; 2) başqa telekanallarda verilən əyləncə xarakterli ən maraqlı videosüjetlərin, eləcə də mətbuatda çap olunan və böyük məna kəsb edən materialların qısa formada yenidən efirdə göstərilməsi. D. üçün xarakterik cəhət tamaşaçıları heyrləndirə biləcək materiafların verilməsidir. Kliplər yayan və kütlələri yayım proqramları materiallarının əsas məzmunu ilə tanış edən dövrü vasitələr də D. adlanır.

DEBÜT (debut) - hərfi mənada: başlanğıc. Hər hansı sahədə ilk dəfə çıxış etmək, fəaliyyətin başlanğıcı. Məs., aktyorun səhnədə ilk

çıxışı, aparıcının ekrana ilk çıxışı və s.

DEBÜTANT (debutant(e)) - filmdə ilk dəfə çəkilən, səhnədə ilk dəfə çıxış edən, teleradioda ilk dəfə veriliş apararı şəxs.

DEDUKSIYA (deduction) - 1) mühakimə prosesində ümumi müddəalardan xüsusi nəticəyə gəlmə; hər hansı bir ümumi fikirdən məntiqi yolla yeni müddə çıxarmaq (*induksiya* ilə qınlmaz surətdə bağlıdır). Daha dəqiq desək, D. məntiqi qanunlar əsasında bir və ya bir neçə fikirdən (müqəddimələrdən) nəticə hasil edilməsidir; 2) bədii ədəbiyyatda, kinoda, radio və TV-də işlənən yaradıcı hq metodu.

DEDUKTİV METOD (deductive method) - elmi nəzəriyyələr qurmaq üsulu; spesifik xüsusiyyətini deduktiv nəticə çıxarmaq texnikasının tətbiqi təşkil edir. Bəzən D.m.-u digər metodlardan (məs., i n d u k t i v m e t o d d a n ) ayırmaq, deduktiv mühakiməni təcrübədən kənar mühakimə kimi şərh etmək və elmdə deduksiyanın rolunu həddindən artıq şişirtmək cəhdləri olub.

Həqiqətdə isə deduksiya və induksiya bir-biri ilə sıx bağlıdır və deduktiv mühakimənin gedişi insanın çoxəsrlik təcrübi-idrak fəaliyyətindən asılıdır.

DEFEKT (defect/blemish) - verilişdə (lentdə, səsdə, təsvirdə, işıqda və s.) nəzərə çarpan texniki qüsurlar.

DEFORMASIYA (deformation) - pozulma; xarici təsirin və ya temperaturun dəyişməsi nəticəsində cismin ölçü və formasının dəyişməsi. Məs: l e n t i n d e f o r m a s i y a s ı .

DEKADA (decade) - on günlük, r e k l a m d e k a d a s ı . Kinonun təbliği, yaxud reklam tədbirlərinin təşkili üçün geniş istifadə olunan formalardan biri.

DEKADE (decade) - TV pultunda 9 rəqəmindən sonrakı kanallara keçmək üçün istifadə edilən onluq rəqəmlər düyməsi.

DEKLAMASIYA (recitation/declamation) - 1) şeir və nəsrin pafoslu səslə və hərəkətlə söyləmə; bədii oxu məharəti; 2) təmtəraqlı, qeyri-təbii danışmaq tərzini, süni pafos.

DEKLAMATOR (reciter) - bədii əsərləri məharətlə oxuyan adam; **deklamasiya** ilə çıxış edən artist.

DEKLARASIYA (declaration) - mühüm bir məsələ haqqında rəsmi bəyanat; hər hansı prinsiplərin, müddəalərin hökumət və partiya adından təntənəli surətdə elanı və onların yazılmış olduğu sənəd; bəyannamə.

DEKODER (decoder) - kod çözücüsü; kodlaşdırılmış analoji TV siqnallarının ilkin vəziyyətə qaytarılması üçün qurğu. Bəzi peyk yayımları kodlanır və kod çözücüsü olmadan baxıla bilməz. Yalnız abunəçilərə verilən bu kod çözücüləri siqnalları təsvirə çevirir. D.-lər teleaparata müxtəlif formalarda qoşulurlar. Koderlərlə birlikdə D. vasitələri müasir digital rəqəmli bazanın genişlənməsi şəraitində böyük əhəmiyyətə malikdir.

DEKOR (decor/scenery) - bəzək, bədii tərtibat; dekorativ elementlərin bəzək vahidi.

DEKORASIYA (decoration/scenery) - 1) hadisələrin cərəyan etdiyi yerin və şəraitin teatr səhnəsində (TV tamaşasında) rəssamlıq, yaxud memarlıq cəhətdən təsviri; 2) səhnə tərtibatı, studiyanın, konkret bir verilişin bədii tərtibatı.

DEKORATİV (decorative) - 1) bəzək üçün düzəldilmiş, bəzək üçün olan; 2) effektiv, mənzərəli.

DEKORATİV SƏNƏT (decorative art) - ən geniş yayılmış plastik sənət sahəsi. Memarlıq və dizayn kimi D.s. də insanların yaratdığı maddi mühitin bədii cəhətdən formalaşmasına xidmət edir, ona estetik və ideya-bədii keyfiyyətlər aşılayır. Monumental D.s. (fasad və interyerləri bəzəyən memarlıq dekorları, divar naxışları, relyef, vitraj, mozaika və eləcə də park heykəltəraşlığının yaradılması), dekorativ-tətbiqi sənət və tərtibatçılıq sənəti (bayram şənliklərinin, muzey və sərgi ekspozisiyalarının, vitrin və s. bədii tərtibatı) sahələrinə bölünür. Meydan, küçə, park kompozisiyasının, həmçinin interyer, kostyum və s. elementi kimi yaradılan D.s. əsəri TV çəkilişlərində də göstərilən təsvirin əhəngdarlığında mühüm rol oynayır.

DELTA-MODULYASIYA (delta modulation) - rabitə kanalı ilə yalnız yanlılıq (səhv) işarəsi barədə informasiya verən kodlaşdırma üsullarından biri.



DEMOQRAFİK GÖSTƏRİCİLƏR  
(demographic indices) - TV

kontekstində hər hansı proqrama harada,  
kimlərin baxmasının,  
onların sosial tərkibinin və yaşının  
müəyyənləşdirilməsi.

DEMONTAJ (dismantling) - maşının,  
aparatın, qurğunun  
hissələrinin sökülməsi; **TVvə kinoda** - hazır montaj  
olunmuş materialın  
parçalara, bölmələrə ayrılması, çəkiliş  
təsvirlərinin ilkin vəziyyətə  
qaytarılması.

DENSİTOMETR (densitometer/opacity  
meter) - optik sıxlığı  
ölçmək üçün cihaz.

DEPARTAMENT (department) - bəzi  
beynəlxalq təşkilatların,  
TV şirkətlərinin inzibati strukturunda istehsalat  
vahidi.

DETAL (detail) - ən xurda təfərrüat;  
*kinematoqrafik plan*. Bəzən  
kadrda iri göstərilən əsas süjetin (yaxud məkanın,  
əşyanın) bir  
hissəsi. Kadrdakı bütün tam parçadan bütöv  
haqqında daha dolğun  
informasiya verir.

DETEKTİV FİLMİ (detective) - casusların  
gizli sərgüzəştlərini  
təsvir edən ekran əsəri.

DETEKTOFON (detectaphone) - danışıqları dinləmək üçün gizli mikrofonlu aparat.

DETEKTOR (detector) - yüksək tezlikli titrəyişləri qulaqla qavranıla bilən aşağı tezlikli titrəyişlərə çevirən cihaz.

DETONASIYA (detanotion) - tonun normal yüksəkliyindən yayınma, səs təhrifi. Vokal ifa zamanı D. daha çox ton yüksəkliyinin azalmasını bildirir. Fonoqramların səsləndirilməsi zamanı D. səsləndirən maqnit başlığında hərəkət sürətinin qeyri-sabitliyi nəticəsində yaranır. Sürət dəyişmələri birinci və ikinci növ D.-lara bölünən səs təhriflərinə gətirib çıxarır.

DEVİZ (motto) - 1) əsas bir fikrin, məsləkin, əqidənin, habelə hər hansı verilişin, süjetin ideyasının, məğzinin qısa ifadəsi; 2) müsabiqənin adı.

DEYİLİŞ (prononciation) - deyilmə tərz, tələffüz üslubu; tələffüz. Məs., Sözün deyilişi.

DEZİFORMASIYA (misinformation) - qəsdən yalan məlumat vermə, ictimaiyyəti yalan informasiya ilə çaşdırma. D. hər hansı

hadisənin mahiyyətini ört-basdır etmək, ictimai fikri azdırmaq məqsədilə verilir.

DƏQIQLİK, AYDINLIQ (accuracy, clearness) - xəbər proqramlarına və aynılıqda hər bir xəbərə verilən əsas tələblər.

DƏRƏCƏ TƏHRİFLƏRİ (brightness distortions) - təsvirin axıcılığını azaldan və rəngin keyfiyyətinə xələl gətirən parlaqlıq dəyişiklikləri. Bir qayda olaraq, kineskopun texniki imkanları verilən təsvirin səlisliyindən xeyli aşağı olduğuna görə D.t. tez-tez və qabarıq nəzərə çarpmır.

DİAFİLM (diafilm) - pozitiv təsvirlərdən ibarət qısametrajlı film.

D., adətən, dönər (reversiv) rəngsiz və ya rəngli kinoplyonka, həmçinin neqativ və pozitiv emal proseslərindən aynılıqda keçirilən

kinoplyonka üzərində alınır. D.-in başqa növü **mikrofilmdir**. D.-ə

filmoskop vasitəsilə (fərdi istifadədə), yaxud diaproyektorla

baxırlar. D.-in səsli olması üçün onu **diktor mətni** və ya musiqi

yazılmış fonoqram müşayiəti ilə nümayiş etdirirlər. D.-dən tədris,

mühazirə və təbliğat işlərində köməkçi vəsait kimi istifadə edilir (bax

***Mikrofilmləmə).***

DİAFRAQMA (iris/diaphragm) - kamerada, eləcə də başqa

cihaz, maşın, mexanizm və qurğularda, adətən, lövhə, yaxud

arakəsmə şəklində olan hissə (gözlüklü və ya bütöv hissə). Ö l ç ü

D.-sı, adətən, gözlüyü olan diskdir. Bəzi cihazlarda analoji detala

m e m b r a n deyilir. D. vasitəsilə işığa həssaslığı müəyyən etmək

olur.

DİAFRAQMA SÜZGƏCİ (diaphragm/light filter) - videokamera

və fotoaparatin obyektivinin içində yer alan işıq səviyyəsinə nəzarət

edən kiçik qurğu. D.s. öndən düşən işığın lent üzərinə istənilən

səviyyədə yazılmasını təmin edən sistemin tərkib hissəsidir.

DİAQRAM (diagram/graph) - müxtəlif kəmiyyətlər arasında

nisbəti göstərən qrafik təsvir; verilişlərdə əyaniliyi təmin edən cədvəl

(vasitə), təsvir elementi.

DIALEKT (dialect) - müəyyən bir dilin sıx ərazi birliyinə malik,

daima və bilavasitə ünsiyyətdə olan məhdud sayda adamların

işlətdiyi söz variantı; yerli şivə, ləhcə.

DİALEKTİZM (dialecticism) - dialektdən ədəbi dilə keçmiş məhəlli söz və ya ifadə.

DİALOQ (dialogue) - EE əsərlərinin nitq formalanndan biri; ədəbi əsərin iki şəxsin söhbəti şəklində yazılmış hissəsi, mükəlimə. Hər bir ifadəsi birbaşa müsahibə müraciətlə deyilir və bilavasitə danışığın mövzusu ilə məhdudlaşır. Radio, TV və kinoda D. ifadələrin nisbi qısalığı, yığcamlığı və onların sintaktik quruluşunun sadəliyi ilə səciyyələnilir. D. nitqinin əsas xüsusiyyətləri qısa söyləmələrdən (xüsusilə sual-cavab formalı dialoqlarda), nitqəxarici («diləxarici») vasitələrdən, mimika və jestlərdən ibarətdir.

DİALOQLAR REJİSSORU (dialogue producer) - aktyorlara rephkaları düzgün tələffüz etməyi öyrədən, məşqlər və çəkilişlər zamanı isə düzgün hərəkətlə danışığı tənzimləməyə məsul olan şəxs.

DİAMAQNİTOFİLM (diamagnetic film) - maqnit lentinə yazılmış süjet, veriliş mətni və musiqi ilə müşayiət olunan diapozitivlər silsiləsi.

DİAPAZON (range) - 1) hər hansı bir müğənninin, yaxud musiqi alətinin malik olduğu müxtəlif yüksəklikdə olan səslərin məcmusu;

2) bir şeyin (büiyn, marağm) həcmi, ölçüsü, dərəcəsi, qavrama dairəsi.

Məs., b i l i k d i a p a z o n u ; 3) teleradio yayımı tezliklərinin əhatə dairəsi.

DİAPOZİTİV (slide) - 1) diaproyektor vasitəsilə nümayiş etdirilən və ya şüşəyə yapışdırılan pozitiv fototəsvir; 2) şəffaf əsas üzərində (şüşədə, lentdə) hazırlanan təsvirlər. Bunlardan kinoçəkiliş zamanı çəkilən səhnənin fonu kimi ekrana göstərmək üçün istifadə olunur.

DİAPROYEKTOR (diaprojector) - təsvirlərin (diapozitivlər, filmlər və s.) şəffaf ekrana proyeksiyanması üçün optik-mexaniki cihaz; diafilmlərin göstərilməsi üçün filmoskop.

DİASKOP (diascope) - şəffaf əsas üzərində - şüşədə, lentdə (diapozitivlər) yerinə yetirilmiş təsvirlərin göstərilməsi üçün cihaz. Gövdədən, diapozitivin böyüdülmüş həqiqi təsvirini əmələ gətirən göstərmə obyektivindən və işıq mənbəyindən ən yaxşı istifadə

zamanı təsvirin ekranda bərabər parlaqlığını  
təmin edən işıq  
sistemindən ibarətdir (**bax Diaproyektor**).

Dİ-CEY (jockey) - bax **Disk-jokey**.

DİFERENSİASIYA (differentiation) -

çəşidlənmə. Bir şeyin ayrı-  
ayn müxtəlif ünsürlərə bölünməsi, parçalanması,  
təbəqələşməsi. TV-  
də proqramların D.-sı mövcuddur: informasiya,  
siyasi-iqtisadi,  
uşaq, musiqi verilişləri və s.

DİFFAMASIYA (defamation/libel) - kimi isə  
nüfuzdan salmaq  
məqsədlə ona aid olan hər hansı məlumatların  
(həqiqi və uydurma)  
kütləvi yayılması. Bu fəaliyyətdə iştirak edən KK  
vasitələri D.-ya  
aid olan bütün faktları diqqətlə və obyektiv  
təhqiq etməlidir, əks  
təqdirdə onlar istər yazılı şəkildə (libel), istərsə  
də dediqodu  
formasında böhtana yol verdiklərinə görə  
məhkəmə cəzasına məruz  
qala bilərlər. ■

DİFFUZION (diffusion) - təsvirin  
yumşaldılması üçün kino-  
çəkiliş obyektivindəki optik qarmaq üzərinə  
rastr vurulmuş yastı -  
paralel lövhəcik. Bu lövhəcik həvəskar işdə tül və  
ya qaz toxuması ilə

əvəz edilə bilər. Optik qarmaq iri planda portretlərin kinoçəkilişi zamanı tətbiq edilir.

DİĞİTALLAŞDIRMA (digitalization) - informasiyanın rəqərnli formaya keçirilməsi. Diskret signal impulslanna kodlaşdırılmış informasiya məlumatlarının rəqəmli formaya nəqli yeni elektron rabitə sistemlərinin əksəriyyətində geniş tətbiq edilir.

DİXROİK GÜZGÜLƏR (dichroic receivers) - üzərinə ayn-ayn sümə əmsalına malik müxtəlif qalınlıqlı materiallardan təbəqə çəkilmiş şüşə lövhələr. Hər bir dalğa uzunluğu üçün əksətdirmə şərti müxtəlifdir. Təbəqənin materialını və qalınlığını seçməklə əksətdirmənin (göstərmənin) istənilən spektral xarakteristikasını almaq olar.

DİXROİK NİQAB (dichroic fog) - lenti inikas edən işıqda

nəzərdən keçirərkən sanmtıl, yaxud qırmızımtıl yaşıl, zəif şüada

K nəzərdən keçirərkən isə açıq çəhrayı rəngli təbəqə. D.n. gümüşün

xırda zərrəciklərindən ibarətdir. Tərkibində xeyli miqdarda sulfit



olan aşkarlayıcı, yaxud digər bromlu gümüş  
həllədicisi ilə iş zamanı  
əmələ gəlir. Bunun sayəsində bromlu gümüş  
xeyli miqdarda həll

olur, D.n. əmələ gətirən gümüş metalma çevrilir.

DİKSİYA (diction) - sözlərin tələffüz tərz.

Səlis və aydın D. nitq

mədəniyyətinin əsas elementlərindəndir. D.  
aktyor, müğənni, diktör,

natiq və lektor üçün çox vacibdir. D. xüsusi  
məşğələlər vasitəsilə

təkmilləşdirilir.

DİKTƏ (dictate) - ucadan söyləməklə  
mətni başqasına

yazdırmaq, ucadan söyləmək; 2) öz iradəsini  
başqasına zorla qəbul

etdirməyə çalışmaq, əmr etmək, buyurmaq.

DİKTOFON (dictaphone) - nitqi lentə  
yazan və yenidən

səsləndirə bilən kiçik həcmli maqnitofon.

Əsasən, maqnit yazısından

istifadə edən D.-un əsas qovşaqları yazı  
daşıyıcısının (maqnit lenti,

məftil, manjet, disk və s.) yerini dəyişdirən  
mexanizmdən, maqnit

I başlıqları, yazma və yenidən səsləndirmə  
gücləndiricisindən və

elektrik mənbəyi blokundan ibarətdir.

DİKTOR (announcer/script reader) - 1)  
münasib görünüşə,

aktyorluq məharətinə, müəyyən intellektə,  
yüksək nitq mədə-  
niyyətinə malik olan, EE-də müxtəlif  
məzmunlu verilişlər apara  
bilən radio və TV işçisi; 2) müəllif, redaktor  
və ya hər hansı

jurnalistin (müəllifin) yazdığı informasiya və ya  
publisistik mətnləri

kağızdan, suflyordan efirə oxuyan şəxs.

DİKTOR ELANI (announcement) - diktorun  
əwəlcədən efir-

buraxılış şöbəsində hazırlanmış hər hansı  
məlumatı tamaşaçılara

çatdırması. Adətən, D.e. verilişlərin (filmlərin)  
məzmunu, yaxud

proqram dəyişikliyi ilə bağlı olur.

DİKTOR MƏTNİ (announcer's text)\*\*  
sənədli, elmi-kütləvi və

tədris filmlərində, eləcə də TV verilişlərində  
geniş tətbiq olunan

kadrarxası şərh, yaxud aydınlaşdırıcı mətn. D.m.  
bir sıra tələblərə

cavab verməlidir: fikir dəqiq, aydın və yığcam  
ifadə olunmalıdır;

auditoriya üçün anlaşqlı olan sözlərdən  
istifadə edilməlidir;

rəngarəng nitq formalarına müraciət  
olunmalıdır. D.m.-nə

obrazlılıq xasdır; bu mətnlərdə publisistik  
ifadələrə, atalar sözlərinə,

ritorik suallara, elmi müqayisələrə, aforizmlərə,  
hiperbolaya geniş  
 yer verilməkdir. D.m. üzərində işləyərkən yadda  
 saxlamaq vacibdir  
 ki, mətni obrazlı sözdən və bədii ifadələrdən məhrum  
 etmək olmaz.  
 Hər bir filmdə sözlə kadrın qarşılıqlı, fasiləsiz  
 şərtlənməsi əsas  
 amildir. Buna görə də D.m., söz filmin təsvir  
 hissəsinin, kadrın  
 üzərinə dəqiq düşərək filmin (verilişin) vahid  
 görüntü-səs təbiətini  
 təşkil etməlidir.

DİKTOR STUDIYASI (announcer booth) -  
 yalnız proqram  
 oxunuşu və verilişlərarası fasilədə müəyyən elanın  
 oxunması üçün  
 nəzərdə tutulan studiya.

DİQQƏT (attention) - psixi fəaliyyətin müəyyən  
 bir obyektə  
 yönəlməsi və onun üzərində cəmləşməsi. İnsanın  
 idraki və praktiki  
 fəaliyyətinin müəyyən bir obyekt və yaxud  
 hərəkət üzərinə  
 yönəldilməsini və cəmləşdirilməsini təmin edən  
 vəziyyət.

DİQQƏTİN CƏMLƏŞMƏSİ (concentration  
 of attention) -  
 yalnız bir işə yönəlmiş, mərkəzləşmiş diqqət.  
 D.C.canlı yayımda  
 işləyən hər kəs üçün vacib keyfiyyətdir.

DİQQƏTİN DAVAMLILIĞI (raption of attention) - diqqətin ümumi bir məqsədə tabe olan obyektlər üzərində tələb olunan vaxt ərzində lazımı səylə cəmlənməsi.

DİQQƏTİN YAYINMASI (distraction of attention) - hər hansı bir fəaliyyət zamanı (məs., verilişə və ya filmə baxarkən, radionu dinləyərkən) diqqətin qeyri-ixtəfəri olaraq əsas işlə əlaqəsi olmayan kənar cisim və ya hadisəyə yönəlməsi.

DİLEMMA (dilemma) - iki mümkün (adətən, arzu olunmayan) şeydən birini seçmə zərurəti; əqlin ətiçənin (şərti-təqsimi sillogizmin) elə bir növüdür ki, onun müqəddixlərinin sırasına iki şərti hökm və təqsimi hökm daxil olur.

DİLETANT (dilettante/amateur/dabbler) - naşı, işində yarımçıq adam. Xüsusi hazırlığı, ixtisas biliyi olmadan hər hansı bir elm və ya sənətlə məşğul olan, yaxud həmin sahəyə rəhbərlik edən şəxs; həvəskar.

DİLETANTLIQ (dilettantism/amateurishness) - naşılıq, yarımçıqlıq. Xüsusi hazırlığı, baza biliyi olmadan bu və ya digər elm, yaxud sənətlə məşğul olma; həvəskarlıq; bir şeyə qeyri-peşəkar

münasibət.

DİNAMİK (loud speaker) - elektrik enerjisini səsə çevirən elektroakustik vasitə. D., ümumiyyətlə, sərbəst hərəkət edən bir diafraqma və ortasına qoyulan bir bobindən ibarətdir. D.-in ən vacib hissəsi - səs bobinidir. D. güclərinə görə sabit və dəyişən olur.

DİNAMİK MONTAJ (dynamic editing) - hadÄsri, fikir və ideyanı, sadəcə, məntiqi ardıcılıqla göstərmək üçün deyil, həm də çəkilməmiş səhnənin seyrçiyə təsirini maksimum gücləndirməkdən ötrü tətbiq edilən montaj üsulu. D.m. əsas parametrinə görə ardıcıl montajdan fərqlənir: o, düzümünə görə daha mürəkkəbdir və sadəcə, məlumat vermək üçün yox, həm də çəkiliş materialının təsirini gücləndirməkdən ötrü istifadə edilir. D.m. olayların bir qədər qabarıq və dramatik təqdiminə, kəskin rəqurslara, çox iri planlara və s. üstünlük verir.

▼ DİNAMİKA (dynamics) - 1) musiqi səslənməsinin gücü;  
2) verilişin dramaturji cəhətdən ritmik inkişafı. Ritmik vurğunun müxtəlif növləri də D.-ya aiddir.

DİNAMİKLİK (dynamism) - filmin, verilişin, çıxışın dramaturji baxımdan məzmunluluğu, dolğunluğu; D. hərəkətin, daxili qüvənin çoxluğu ilə xarakterizə olunur.

DİNLƏMƏ MÖVQEYİ (listening position) - bəzi televizorlarda ətraf kanala daxil edilən ləngitmə funksiyasının yerinə yetirilməsi.

DİPLOMA (diploma) - müəyyən ixtisasa yiyələnməyi təsdiq edən sənəd; hər hansı verilişə, filmə, klipə, ümumiyyətlə, yaradıcı hq nailiyyətinə, uğura görə təqdim olunan mükafat, sənəd.

DİREKSİYA (management/board (of directors)) - direktor başda olmaqla, müəssisədə, qurumda yayım və istehsalat bölümünün rəhbərliyi. TV-də proqram direktorluğu məhz D. adlanır.

DİREKTİV (instructions/directives) - yuxarı orqanın sərəncamı, rəhbər göstərişi, tapşırığı.

DİRİJOR (conductor/band master) - orkestri, xoru, opera və ya balet tamaşasının musiqi hissəsini idarə edən şəxs.

DİSHARMONİYA (disharmony/discordance) - musiqi əsərində, yaxud verilişdə harmoniyanın pozulması, ahəngsizlik, uyumsuzluq, uyarsızlıq. Dağınıqlıq, yayğın hq.

DİSK (disc) - informasiyanı yazmağa və canlandırmağa qabil olan materiallar təbəqəsi ilə örtülmüş dairəvi val formasında informasiya daşıyıcısı; yastı, girdə lövhə. Örtük tipindən asılı olaraq D.-lər lazer şüasının köməyi ilə informasiyanın yazılışı və hesablanması üçün nəzərdə tutulan maqnit, optik və səthin müvafiq sahələrini qızdırmaq yolu ilə məlumatları poza bilən, həmçinin yazılış və hesablama funksiyalarını yerinə yetirən maqnit-optik növlərə təsnif olunur. TV və radioda tamaşalanan, kliplərin, musiqi nömrələrinin, yaxud çıxışların rəqəmli texnologiya ilə yazıldığı xüsusi vasitə.

DtSK-JOKEY (disk jockey) - müxtəlif zövqlü adamların və dinləyicilərin istəyi ilə hazırlanan musiqi - mahnı proqramının aparıcısı, radio studiyasının əməkdaşı. Qısaca d i-c e y adlanan D.j.-in xüsusi musiqi hazırlığı olmalıdır, çünki o yalnız ayn-ayn musiqi nömrələrini elan etmir, həm də dinləyicilərə mahnının yaranması, müəllifi, ifaçısı, eləcə də səslənən musiqinin mahiyyəti, uaelodik çalarları və s. haqqında müəyyən məlumatlar, şərhlər verir.

D.j. üçün improvizasiya bacanğı xüsusilə vacibdir.  
Verilişlər canlı  
efirdə gedir və d i - c e y dinləyicilərlə söhbət edir,  
onların sual-  
larını cavablandırır.

DİSKET (disette) - hesablama qurğusunun başlığı  
üçün kəsiyi  
olan möhkəm üzlüklü elastik diskli kaset.

DİSKLƏRİ TƏMİZLƏYƏN CİHAZ (compact  
disk cleaning  
kit) - diskin üzərində oxumanı çətinləşdirən toz,  
barmaq izi, yağ və  
s. ləkələrin təmizlənməsi üçün işlədilən xüsusi disk.  
D.t.c. diski 20

san. ərzində təmizlədikdən sonra avtomatik olaraq  
dayanır. Bəzi  
təmizləmə cihazlarında xüsusi maye və kağız vardır.

DİSKUSSİYA (discussion/debate) - hər hansı  
bir mübabiləli  
məsələnin iclasda, mətbuatda və s. azad, açıq  
müzakirəsi. D.

teleekran üçün ən cəlbədicə janrlardan biridir,  
çünki tamaşaçıların  
gözləri qarşısında müzakirə olunan məsələnin  
yaranması, inkişafı və  
məqsədə doğru irəliləyişi prosesini nümayiş etdirir.

DİSPETÇER (controller) - redaksiyalarda  
hazırlanmış  
verilişlərin vaxth-vaxtmda efirə, yaxud ekrana  
verilməsinə görə  
məsuliyyət daşıyan şəxs.

DİSPLEY (display) - tabloda, ekranda nəyi isə  
təsvir etmək;



nümayiş, sərgi, vitrin. Daha geniş mənada, təsviri nümayiş etdirən vasitə, qurğu; verilmiş rəqəmlərdən nəticə çıxaran və nəticəni mətn, cədvəl, çertyoj şəklində kineskopda göstərən cihaz. Hər hansı təsvirin elektrik işarələrini optik işarələrlə əvəz edən sistem. Musiqi maqnitofonlarında əsasən LCD-lərdən (maye kristal ekranlar) istifadə edihər. Burada saatla birgə radiokanal tezlikləri, proqramlar, "CD player" ilə bağlı göstəricilər də oxunur.

DİSPUT (public debate) - vacib elmi, ədəbi, ictimai və s. mövzuya dair açıq müzakirə.

DİSSEKTOR (dissector) - ötürücü TV borusu. Bu boruda optik görüntü (təsvir) fotoelektron çoxaldıcının köməyi ilə elektrik signalına çevrilir.

DİSSONANS (dissonance/discord) - 1) tam, yaxud yetərincə uzlaşmayan səslərin bir-birini tamamlaması; 2) hər hansı bir şeydə uyarlılığın olmaması, uzlaşmamaq, haçalanma.

DİSTORSİYA (distortion) - girişdən daxil olan signalın çıxışda tam əldə edilməməsi, işlənmə prosesində itkiyə məruz qalması, xüsusən səs güclənəndə meydana gələn nöqsanlar. D.

zamanı nisbət  $1/100$ -dən az olmalıdır.

Obyektivin sahəsinin

kənarlarındakı və mərkəzindəki təsvirlərin müxtəlif miqyasda olması

nəticəsində sahənin kənarlarında əmələ gələn düz xətlər əyilərək

təhrif olunur. D. ucbatından kvadratın təsviri yastıq şəklini alır -

y a s t ı q v a r i t ə h r i f l ə r , yaxud çəlləklər -  
ç ə l l ə k v a r i

t ə h r i f l ə r . D. diafraqmanın vəziyyətindən asılı olur və linzanın

qarşısında, yaxud arxasında olan sadə linzalar üçün xeyli iti olur.

DİŞLİ ÇARX (jagged drum) - xırda gözlükləri olan kinolentin

fırlanmasına xidmət edən çarx. Bu çarxın dişlərinin forması, ölçüləri

və yerləşdirilməsi elə qurulmuşdur ki, dişlər dəlikli qarmaqdan

rahat, sıçrayışsız çıxaraq növbəti dəlikli qarmağa maneəsiz daxil ola

bilir.

DtVİKAM (DVCAM) - videoyazı formatı.

Xüsusi olaraq B&I

kompleks rəqəmli sistemi üçün Sony şirkətinin mütəxəssisləri

hazırlayırlar. D. məişət formatının

modifikasiyasıdır. Formatların

əsas fərqi bundan ibarətdir ki, yazı cığırının eni  $1/4$  dyümlük

videolentdə 10-15 mkm-dək genişləndirilir. Bu, təsvirin keyfiyyətə-

tinin lazımı səviyyəyə çatdırılmasına və peşəkar  
avadanlıqlarda  
montajm imkanlarının artırılmasına kömək edir. Digər  
məsələlərdə

formatlar bənzərdir və bir-birini əvəz edə bilər.

DİZAYN (design) - estetik görkəmin  
qurulması, layihələş-  
dirilməsi. Veriliş yazılan studiyanın bədii tərtibatı.

DİZAYNER (designer) - dizayn mütəxəssisi,  
bəzəkçi rəssam.

Verilişlərin bədii tərtibatı və ekran təqdimatı ilə  
məşğul olan

kompüter mütəxəssisi.

DOMEN (domain) - EHM-də serverin

kompüter toplusu və

onlara qoşulmuş işçi stansiya (İS). Bəzi hallarda bir  
D.-də bir neçə

server olur. Onlardan biri baş server, qalanları isə  
ehtiyat serveri və

ya əsas serverin məntiqi genişlənməsi rolunu oynayır.

DOZA (dose/dosage) - verilişin  
strukturunda müəyyən

elementlərdən istifadənin təxmini ölçüsü.

DÖRD DİNAMİKLİ SİSTEM (quadrophony) -  
stereosəsi

meydana çıxaran sistem. Texnoloji cəhətdən daim  
cəlalan 4 ayrı

kanallı, 4 dinamikli sistem. Stereonun 60 dərəcəlik  
səs yayılma

bucağı 360 dərəcəyədək artır. Yayım 4  
amplifikator istifadə

olunduğu kimi, yazıda da 4 mikrofona ehtiyac vardır.

DÖŞƏMƏ DAYAQLARI (tripod) - səyyar işıq cihazlarının çoxunun qatlanan döşəmə dayaqlarına bərkidildiyi qurğu. D.d. çox vaxt yüngül alüminium qatışıqlanndan hazırlanır və işıq avadanlığının yetərli dayanıqlılığını təmin edir. Bu dayaqdan açıb-qaldırmaq mümkün olduğundan işıq cihazlarının qoyulma hündürlüyünü və buna uyğun şəkildə işığın düşmə bucağını tənzimləmək olur.

DÖŞƏMƏ ŞTATİVİ (tripod mount/stacker) - üçayaq tipli oturacağı olan qurğu. Bəzən təkərləri və «durna»sı da olur. Bu ştativlər mikrofonu danışana tərəf yönəltməyə, tuşlamağa, irəli çıxarmağa və dayandığı yerdən uzatmağa imkan verir. Belə ştativlər, əsasən, telefilm çəkilişində kara gəlir, çünki çəkilişlərdə aktyorların yerdəyişmələri ciddi nəzarətdə saxlanılır və onlar çəkiliş meydançasının nisbətən kiçik həddləri ilə kifayətlənməli olurlar.

DÖVLƏT YAYIMI (state cast) - dövlətin yaratdığı, maliyyə-ləşdirdiyi, nəzarət etdiyi, o cümlədən verilişlərin məzmununa müdaxilə etdiyi yayım.

DÖVRİLİK (periodicity) - radio və teleproqramın efirə getmə tezliyi. Hər hansı verilişin populyarlığının əsas səbəblərindən biri onun D.-dir.

DRAMATİKLƏŞDİRMƏK (dramatize) - dramtizmi, gərginliyi artırmaq, şiddətləndirmək, dramatik şəklə salmaq.

DRAMATİZM (dramatic effect/dramatic nature/qualities tensity)  
- film və tamaşalarda hadisələrin dramaya xas olan gərginliyi; dramatiklik; faciəlilik; estetik kateqoriya; insan həyatının ziddiyyətlərini və münaqişələrini, insanın onu əhatə edən ictimai və təbii mühitlə qarşılıqlı münasibətini əks etdirir və ümumiləşdirir.  
D.-in əsasını insan davranışlarının, ideyalarının, söylərinin, ehtiraslarının dramatik münaqişəsi (konflikt) təşkil edir.

DRAMATURGIYA (the drama) - 1) hər hansı bir sənətkarın, xalqın və ya dövrün dram əsərlərinin məcmusu; 2) tamaşa və ya filmin süjet-obraz konsepsiyası (TV və kino D.-sının xarakterik forması ssenaridir); 3) dram əsərlərinin quruluş prinsiplərini öyrənən incəsənət nəzəriyyəsi.

DRAMATURJİ FƏND (dramatic device/ethod)  
-bax ***Təhkiyənin***  
*dramaturgiyası.*

DRAMATURJİ «TƏLƏ» (dramatic "trap") -  
süjetin tamaşaçı  
diqqətini cəlb edən ilk kadrları və onu müşayiət  
edən mətn. Süjetin  
konteksti çərçivəsindən kənara çıxmayan bu  
«tələ» ilə reportyor  
auditorianın diqqətini haqqında danışılan  
hadisənin inkişafına cəlb  
edə bilər. D.ə. hadisənin tamaşaçıya  
çatdırılmasına xidmət edən  
ekspressiv formadır, lakin bu vasitədən  
sui-istifadə etmək və onu  
manipulyasiya alətinə çevirmək olmaz.

DRAYVER (driver) - proqram; hansısa  
qurğunun kompüterdə  
işləməsini gerçəkləşdirən proqram.

DUBL (double) - filmdə, verilişdə hər hansı  
epizodun təkrar  
çəkilişi.

DUBLET (duplicate) - hər hansı bir şeyin  
ikinci nüsxəsi,  
eyniləşdirilmiş iki şeydən biri.

DUBLİKAT (duplicate) - əsas sənədi əvəz  
edən ikinci nüsxə;  
kağızın, lentin, fotonun, filmin surəti.

DUBLYAJ (dub) - nəyinsə surətini  
yaratmaq. Kinofilm

fonoqramının başqa dildə yenidən yaradılması.  
D.-in başlıca şərti  
ekranda aktyorun dodaqlarının hərəkəti ilə yeni  
mətnin tələffüzünün  
sinxronluğudur. Azərbaycanda ilk dəfə  
«Çapayev» filmi (1937)  
dublay edilmişdir.

DUBLYAJ OLUNMUŞ FİLM (dubbed film) -  
səsli filmin başqa  
dildə səsləndirilməsi. Dublyajın bir səs -  
diktor dublayı;  
bir neçə səs - aktyor dublayı və  
yaxud geniş aktyor  
heyətinin ifasında səsləndirilməsi - tam  
dublay kimi növləri  
vardı.

DUBLYOR (dubbing actor) - 1) eyni, yaxud  
bənzər işi başqası ilə  
yanaşı görünən adam və s.; 2) kinoda əsas rolu əvəz  
edən aktyor; başqa  
dildə çevrilmiş filmin mətnini söyləyən kino  
aktyoru.

DUET (duet) - hər biri müstəqil olmaqla  
ikilikdə oxunan və ya  
çalınan musiqi əsəri.

"DURNA" MİKROFONU ("Crane"  
micraphone) - durna  
boğazına bənzəyən uzun qurğudan asılmış  
mikrofon. D.m. kadrda  
görünmür. Studiya şəraitində, habelə  
studiyadankənar çəkilişdə əldə

tutulan D.m. son dərəcə geniş yayılıb. Əl  
D.m. səs qaynağına  
yaxınlaşdırmaq üçün uzadıla bilən metal  
mildir. Əl mikrofon-  
lanndakı bütün üstünlüklər bu mikrofondada da var.  
Əlavə bir  
üstünlüyü də odur ki, bu mikrofon gövdədən gələn  
səsi təcrid edir və  
onu əlində saxlayan adama kameradan aralanaraq  
səs qaynağının  
ardınca getməyə imkan verir.

DÜRÜSTLÜK (accuracy) - faktın və hadisənin  
EE-də düzgün,  
dəqiq, gerçəkliyə uyğun şəkildə verilməsi.

DÜŞƏN VƏ DÖNƏN İŞIQ (direct/indirect  
light) - çəkiliş  
səhnəsinə yönələn işıq düşən işıq, çəkiliş  
səhnəsindən əks  
etdirilən işıq isə dönən işıq deyilir.  
Onların hər ikisinin  
miqdarını hesablamaq üçün eksponometrdən  
istifadə olunur. Düşən  
ışığı ölçərkən eksponometri çəkilən obyektin  
yerinə qoyaraq növbə  
ilə bütün işıq qaynaqlarına yönəldirlər. Bu  
zaman həmin cihaz  
nisbətən yüksək göstəriciləri əks etdirir. Belə  
ölçü üsulu bir az  
gözəyan sayılsa da, çox etibarlıdır. Çəkilən obyekt  
və ya materiallar



eyni qayıdış əmsahna malikdirsə, düşən işıqdan əsas işıqlanma göstəricisi kimi faydalanmaq mümkündür.

DÜZGÜN NİTQ (standard speech) - normativ qrammatika, leksikologiya, orfoepiya və məntiqin tələblərinə müvafiq şəkildə qurulmuş nitq. D.n. bu tələblərə cavab verən nitqdır: ədəbi tələffüz, sözlərin düzgün seçilməsi, qrammatik dəqiqlik, məntiqlik. Əslində, D.n. nitq normalanna uyğun danışqdır. D.n. heç də yaxşı nitq demək deyildir. Bunlar iki müxtəlif anlayışlardır. Yaxşı nitq daha geniş anlayış olub, həm də D.n. anlayışını əhatə edir. Düzgünlük yaxşı nitqin ancaq bir cəhəti ola bilər. Düzgünlük nitqdə təzahür edən ədəbi norma deməkdir.

DÜZÜM (agenda setting) - mozaika tipli verilişlərdə, xüsusən informasiya proqramlarında materialların (vizual, şifahi) aktuallığına, ictimai əhəmiyyətinə, məna bağlılığına görə ardıcıl düzülməsi. Hansı materialdan sonra hansının verilməsinin işarəvi (semiotik) əhəmiyyəti vardır. TVR-də D.-ü qəzetdəki səhifələmə ilə müqayisə etmək olar.

DÜZ VƏ ƏKS HƏRƏKƏT ZAMANI (direct/return time) -

təsviri açan elementin, sətrin əvvəlindən  
sonunadək hərəkəti  
açmanın düz hərəkəti, buna sərf edilən vaxt  
isə düz hə-  
rəkət zamanı adlanır. Açan elementin  
əvvəlki sətrin  
sonundan növbəti sətrin əvvəlinə qayıdışı əks  
hərəkət, bu  
yerdəyişməyə sərf olunan vaxt isə əks  
hərəkət zamanı  
adlanır.

## E

EFFEKT (effect) - 1) səmərəli və təsirli nəticə; 2) hər hansı hərəkətin, fəaliyyətin müsbət, səmərəli nəticəsi; 3) TV-də montaj prosesində xüsusi qurğuların köməyi ilə kadrları mənalandırma elementi.

EFFEKT GENERATORU (effects generator) - montaj prosesində videoeffektlər (sıxışdırma, həndəsi fiqurlar, hərhlənmə və s.) yaratmaq üçün istifadə olunan xüsusi elektron qurğu.

EFFEKT MAŞINI (effects machine) - montaj zamanı kadrda xüsusi effektlər (qar, duman, şimşək) və müxtəlif keçidlər yaratmaq üçün istifadə olunan qurğu.

EFFEKT SƏVİYYƏSİ (effect level) - təsvirdə hər hansı xüsusi effektin görüntü üzərinə çıxma dərəcəsini müəyyənləşdirən (nizamlayan) tənzimləyici.

EFFEKTİV MONTAJ (effective edit) -  
 tez-tez bir-birini  
 əvəzləyən qısa və çoxsaylı kadrların montajı.  
 Məsələn, yağm vaxtı  
 dəhşətdən əyilmiş üzlər, alov, su şırnağı,  
 yanğınsöndürən və s.  
 göstərilir. Çəkilən səhnələr qısaldıqca daha güclü  
 effekt alınır.

EFİR (ether/broadcasting/over-the-air) - 1)  
 qədim yunanların  
 təsəvvürünə görə, atmosferin ən yuxarı qatı,  
 həm də Allahların  
 yerləşdiyi məskən; bütün varlığın ilkin maddi  
 elementi, əbədi  
 hərəkət; 2) dünyanı əhatə edən fəza,  
 radiodalğaların, TV və radio  
 verilişlərinin yayıldığı hava boşluğu.  
 gTpfT (ƏSAS) LENTİ (master band) - montaj və  
 ya videoyazı  
 vaxtı təsvirin, səs və musiqinin (hazır verilişin)  
 yığıldığı və efirə  
 çıxacaq əsas lent - kaset.

EFİR YAYTMI (over-the-air-broadcasting) -  
 radio və telesignal-  
 larn efir məkanından verilməsi E.y. qeyri-efir  
 məkanı ilə müqə-

yisədə daha ənənəvi forma sayılır. Qeyri-efir məkanı dairəsinə kabel TV-si ilə yanaşı, videokaset informasiyası da aid edilir. Yayımın bu formaları arasında auditoriya uğrunda kəskin rəqabət getsə də, analitiklərin fikrincə, istehsalçıların zövq və maraqlarının maksimal dərəcədə nəzərə alınması bu rəqabətin taleyini həll edə bilər.

EFİRDƏ MONTAJ (standup editing) - əvvəlcədən hazırlanmış verilişin efirdə göstərilməsi zamanı strukturca (montaj baxımından) və məzmunca dəyişdirilib montaj edilməsi.

EFİRDƏ REPORTAJ (standupper) - obyektin, yaxud şəxsin mümkün görüntü (in vision) hüddulan daxilində kamera qarşısında olduğu hadisə yerindən bilavasitə reportaj. Bu terminin sinonimi - "kameranın götürə biləcəyi hədd" mənasını bildirən o n - c a m e r a sözüdür. Bu cür reportajların üslubu üçün sərbəst təbii danışiq və bilavasitə həmsöhbətə (dinləyiciyə, tamaşaçıya) müraciət tərzii səciyyəvidir ***fbax Stəndap***).

EFİRDƏ TEXNİKİ DAYANMA (technical stoppage) - TV yayınının cədvəldə nəzərdə tutulmayan fasiləsi, məcburi saxlanması. Adətən, TV stansiyasının normal fəaliyyətinin pozuntusuna, səsü, yaxud təsvirin tamamilə yox olmasına gətirib çıxaran bu qüsur a t e x n i k i d a y a n m a deyilir.

EFİRƏ (VİDEOYAZIYA) HAZIRLIQ REJİMİ (standby) -

1) televizor cihazının uzaqdan idarəetmə cihazından signal ala biləcək vəziyyətdə saxlanması və videonun da saat və proqramlama vahidlərinin işə tam yararlı vəziyyətə gətirilməsi; 2) video avadanlığın yazıya tam hazır vəziyyəti.

EHKAM (dogma) - heç bir sübut gətirmədən, konkret şəraiti nəzərə almadan və tənqiddə yol vermədən nəyi isə dəyişməz həqiqət kimi qəbul etmək.

EHM ÜÇÜN PROQRAM (software) - EHM-in və digər kompüter qurğulannın müəyyən nəticə əldə etmək məqsədilə fəaliyyəti üçün nəzərdə tutulan məlumatların və tapşırıqların məcmusunun təqdimatının obyektiv forması. Proqram dedikdə, həm də onu işləmək üçün əldə olunmuş ÜArlıq materialları və onun yaratdığı AV görüntülər (əkslər) nəzərdə tutulur.

EHTİYAT QRAFİK (fill-in graphic) - çəkilişlərin alternativ qrafiki; ilkin plana görə iş alınmadıqda E.q.-dən istifadə edilir.

Məsələn, natura çəkilişləri xeyli dərəcədə hava şəraitindən asılı olur, buna görə də yağışlı günlərdə E.q.-ə müraciət edilir.

EHTİYAT PROQRAMLAR (security software) - gözlənilməz fasilə yaranarkən vaxtı doldurmaq üçün nəzərdə tutulan verilişlər, mozaik lövhələr, musiqi klipləri və s.

EKLEKTİKA (eclecticism) - nəzəriyyələrdə, inam və əqidədə

bütövlüyün, baxış birliyinin, ardıcılığın  
olmaması; sənətdə, o  
sıradan EE proqramlarında ayn-ayn üslublann  
üzdən və necə gəldi  
birləşdirilməsi.

EKOLOJİ REKLAM (ecological advertisement)  
- reklamda yeni  
istiqamət. Təbiətin və ətraf mühitin mühafizəsi  
çağırışına xidmət  
edən sosial reklam.

EKRAN (screen) - 1) elektrik qurğusunu, cihazı  
və insanın,özünü  
elektromaqnit sahəsinin, istinin, işığın,  
şüalanmanın ziyanlı  
təsirindən qoruyan qalxan, lövhə, lay; 2)  
çərçivə üzərinə tanın  
çəkilməmiş parça və ya plastmas örtük, özəl maddə  
doldurulmuş şüşə  
təbəqə. Belə çərçivələrin hamar səthinə kino, foto,  
TV və ya rentgen  
görüntüləri proyeksiya edilir; 3) kineskop  
kolbasının ön şüşəsinin iç  
üzünə çəkilməmiş lüminofor örtük (bax **Kineskop**).

EKRAN ƏSƏRİNİN BÜTÖVLÜYÜ  
(wholeness of filming) -  
ayn-ayn hissələrə (elementlərə) xas olmayan,  
amma müəyyən əlaqə  
sistemində bu hissələrin qarşılıqlı fəaliyyəti  
nəticəsində yaranan yeni  
keyfiyyət və xüsusiyyətlər. E.ə.b. seçilmiş  
forma və məzmunun



vəhdəti sayəsində əldə olunur. Məzmunla formanın qarşılıqlı fəaliyyətinin dialektikası məzmunun elementlərinin müxtəlif keyfiyyətli səviyyəsindən irəli gəlir. Bu və ya digər janr formasının seçilməsi həmişə jurnalistin qarşısında duran vəzifələrlə diktə olunur. Bir halda o, ictimaiyyəti hansısa əlamətdar hadisələr barədə xəbərdar etməlidir, digər hallarda baş verən hadisəni təhlil etməlidir, üçüncü halda isə müasirinin tipik obrazını yaratmalıdır.

**EKRAN ƏSƏRİNİN KOMPOZİSİYASI**  
(screen composition) - müəllifin topladığı (rejissorun çəkdiyi) faktik materialın ədəbi quruluş cəhətdən tərtib olunaraq müəyyən formaya salınması. Bu yaradıcı vəzifənin gerçəkləşdirilməsi prosesində əsərdə məzmunun bütün elementləri təkcə formal vasitələr olan süjet və kompozisiya vasitəsilə deyil, həm də fakt, rəy, problem və s. arasında çoxölçülü əlaqə və münasibətləri birləşdirən ideya sayəsində qaydaya salınırlar **Kompozisiya).**

**EKRAN-KADR KOMPOZİSİYASI**  
(screen-frame composition)

- ekranın kompozisiya baxımından şaquli və ya üfüqi olaraq cüt sayda xəyali hissələrə (tən yan, dörd bərabər hissəyə) bölünməsi. Kadrda görünən obyektlərin vəziyyətinə onlann ölçüsü, forması, parlaqlığı, fona uyşub-uyuşmaması, nisbi vacibliyi və s. təsir etdiyindən kadrda düzgün kompozisiya qurmağa nail olmaq üçün müxtəlif üsullardan, o cümlədən «üçqat bölüm qaydası»ndan istifadə olunur. Bu qayda görüntünün kompozisiyasını qurmağa kömək edir. Həmin qaydaya uyğun olaraq, fikrən monitorda elə xanalar çəkilməlidir ki, ekran şaquli və üfüqi xətlərlə üç bərabər hissəyə bölünsün. Bundan sonra kadrdn kompozisiyasını elə qurmaq lazımdır ki, əsas obyektlər həmin xanaların xətti üzərində və ya onlann kəsişmə nöqtələrində yerləşsin.

EKRAN KONTEKSTİ (screen context) - vizual şəraitin (görüntünün) audiosituasiyanın və nitq şəraitinin (TV triadasının təsvir, səs və söz) elementlərinin sintezindən yaranan məna. Linq-votekst və E.k. arasında tənəsüb TV verilişlərinin tipologiyasına görə müəyyənləşdirilir.

EKRAN MENYUSUNUN KÖMƏYİ İLƏ  
PROQRAMLAS-  
DIRMA (on screen programming) - video cihazını  
proqramlayanda  
TV ekranını göstərici olaraq istifadə etməyə imkan  
verən sistem.

EKRANDA ƏLAVƏ İNFORMASIYANIN  
ƏKS ETDİRİL-  
MƏSİ (on screen display) - TV və ya video ilə  
bağlı komandalann  
ekranda yazılması. Səs, işıq, kontrast və rəng  
nizamlamaları bir  
qrafika şəklində ekranda göstərilir (*bax Ekran  
menyusunun köməyi  
ilə proqramlaşdırma*).

EKRANDA NİTQ SİTUASIYASI (screen  
speech situation) - TV  
verilişlərində nitqin ekstralingvistik cəhətlərindən  
irəli gələn durum.  
Danışqla bağlı yaranan ekran şəraiti.

EKRANDA TƏSVİR NİSBƏTİ (aspect ratio) -  
ekranın uzunluq  
və en ölçülərinin nisbəti. Klassik TV-lərdə bu  
nisbət 4:3-dür. Yeni  
sistem olan HDTV-də bu nisbət 16:9 ölçüsündədir.

EKRANI TƏMİZLƏMƏ DÜYMƏSİ (clear) -  
videoda və ya  
TV-də yanlış nizamlamanın düzəldilməsi.  
Adətən, rəqəmli  
videoqurğularda tətbiq olunur.

EKRANIN İŞIQ YANIĞI (screen  
disintegration) - əlavə işığın

ekrana ziyanlı təsiri. Bunun nəticəsində təsvirin sezinliyi və əksətdirmənin düzgün tonu kəskin şəkildə aşağı düşür. Kinoekran yanıqlarının ziyanlı təsiri (kinoproyektordan gələn dağınıq işıq və tamaşaçı salonunun özündəki işıq inikası) kinofilmin gün işığında göstərilməsi zamanı daha tez üzə çıxır. Təsvirin ekrandakı parlaqlığı nə qədər az olarsa, işıq yanıqlarının ziyanlı təsiri bir o qədər artar.

**EKRANLAŞDIRMA** (filming/screening) - ədəbi əsər (hekayə, povest, roman, poema və s.) əsasında film yaradılması. Ədəbi əsərlərin ekranlaşdırılması ilə kino sənətində yeni janrlar (kinoroman, kinopovest və s.) yaranmış, bu janrlar tədricən müstəqil kino əsəri növü kimi formalaşmışdır. Ədəbi əsərin orijinalına ehtiyatla yanaşma, onun bədii ideyası, üslubu və obrazlar sistemini ekranda canlandırmaq E.-nin əsas prinsipidir.

**EKRANLAŞDIRMAQ** (make screen version) - hər hansı bədii əsəri, kino üçün yazılmayan pyesi və ya başqa bir bədii əsəri kino üçün, ekranda göstərmək üçün uyğunlaşdırmaq.

**EKSPANDER, genişləndirici** (expander) - giriş signalının

amplitudası artdıqca veriliş əmsalı artan  
səviyyələrin avtomatik  
tənzimləyicisi (SAT).

EKSPERİMENT (experiment) - sınaq,  
təcrübə. Hansısa  
yaradıcılıq niyyətini qeyri-ənənəvi üsulla həyata  
keçirmək.

EKSPERİMENTAL KİNO MƏRKƏZİ  
(experimental cinema  
center) - 1935 ildə Romada yaradılan dövlət  
tədris müəssisəsi.  
Aktyorlar, rejissorlar, ssenaristlər, operatorlar,  
rəssamlar, kino  
təşkilatçıları və s. mütəxəssislər hazırlayır. Təhsil  
müddəti 2 ildir. Bu  
təhsil ocağına yalnız seçdiyi ixtisas üzrə  
müəyyən hazırlığı olan  
şəxslər qəbul olunur. Hər bir şöbədə cəmi bir neçə  
nəfər (o cümlədən  
əcnəbilər) müdavim dərs keçir.

EKSPERT (expert) - müəyyən elm, sənət  
sahəsinin bilicisi. Hər  
hansı məsələyə münasibət bildirmək, onu şərh  
etmək üçün verilişlərə  
dəvət olunan yüksək səviyyəli mütəxəssis;  
mürəkkəb və mübahisəli  
hallarda ekspertiza üçün dəvət edilən mütəxəssis.

EKSPERTİZA (examination) - elm, texnika,  
incəsənət və s.  
sahələrdə xüsusi bilik tələb edən hər hansı  
məsələnin ekspertin

köməyi ilə tədqiq olunması. E.-nm nəticəsi rəy şəklində tərtib edilir.

E.-nin geniş yayılması ixtisaslaşmanın dərinləşməsi, biliklərin diferensiasiyası, optimal qərarların qəbulu, elmin ayn-ayn sahələrinin inkişaf yollarının müəyyən edilməsi ilə bağlıdır.

EKSPONOMETR (exponometer) - foto və kino çəkilişində, yaxud foto surətlərinin alınmasında düzgün *ekspozisiyanı* təmin edən obyektivin işıqlanmasını və diafraqmasının lazımi ölçüsünü təmin edən aparat; teleistehsalatda kameranın və yaxud yüklü rabitə cihazının ötürücü borusunun işıqəssas səthinə düşən təxmini işıq miqdarını göstərən cihaz. Üç növ: optik, fotoelektrik və cədvəl (kalkulyator) E.-i mövcuddur. İş prinsipi çəkilən obyektin parlaqlığının və ya işıqlandırılmasının ölçülməsinə əsaslanan fotoelektrik E.-dən daha geniş istifadə olunur. Müasir foto və kino aparatlarının E.-ləri onların içərisində olur.

EKSPOZİMETR (exposimeter) - bax *Eksponometr*.

EKSPOZİSİYA (exposition/exposure) - 1) bədii əsərdə süjetin

tərkib hissəsi; təhkiyənin inkişafı üçün hazırlıq olan bir hadisəni izah edən epizod; 2) fotosəkil çəkildə, yaxud fotosəkil çap etdikdə işıqəhəssas təbəqədə (fotomaterialda) alınan işığın miqdan. E. işıqlanma dərəcəsinin işıqlandırma vaxtına hasili ilə ölçülür.

#### EKSPOZİSİYA KALKULYATORU

(exposition calculator) - tapılmış ilkin xarakteristikaya görə möhkəmliyin hesablanmasına xidmət edən eksponometrin bir hissəsi. E.k. adətən, hər lənən disk, yaxud xətkəş şəklində olur. Xətkəşin üstündəki ayn-ayn cizgilər möhkəmliyin səviyyəsini göstərir.

EKSPRESSİV (expressive) - təsirli, ifadəli, ekspressiyaya malik olan. Məs., E. n i t q , E . i f a d ə .

EKSPRESSİYA (expression) & nitqin obrazlılıq, emosionallıq keyfiyyəti; ifadəlilik; hisslərin, baxışların ifadəsinin xüsusi gücü. Xüsusi nəvaziş - əzizləmə, kiçiltmə bildirən şəkilçilər, məcazlar, ritorik fiqurlar da E. vasitələri hesab olunur.

***İncəsənətdə*** - xüsusi emosional təsir gücünə malik olan bədii əsərlərə xas keyfiyyət. E. bütöv bir əsər və ya onun ayn-ayn hissələri üçün (obrazlar, detallar

və s.) səciyyəvi ola bilər. E. obrazların xüsusilə nəzərə çarpdınlan ifadəliliyində təzahür edir: bu ifadəlilik mövcud incəsənət növünün təsviri-ifadə vasitələrinin kəskin-təzadlı şəkildə istifadə olunması sayəsində əldə edilir.

EKSPROMT (impromptu/off hand/extempore) - 1) xüsusi hazırlıq olmadan; hazırlıqsız, deyildiyi, ifa olunduğu anda yaradılan əsər (müsaibə, şer, musiqi əsəri); improvizasiyaya əsaslanan iti, tez, hazırlıqsız danışq, yaxud hərəkət; 2) bədahətən, yaxud qabaqcadan düşünülmədən yazılan e p i q r a m , m a d r i q a l , z a r a f a t xarakterli kiçik şer; 3) sərbəst formalı, iti templi, çox da böyük olmayan (adətən, instrumental) lirik əhvali-ruhiyyəli musiqi pyesi.

EKSTRAVAQANT (extravagant/eccentric) - qeyri-adi, ümumi qəbul olunmuş adətlərə, normalara uyğun olmayan bir nüans; yeni və orijinal olan fərqli estetik çalar.

EKSTRAVAQANTLIQ (extravagancy/eccentricity) - gerçəkliyin bəzi hadisələrini və yaxud bu hadisələrin ayn-ayn tərəflərini özlərinə oxşar hadisələrin ümumi kütləsi içərisindən seçib ayıran və



gözlənilməz, qeyri-adi bir şey kimi nəzərə  
çarpdıran orijinallıq. E.  
insanın xüsusi davranışında, fikirlərini ifadə  
etməyin orijinal  
üsulunda, onun qeyri-adi geyim tərzində özünü  
göstərir. E. hamının  
qəbul etdiyi normalanın pozulması deyil, onların  
xüsusi cəsarətlə  
şərh və ifadə olunmasıdır.

EKSTREMAL ŞƏRAİT (extreme) - jurnalist  
üçün adi şəraitdən  
fərqlənən situasiya - təbii fəlakət, hərbi vəziyyət,  
siyasi çaxnaşmalar,  
mitinq, müharibə və s. kimi qeyri-adi şərait.

EKVALAYZER (equalizer) - tarazlıq  
sistemi. Səsin yer aldığı  
şəraitin akustik xüsusiyyətlərinə görə  
nizamlanması. Nizamlanma  
zamanı səs 10-15 desibel artırılır və ya azaldılır. E.,  
ilk növbədə, səs  
tonuna nəzarət sistemidir. Səs spektrinin hər  
lentin ton nəzarətini  
ayn-ayndüymələri icra edir. 10 lentli E.-ə o k t a v a  
e k v a l a y -  
z e r deyilir (bax ***Qrafik korrektör***).

EQOİZM (egoism/selfishness) - 1) özünə  
vurğunluq, öz şəxsi  
mənafeyini başqa adamların, cəmiyyətin  
mənafeyindən yüksək  
tutma; 2) TV apancısmı qiymətləndirmə  
meyarlarından biri.

## ELAN

(advertisement/announcement/notice/poster) - 1)

yazılı, çap

olunmuş bildiriş, xəbər, məlumat. Q ə z e t

e l a n ı . 2) rəsmi

bildiriş vərəqəsi; 3) hər hansı xidmət və məhsul

haqqında səsli-

görüntülü məlumat.

ELEKTRİK (electric engineer/electrician)

- elektrotexnika

mütəxəssisi, elektrotexnika sahəsində, elektrik

sənayesində çahşan,

elektriki tədqiq edən şəxs.

ELEKTRİK AÇARI (burst key/switch) -

elektrik avadanlığı və

qurğulanm (elektrik çiraqları, elektrik

mühərrikləri, qızdırıcı

sobalar, transformatorlar, elektrikötürmə xətləri

və s.) dövrəyə

qoşmaq və açmaq üçün aparat.

ELEKTRİK APARATLARI (electric

apparatus (equipment)) -

elektrik dövrələri və maşınlarınm idarə edilməsi,

tənzimlənməsi və

mühafizəsi üçün işlədilən elektrotexniki qurğular.

Bir neçə qrupa

bölünən bu qurğular əlaqələndirmə,

məhdudlaşdırma, tənzimləmə

və nəzarət funksiyalarını yerinə yetirir.

ELEKTRİK DÖVRƏSİ (electric circuit

(circle)) - naqillər

vasitəsilə bir-birinə birləşdirilmiş mənbə və işlədicidən ibarət qapalı kontur. E.d. bir və çoxkonturlu olur. E.d. aktiv (qalvanik element, akkumulyator, generator) və passiv (xətlərin omik müqavimətləri, elektrik qəbulediciləri) elementlərdən ibarətdir. E.d. xətti və qeyri-xətti olur. Xətti E.d.-ndə giriş və çıxış kəmiyyətləri arasında əlaqə xətti qanunlara tabe olur.

ELEKTRİK QAYTANI (electric wire/fuse) - adi şəraitdə 220 V-a qədər gərginlikli məişət elektrik cihazlarını, həmçinin TV və radio aparatlarını şəbəkəyə qoşmaq üçün izolə edilmiş elastik məftil. E.q. 2 və ya 3 damarlı olur.

ELEKTRİK MÜHƏRRİKİ (electric engine) - kinoçəkiliş aparatının lentötürmə mexanizmi və obtyuratoru hərəkətə gətirən, dəyişən, yaxud sabit cərəyan ilə işləyən qurğu. Bəzi kinoçəkiliş aparatlarında elektrik mühərrikinin əvəzinə yayımı qurulan mexanizm istifadə olunur.

ELEKTRİK RABİTƏSİ (electric wiring communication) -

1) elektrik cərəyanı vasitəsilə informasiyanın müəyyən məsafəyə

ötürülməsi; 2) bu sahə ilə bağlı məsələləri öyrənməklə məşğul olan elm və texnika sahəsi. E. r.-nin əsas növləri teleqrafiya, foto-teleqrafiya, telefon rabitəsi, **radiatorabitə** və **TV** - dir. E. r.-ndə məlumat bilavasitə naqillərlə yayılan elektrik siqnalları, yaxud radiosiqnallar vasitəsilə ötürülür.

**ELEKTRİK ŞƏBƏKƏSİ** (wiring/electric system) - elektrik stansiyalarını işlədicilərlə birləşdirən elektrik xətlərindən, yardımçı stansiyalardan, paylayıcı və çevirici məntəqələrdən ibarət kompleks. E. ş. şəhər, kənd, sənaye müəssisələri energetika sisteminə və ya rayon (iri'frayon, yaxud vilayət ərazisində) şəbəkələrinə, həmçinin paylayıcı, təcbizedici, elektrikötürmə xətlərinə aynılır.

**ELEKTROAKUSTİKA** (electro acoustics) - tətbiqi **akustikanın** bölməsi; elektrop siqnalları mexaniki siqnallara və əksinə çevirən cihazların nəzəriyyəsini və hesablanması metodikasını öyrənir. E.-ya daxil olan cihazlar: ucadandanışan, telefon, mikrofon, sualtı səs mənbələri, müxtəlif ultrasəs mənbələri və qəbulevələri, səs yazan

cihazlar və s. Ən sadə elektroakustik cihaz bir tərəfində elektrik siqnalı vermək və ya qəbul etmək üçün lazım olan iki qütbü, o biri tərəfində isə mexaniki siqnalları vermək və ya almaq üçün çubuğu olan qurğudur.

**ELEKTROAKUSTİK ÇEVİRİCİ**  
(electro-acoustic converter) - elektrik enerjisini səs enerjisinə və ya əksinə çevirən qurğu.

**ELEKTRODİNAMİK MİKROFON(LAR)**  
(electrodynamic microphone(s)) - maqnit dolağma bərkidilmiş membrandan ibarət qurğu. Membranın hərəkəti dolağa ötürülür və bu, mikrofon daxilində maqnit sahəsinin dəyişməsinə səbəb olur. Audiosiqnal da elə budur. Dözümlülüyünə görə E.m. teleistehsalda daha çox işlənir. Yüksək keyfiyyətli peşəkar mikrofonlar ilə müqayisədə onların qiyməti nisbətən ucuzdur və bir qayda olaraq, yaxşı amplitud tezlik səciyyəsinə malikdir. Ancaq E.m.-in biljçatışmazlığı var - onlar kondensatorlu mikrofonlar kimi yüksək tezlikli səslərə həssas deyil.

**ELEKTROFON** (electrophone) - qrammofon valını oxutmaq

üçün adaptor, səs tezlikli elektrik rəqsləri gücləndiricisi və elektrodinamik reproduktordan ibarət gəzdirilə bilən səyyar aparat.

ELEKTROMAQNİT (electromagnet) - elektrik cərəyanının köməyi ilə maqnit sahəsi yaradan qurğu.

ELEKTROMAQNİT DALĞALARI (electromagnetic waves) - elektromaqnit rəqslərinin fəzada yayılması hadisəsi (bax **Elektromaqnit sahəsi**). Boşluqda bu dalğalar sönmür, onlarn elektrik (E) və maqnit (N) sahəsi vektorları bir-birinə perpendikulyar müstəvilərdə rəqs edir, dalğa özü isə bu rəqslərə perpendikulyar istiqamətdə (eninə dalğa),  $s=3 \cdot 10^{10}$  sm/san sürəti ilə yayılır.

ELEKTROMAQNİT İNDUKSİYASI (electromagnetic induction) - bax **İnduksiya**.

ELEKTROMAQNİT SAHƏSİ (electromagnetic field) - elektrik yükünə, elektrik və maqnit momentinə malik zərrəciklərin qarşılıqlı təsirini təmin edən sahə. E.s. enerji, kütlə (elektromaqnit kütləsi), impuls və impuls momentinə malikdir.

ELEKTRON ÇAP (electronic print (publishing)) - sözlü, qrafik və

illüstrativ informasiya materiallarının ekran  
variantında göstərilməsi  
və rabitənin teleelektron xətləri ilə yayılması  
üçün elektron-  
kompüter vasitələri ilə dərc olunması. Bu, bahalı  
kağıza, ngzqrdə  
tutulmayan tirajlara görə maddi itkilərdən qaçmağa  
imkan verir və  
çap məhsulu barədə ənənəvi təsəvvürləri kökündən  
dəyişir: elektron  
mətnlərə çevrilən çap məhsulları  
telekompüter qurğularının  
ekranlarından oxunur, multimedialaşdırılır və qısa  
müddət ərzində  
uzaq məsafələrə yayılır.

ELEKTRON EVANGELİZMİ (ektromc  
evangelism) -  
kommunikoloqlar arasında müxtəlif cür  
qiymətləndirilən dini -  
"İncil" mövzusunda TV proqramları. TV  
evangelizminin vaizləri  
iddia edirlər ki, onlar auditoriyaya təsirlərini  
genişləndirməklə və  
hətta kilsəyə gəlməyən insan kütlələrinə  
mənəvi qida verməklə  
mühüm vəzifəni yerinə yetirirlər.

ELEKTRON KART (smart card) - qapalı  
pullu kanallara  
baxmaq üçün dekoderə qoyulan bank kartı  
Ölçüsündə açar.

ELEKTRON KİNOTEATR (electronic theater)  
- videofilmlərin

nümayiş etdirildiyi kinoteatr. Belə kinoteatrlar yaratmaq ideyası yüksək dəqiqlikli TV-nin inkişafı ilə bağlı meydana çıxmışdır.

ELEKTRON QAPANMA (electronic shutter) - TV-də kinofilmlərin kadr qapanma impulsu intervalı ilə sinxron göstərilməsi üçün istifadə olunan üsul.

ELEKTRON QƏZET (electronic newspaper) - qəzet informasiyasının istehlakçıların tələbinə və yaradıcıların maraqlarına müvafiq formalarda, həcmlərdə TV və kompüter ekranlarına köçürülməsi. E.q.-lərin imkanlarını və perspektivlərini müzakirə edən kommunikoqların fikrincə, bu, bir sıra üstünlüklərə malikdir: əwəla, qəzet kağızı qiymətlərinin vaxtaşırı artmasmdan az asılıdır, bundan başqa İnternetə çilönaq yolu ilə auditoriyası bir qədər də genişlənir.

ELEKTRON LİNZA (electron lens) - maqnit sarğılardan və elektrodlardan ibarət qurğu. Elektron şüaların əks olunması və fokuslaşdırılması üçün istifadə olunur, eyni zamanda həmin şüalara optik linzasayağı təsir göstərir.



## ELEKTRON MONTAJ (electron editing)

- kompüterdən

(bilgisayardan) istifadə etməklə apanlan montaj.

E.m.-da kadrların

montajı üçün konkret proqram verilir.

E.m.-ın aparılması üçün

ən azı iki videomaqnitofon tətbiq edilir:

birincisi, proqramm

mənbəyi olur, digəri isə montaj edilən

verihşia yazıldığı əsas

Htaqnitofondur.

## ELEKTRON MUSİQİ ALƏTLƏRİ (electro musical in-

struments) - səsi elektrik rəqslərinin köməyi

ilə ucadanışanla

şüalandıran musiqi alətləri. Belə rəqslərin mənbəyi

müxtəlif elektrik

generatorlarıdır. E.m.a.-nə mexaniki rəqsləri

a d a p t e r ə

ötürməklə elektrik rəqslərinə çevirən və

gücləndirən adi musiqi

alətləri də (e l e k t r o g i t a r a və s.) daxildir.

## ELEKTRON MUSİQİSİ (electronic music)

- elektrik gene-

ratorlan vasitəsilə alman və bilavasitə maqnitofon

lentinə yazılan

səslərdən ibarət musiqi. Bu səslər çox zaman

elektrik alətləri,

ənənəvi musiqi alətlərinin və müğənninin səsinə

uyğunlaşdırılır.

Texniki musiqinin növlərindən olan E.m.

xüsusi elektron

studiyalarda yaradılır. Səs elementlərinin seçilməsi (maqnitofon lentinə yazılması), onların işlənməsi (deformasiya, modifikasiya, transformasiya) və kompozisiyası E.m.-nin yaradılmasında əsas texniki əməliyyatlardır.

ELEKTRON PƏNCƏRƏ (electronic window) - sətri və kadr impulsan ilə fərqləndirilən rastr sahəsi.

ELEKTRON PROJEKTOR (electronic spotlight) - proyektor işıqlanması effektinin alınması məqsədi ilə təsvirin bir hissəsinin parlaqlığını gücləndirən elektron qurğu.

ELEKTRON PROQRAM BƏLƏDÇİSİ (electronic program guide - EPG) - yayımlanan verilişlər haqqında TV tamaşaçılarına informasiya çatdıran sistem. E.p.b. əsas funksiyasından başqa, istifadəçi abunəçilərin xüsusi xidmət sistemindən poçt məlumatlarını da qəbul edə bilər. Belə hesab olunur ki, bələdçinin köməyi ilə rahat proqram seçimi müvəffəqiyyətin açandır.

ELEKTRON PROQRAM GÜNDƏLİYİ (electronic programme guides - EPG) - proqramların elektron siyahısı. Tarix/vaxt cədvəli və müxtəlif proqramlar üçün təqvim cədvəli əsasmda qurulur.

ELEKTRON PROYEKSİYA (electronic projection) - böyük TV təsvirlərinin ekranda proyeksiyası üçün linzalardan və elektron-şüa borulanndan istifadə.

ELEKTRON TƏSVİR (electron image) - 1) elektron şüalann hər hansı səthdə əmələ gətirdiyi virtual təsvir. Bu səthdə paylanan elektronların eyni sıxlığı optik təsvirin proporsional parlaqlığını təmin edir; 2) kameramn görə bildiyi, həmçinin işığa verildiyi elektron görüntü.

ELEKTRON TV SİSTEMİ (electronic TV system) - həm enerji toplanması, həm də bunsuz işləyən ötürücü borulu və bərkcisimli fotodəyişdiricisi olan bütün sistemlərin məcmusu.

ELEKTRON YAZI VİDEOMAŞINI (video typewriter) - mikroprosessorla qurularaq mətn və titrlərin TV təsvirlərinə əlavə edilməsi üçün nəzərdə tutulan qurğu. E.y.v. elektron yaddaşa malikdir.

ELEKTRONİKA (electronics) - elm və texnikanın elektron və ion hadisələrinin tədqiq və tətbiqini öyrənən sahəsi. E. müasir avtomatika, telemexanika, radiotexnika, kibernetikanın və s. əsasını

təşkil edir.

ELEMENT (element) - verilişin, filmin, təsvirin bir ünsürü; tamın, bütövün tərkib hissəsi; adam, şəxs, ünsür; müəyyən sistemin tərkibinə daxil olan və hədudlan daxilində bölünməz kimi nəzərdən keçirilən obyekt (məs., «molekul» sistemində atom, «atom» sistemində elektron və s.) anlayışı.

ELEMENTAR (elementary) - təməl, ibtidai, başlanğıc, bir şeyin ancaq əsaslarına aid olan; ən vacib, ən lazımlı, əsas.

ELMt KİNO (science film) - kinematografiya sahələrindən biri.

Əsasən 4 növü var: **elmi-kütləvi kino**, t ə d r i s

k i n o s u , e l -

m i - t ə d q i q a t k i n o s u ,

**elm-istehsalatkinosu**. E.k. növlərinin

özünəməxsus obyekti, funksiyası və ifadə vasitələri olur.

Kinematografiyası inkişaf etmiş bütün ölkələrdə

E.k. müstəqil sahə

təşkil edir. 1947 ildə yaradılan Beynəlxalq Elmi

Kino Assosiasiyası

bu sahənin inkişafına kömək edir.

ELMİ-KÜTLƏVİ KİNO (popular-science film) - elmi kino

növlərindən biri; geniş tamaşaçı kütləsi üçün nəzərdə tutulur.

Müxtəlif növ janrları əhatə edir. E.k.k. təbiət və humanitar elmlərin əsaslarını geniş kütlələrin başa düşəcəyi tərzdə təqdim edir, onlara elmi dünyagörüşü aşılayır, elm və texnikanın nailiyyətlərini təbliğ edir, alimlərin həyat və yaradıcılığını, elmi əxtaşlar və kəşflər haqqında məlumat verir. E.k.k.-nin üç tipi var: elmi-kütləvi, elmi-publisistik və elmi-bədii. Bunların elmi-kütləvi filmləri daha geniş yayılmışdır.

#### ELM-İSTEHSALAT KINOSU

(scientific-industrial film) - elmi kinonun bir növü; xalq təsərrüfatında yeni texnikanın tətbiqini və mütləq iş üsullarını təbliğ edir. E.k.k.-na texniki-təbliğat filmi də deyilir. Elmi-kütləvi filmdən fərqli olaraq ixtisaslaşmış auditoriya (məs., sənaye, inşaat, nəqliyyat və kənd təsərrüfatı işçiləri) üçün nəzərdə tutulur. Filmlər, adətən, sənədli materiallar əsasında, elmi-publisistik очерк janrında yaradılır.

EMBLEM (emblem) - müəyyən anlayışı, yaxud ideyanı (fikri)

ifadə edən şərti və ya simvolik təsvirdir. Məs., ağ göyərçin süslü

E.-dir. Bakının E.-i lövhə üzərində üç alov şöləsi və iki dəniz dalğası

təsvirlərindən ibarətdir.

EMOSTYA (emotion) - həyəcanı, duyğunu danışmaq (göstərmək); gerçəkliyin əks etdirilməsi prosesində insanda yaranan ovqat.

ENERJİ (energy) - 1) materiyanın əsas xassələrindən biri - onun hərəkət ölçüsü, materiyanın işıq, istilik, elektrik, mexaniki hərəkət və s. şəklində olan hərəkət ehtiyatı; 2) qətiyyət, inad, coşğunluq, qüvvət, yaradıcılıq səyinin ifadəsi və s.

ENLİ LENT (wide tape) - kino istehsalında işlənən, tərkibində gümüş olan və təsviri (xüsusən rəngli görüntünü) uzun müddət keyfiyyətli saxlaya bilən 35 mm-lik lent.

EN-Tİ-Sİ (NTSC - National Television Standards Committee) - ABŞ-da qəbul olunmuş və bir sıra digər ölkələrə (Yaponiya və s.) uyğunlaşdırılmış 525 sətir, 60 Hz göstəricisinə malik video standartı.

EPİLOQ (epilogue) - bədii əsərlərə (poema, roman, dram) əlavə edilən sonluq. E.-dən kino əsərlərində də istifadə olunur. E.-də əsasən, əsərin qəhrəmanlarının sonrakı taleyi haqqında qısa

məlumat verilir.

EPİTET (epithet) - məcazın növlərindən biri olub, hər hansı leksik vahidi qüvvətləndirmək və zənginləşdirmək, xassə vermək üçün əlavə edilən söz.

EPİZOD (episode) - 1) bədii əsərin bitmiş, müstəqil parçası; hadisələr silsiləsində bir məqam; 2) ssenarinin əsas kompozisiya vahidi. Pyesdə və bədii filmin ssenarisində əsərin ümumi toxumasına üzvi şəkildə daxil olaraq onun süjetinin inkişafında mərhələ təşkil edən, özünün başlanğıcı, davamı və sonu olan əhvalat, təsadüf və hadisələrə E. deyilir. Kinoşəklinin məzmunca bitmiş hissəsi; teatr tamaşasında əhvalatın inkişafı ilə birbaşa bağlı olmayan səhnə, pərdə.

EPİZODİK (episodic(al)) - 1) sisteməlik xarakter daşımayan, təsadüfdən-təsadüfə olan. Məs., E p i z o d i k k ö m ə k ; 2 ) yalnız ayrı-ayrı səhnələrdə, epizodlarda görünən, daimi olmayan. Məs., E p i z o d i k s u r ə t l ə r .

EPİZODİK SERİYALAR (episodic series) - 1930-1940 illərdə

radioda yaranan, sonra isə TV proqramlarında geniş yer tutan dramaturji forma, janr. E.s.-in kompozisiyasının əsasında iştirak edən şəxslərin hissləri və həyatı haqqında bitmiş hekayətlər formasında epizodlar silsiləsi durur. Seriyanın bütün hissləri üçün əlaqə xətti ümumi mövzudur. E.s.-ın bütün hissələrinin strukturu iştirak edən şəxslər arasında standartlaşdırılmış münaqişələrin müəyyən toplusundan ibarət qapalı - formul xarakteri da-

### **№1.**

ESKİZ (scetch/draft/outline) - 1) bir şəklin, rəsmin və ya onun bir hissəsinin, ük qaralaması. Ani çəkilən, sürətlə yerinə yetirilən ilkin rəsmə E. deyilir. Rəssam gördüyü naturanı yadda saxlamaq üçün kağızda müəyyən cizgilər çəkir və burada əşyanın ən vacib əlamətlərini əks etdirir. Sonra bu E.-lərin əsasında əsəri tamamlayır;

2) heykəltəraşlıq əsərinin kiçildilmiş miqyasda hazırlanan ilk nümunəsi, modeli.

ESTETİK HİSS (aesthetical feeling (emotion)) - bizi əhatə edən



gerçəkliyi hif estetik özünəməxsusluğunun:  
ictimai münasibətlərdə,  
insanların davranışında, incəsənətdə gözəlliyin,  
ülvilinin qavranıl-  
ması sayəsində insanda əmələ gələn spesifik  
həyəcan. Belə gözəllik  
obyekti hər şey - təbiət və onda baş verən müxtəlif  
hadisələr, ictimai  
həyat, insan, onun rəftarı, həmçinin varlığı düzgün  
və yüksək bədii  
səviyyədə əks etdirən incəsənət (kino, teatr və  
s.) və ədəbiyyat  
əsərləri ola bilər. E.h. ictimai xarakter daşıyır.  
Estetik tələb və  
normalar tarixən şərtlənir, müxtəlif olur. Bu, bir  
tərəfdən həmin  
hissləri keçirən adamların dünyagörüşü, ümumi  
inkişaf səviyyəsi,  
zövqləri, aldıkları tərbiyə, fərdi fərqlərə malik  
olmaları, digər  
tərəfdən isə həmin hissleri doğuran obyektlərin  
hədsiz çoxcəhətliliyi  
və müxtəlifliyi ilə izah olunur.

ESTETİK QAVRAYIŞ (aesthetic(al)  
perception) - insanın  
ətrafdakı predmetlərin gözəlliyini (onların  
formasının, rənginin,  
musiqi səsinin və s.) hiss etmək qabiliyyəti. E.q.  
hissi qavrayış  
əsasında müxtəlif predmetlərin insanın görmə və  
eşitmə üzvlərinə

təsir edərkən əsəb sisteminin oyanması, onun  
beynə verilməsi və  
orada yeni şəkil alması ilə əşyaların məkan  
formalarını, rəngini,  
səsini və s. əks etdirmək (hiss etmək) qabiliyyəti  
əsasında inkişaf  
edir.

ESTETİK TƏRBİYƏ (aesthetical trainig) -  
insanda həyatın və  
incəsənətin gözəllik və ülviliyini qavramaq, düzgün  
başla düşmək,  
pəcmətləndirmək və yaratmaq bacarığının  
aşılmasına və  
təkmilləşdirilməsinə yönəldilmiş tədbirlər sistemi.  
E.t.-nin məqsədi  
cəmiyyət üzvlərinin əqli, siyasi, əxlaqi və fiziki  
cəhətdən hərtərəfli  
inkişafına kömək etmək, onlarda gözəllik hissini  
təkmilləşdirmək,  
gözəllik qanunları üzrə yaratmaq həvəsi  
oyatmaqdır.

ESTETİK ZÖVQ (aesthetic taste) - insanın  
təbiət və cəmiyyətin  
predmet və hadisələrinin estetik xüsusiyyətlərini  
duymaq, başla  
"üşmək və qiymətləndirmək qabiliyyəti. E.z.  
insanın gerçəkliyə,  
estetik keyfiyyətlərin zənginliyinə, ictimai  
praktika prosesində  
gözəllik, eybəcərlik, komiklik, faciəvilik və s.  
kimi təsəvvürlər

mövqeyindən verdiyi qiyməti ifadə edir. Həmin qiymətvermənin predmeti incəsənət əsəri olduqda bu qabiliyyət Estetik zövq adlanır.

ESTETİKA (aesthetics) - 1) incəsənət haqqında, bədii yaradıcılıqda, təbiətdə və həyatda gözəllik, gözəl formalar haqqında fəlsəfi nəzəriyyə; 2) bir şəxsin gözəllik kateqoriyası, incəsənət və ya onun hər hansı bir növü haqqındakı görüşləri; 3) hər hansı ekran əsərində (film, veriliş) estetik kateqoriyalann əks etdirilməsi. Məs.,  
E k r a n e s t e t i k a s ı .

ESTRADA (stage/platform) - 1) kütlə qarşısında çıxış edən artistlər üçün tikilən açıq səhnə, taxta meydança; 2) estradada göstərilən, nömrələri tez-tez dəyişən konsertlərdən və s. ibarət kiçik formalı tamaşa. E s t r a d a s ə n ə t i - dram, musiqi, xoreografiya, sirk sənətini birləşdirən səhnə sənəti növüdür.

EŞİDİLMƏ HƏDDİ (audibility limit) - insan qulağının qavraya bildiyi ən kiçik səs şiddəti. E.h. yaşıdan, şəraitdən, qulağın fizioloji halından və s. asılı olaraq müxtəfdir. E.h. səs tezliyindən də asılıdır.

İnsan qulağının ən yüksək həssaslığı 1-6 khs diapazonundadır.

EŞİTMƏ (hearing/ear) - səs dalğalarının qavrayışını təmin edən funksiya. Eşitmə sisteminin və ya eşitmə analizatorunun fəaliyyəti ilə təmin olunur. Təkamül prosesində E. ilk dəfə həşəratlarda əmələ gəlmişdir; bütün onurğalılarda var, məməlilərdə isə daha çox inkişaf etmişdir. E. zamanı səs dalğalan xarici qulaqdan keçib təbii pərdəsi vasitəsilə orta qulaqdakı E. sümüklərinə verilir, E. sümükləri isə qulaqdakı mayeni ehtizaza gətirir.

EŞİTMƏ YADDAŞI (ear memory) - səslərin (məs., musiqi) asanlıqla yadda saxlanması ilə təzahür edən yaddaş. Müvafiq olaraq söz yaddaşı sözlərin, görüntü yaddaşı təsvirin, emosional yaddaş isə ekrandakı emosional vəziyyətlərin asan yadda saxlanması ilə xarakterizə olunur.

ETALON (standard) - nümunə, müəyyən edilmiş ölçü vahidinin dəqiq nümunəsi; ideal yaradıcı iş; yaxşı, gözəl kino çəkmək, veriliş hazırlamaq nümunəsi, nümunə.

ETİKA (ethics) - 1) əxlaq, tərbiyə və mənafe haqqında təlim;

2) hər hansı bir sinfin, cəmiyyətin, ictimai təşkilatın əxlaq qaydalan;

3) jurnalistin EE-də davranışı.

ETİKET (etiquette) - hər hansı bir cəmiyyətdə, diplomatik dairələrdə, ictimai mühitdə, habelə EE-də qəbul olunmuş davranış və nəzakət qaydalan.

EVFEMİZM (euphemism) - yaxşı, incə, zərif danışmaq. Kobud, kəskin, yasaq söz və ya ifadələrin əvəzinə işlədilən mülayim söz və ifadələr.

EVRİSTİKA (heuristic) - nəyinsə kəşfində və təlimində istifadə olunan üsul; fəallığın, hazır cavablığın inkişafına xidmət edən qədim təlim metodu. E.-nin vəzifəsi hər hansı yeni məsələnin həlli prosesinin modellərinin yaradılmasından ibarətdir.

EYFORİYA (euphoria) - yüksək, şən əhval-ruhiyyə. Bu və digər fəaliyyət növündə müvəffəqiyyət zamanı insanın yüksək sevinc hali. E. öz ifadəsini, adətən, hərəkətlərin cəldliyində, nitqin canlılığında taprr.

EYNİVAXTLI YAYIM (simulcast) - 1) eyni anda həm AM, həm də FM tezlikləri ilə verilən radio yayımı; 2) bir hadisənin, reportajın,

verilişin həm radio, həm də TV ilə eyni vaxtda yayımlanması.

EZOP DİLİ (language of Aesop) - bizim eradan  
öncə VI əsrdə  
yaşamış qədim yunan təmsilçisi Ezopun adından  
götürülüb. Bəlli bir  
düşüncənin, fikir və münasibətin dolayı yolla,  
üstüörtülü və eyhamla  
bildirilməsi deməkdir. Başqa sözlə, müəmmalı,  
rəmzi dil. E.d. TV və  
sənədli kinoda da tətbiq olunur. Adətən, jurnalist  
(aparıcı) həqiqəti  
tam söyləmək imkanından məhrum olduqda,  
yaxud efirə nəzarət  
artdıqda E.d.-nə müraciət etmək məcburiyyətində  
qalır.

**ƏDƏBİ DİL (literary language)** - KİV-də tətbiq edilən, hamının qəbul etdiyi normativ dil. Ə.d.-in normalaşdırılması o deməkdir ki, onun lüğət tərkibi ümumxalq dilinin zəngin söz xəzinəsindən seçilir, ayrılır, sözlərin mənası və işlənmə məqamları, tələffüz tərzı və yazılış qaydası müəyyən prinsipə tabe edilir, sözdüzəltmə ümumi ənənəvi qaydada aparılır. Ədəbi dil dialektlərə, loru dilə, jarqonlara qarşı qoyulur. Ünsiyyətin məqsəd və şəraitindən asılı olaraq Ə.d.-də üslubi cəhətdən fərqlənmə gedir. Ə.d.-in iki qolu (y a z ı l ı l ı və ş i f a h i) vardır. Son vaxtlar tədqiqatçılar Ə.d.-in daha bir qolu - TV və kinoda işlənən AVN (y a z ı l ı l ı və ş i f a h i dilin sintezi) haqqında da danışır. TVR verilişləri hazırlanarkən Ə.d. normaları əsas götürülür.

**ƏDƏBİ SSENARİ (literary script)** - gələcək ekran məhsulunun səs və görüntü həllini plastik dramaturji keçidlər, dialoqlar, montaj üsulları və digər ifadə vasitələrinin köməyi ilə verən xüsusi ədəbi əsər. Çəkiləcək ekran əsərinin tam dolğun təsəvvür edilməsi ssenaristin məharətindən və Ə.s.-nin mükəmməlliyindən çox asılıdır. Ekranla nələrin olacağı barədə sözlə aydın təsəvvür yaratmaq, dramaturji qanunlara və əyaniliyə əməl edərək əsas elementlərin, kadrların uyğunluğunu dəqiq göstərmək Ə.s. üçün əsas şərtidir.

**ƏHATƏ DAİRƏSİ (penetration)** - yayımlanan bu və ya digər proqramlara nə qədər tamaşaçı (dinləyici) baxmasını müəyyən-ləşdirmək üçün radio və teleqəbuledicisi olan evlərin sayının hesab-



lanması yolu ilə auditoriyanın öyrənilməsi.

Toplanan məlumatlar

proqramlara reklam informasiyasının da mümkün daxil edilməsi

üçün bu proqramların marketing

xarakteristikasını müəyyən-

ləşdirməyə imkan verir.

**ƏKSETDİRİCİ (reflector)** - açıq rəngli, donuq, yaxud parlaq

səth. Bəzən güzgüləndirici də deyilir. Bunun köməyi ilə kinoçəkiliş

zamanı çəkilən obyektə əlavə işıq yönəldilir. Ə. kimi ağ kağız, yaxud

karton vərəqlərindən, güzgüdən, boyadılmış fanerlərdən, yaxud

üzərinə staniol vərəqləri yapışdırılan faner təbəqələrindən istifadə olunur.

ƏKS XRONOMETRAJ (back timing) -  
xəbərlər buraxılışının  
sona yetməkdə olan hər hansı fraqmentinin dəqiq  
müddəti. Adətən,  
buraxılışın cədvələ uyğun olaraq vaxtında  
qurtarması üçün bu  
fraqmentlərin hamısı əwəlcədən dəqiq ölçülür  
və xronometraj  
saniyəsinə qədər müəyyənləşdirilir.

ƏKS İŞIQ - KONTRAJUR (back light -  
counter light) - studi-  
yada (və ondan kənarda) incə və parlaq işıq xətti  
ilə insanın başını  
və çiyinlərini sezdirərək dərin kadrın alınmasına  
şərait yaradan işıq.  
Ə.i., həm də saç düzümünün, yaxud geyim  
biçiminin bildirilməsinə  
çox kömək edir, onları fonda əriməyə qoymur.  
Obyektiv əks işığın  
cüzi hissəsi düşdüyü üçün həmin işığı buraxan  
cihazın parlaqlığı  
rəsməlayici işığın parlaqlığına ya bərabər, ya da  
ondan çox olur. Ə.i.  
qaynağı obyektin arxasında, həm də xeyli  
yüksəkdə yerləşdirilir. Bu  
qaynağı çəkilən adamın başı üzərindən son  
dərəcə hündürdə  
quraşdıranda, həmin adamın saçları və burnu çox  
işıltılı almır. Bir  
az aşağıda yerləşdirəndə, cihazın obyektə  
saldığı işıq kameraya

düşməyəcək. Xeyli aşağıda yerləşdirəndə isə işıq  
birbaşa obyektivə  
düşərək bərq vuracaq. Ə.i.-nin düzgün  
qurulması studiyadan  
kənarda işləyən işıqçıdan ötrü heç də asan  
vəzifə deyil. Işıq  
cihazlarının əksəriyyəti döşəmə dayaqlarına  
bərkidildiyindən çəkiliş  
obyektinin arxasında qoyulan əks işıq qaynağı  
kadra düşə bilər.  
Əgər bu, çox mane olursa, döşəmə dayağını  
kadrda çıxarmaq üçün  
ya cihazın, ya obyektin, ya da kameranın yerini  
dəyişdirmək lazım  
gəlir.

ƏKS KADR (cutback) - 1) kinokadr, yaxud  
çap mətninin bir  
hissəsi (kəsiyi); 2) kinoməhsulda montaj  
əlavəsi və nəqli-verbal  
diskurslarda hərəkətlərin ardıcılığını pozan  
kompozisiya  
dəyişiklikləri. Kəsikləri, əlavələri və salınma  
kadrları bildirmək üçün  
c u t - a w a y sözündən də istifadə olunur.

ƏKS-SƏDA (echo) - səs dalğalarının hər hansı  
bir maneədən səs  
mənbəyinə doğru qayıdan əksi, eşidilən səsi.  
Analoji mənada: Ə.s  
radiolokasiyada, ultrasəs defektoskopiya  
əks olunmuş  
radiodalğanın ifadəsidir.

ƏKSİNƏ KİNOÇƏKİLİŞ (retrace shooting) -  
ekranda əksinə  
hərəkət effekti almaq üçün istifadə olunan üsul.  
Əgər kinoçəkiliş  
aparətə əksinə gedisə malikdirsə və çəkiliş  
elektrik mühərrikinin  
hərlənməsi, yaxud əllə əksinə hərlədilməsi ilə  
yerinə yetirilsə, Ə.k.-i  
həyata keçirmək mümkündür.

ƏKSOLUNMA QANUNU (refraction law) -  
eyni tipli dalğa  
üçün izotrop mühitdə düşmə bucağının əksolunma  
bucagına bərabər  
olduğunu ifadə edən qanun.

ƏLAVƏ İNFORMASIYA (**additional  
information/news**) -  
teleradio yayım signalının tərkibində ötürülən və  
əsas proqramlarla  
heç bir əlaqəsi olmayan hərflə, rəqəmli, qrafik,  
səsli və digər  
informasiyalar (*bax İnformasiya*).

ƏLAVƏ MƏLUMAT  
(**additional/extra/supplementary**) -  
məzmunca TV və ya radio yayımı signalının  
tərkibində ötürülən əsas  
teleradio proqramlarının məzmunu ilə birbaşa,  
yaxud ümumiyyətlə,  
bağlı olmayan hərflə, rəqəmli, qrafik, səsli və digər  
məlumat.

ƏLAVƏ RƏNGLƏR (**complementary  
colors/complementaries**) -

əsas rənglərin (göy, yaşıl, qırmızı, ağ və s.) malik olduğu əlavə rəng

(san, al qırmızı, mavi və s.) çalarlan.

ƏLDƏ SAXLANILMAQLA ÇƏKİLİŞ  
APARILAN KİNO-

APARATLAR (**minicam/hand held camera**) -

sənədli, xronikal və

elmi-kütləvi, son illər isə həm də TV filmlərinin istehsalında geniş

istifadə edilən aparatlar. Bu növ aparatların ayn-ayn modelləri

reportaj xassəli ***sinxron kinoçəkilişlərində*** də tətbiq olunur.

ƏLLƏ NİZAMLAMA REJİMİ (**manual mode**) - video-

kameranın avtomatik vəziyyəti. Ə.n.r. hər cür işıq şərtlərində ən

yaxşı çəkiliş imkanını təmin edir. Ancaq xüsusi çəkilişlər üçün əl

nizamlamalanna ehtiyac var. **A u t o - l o c k** düyməsini aşağı

endirdikdə (ışıq söndükdə) heç bir nizamlama aparılmaz. Amma bu

rejimi söndürdükdən sonra cəmləşdirmə, ağ rəngin tarazlığı və

təsvirin dəqiqləşdirilməsini müəyyən etmək olar.

ƏLDƏN ÇƏKİLİŞ (**manual shooting**) - TV çəkilişinin dayaqsız

(ştativsiz) aparılması. Bu halda operator görüntüləri çiyinə

qoyduğu (TV-də), yaxud əlində saxladığı (kinoda) kamera ilə çəkir.

Ə.ç. üsulu yalnız operativ hadisə süjetlərinin  
çəkilişi zamanı tətbiq  
olunur. Bütövlükdə çəkilişin ştativsiz (operator  
dayağı) aparılması  
məqbul deyildir.

ƏLVANLIQ (**diversity of colors**) - dolğunluqla  
rəng tonunun  
məcmusu. Rəng tonu və dolğunluq rəngin  
keyfiyyət dərəcələridir.

ƏMTƏƏ NİŞANI (**trade  
mark/blackstripe**) - malın adının  
özünəməxsus şriftlərlə yazılışı və ya simvolik  
işarəsi. Reklam üçün  
vacib komponentdir. Adətən, patentləşdirilir  
və başqa oxşar  
mallarda onun istifadəsinə yol verilmir.

ƏSAS AXIN - "MEYNSTRİNİQ"  
(**mainstreaming**) - sutkanın  
ən azı 4-5 saatını TV ekranı qarşısında keçirən  
"əzabkeş" tamaşa-  
çılarda həyatı dəyərlərə ümumi baxışların  
formalaşması prosesi.

ƏSAS FİLİAL (**basic affiliate**) - əsas  
xidmət üçün bir  
teleşəbəkənin proqramlarından istifadə edən  
telestansiya.

ƏSAS FOKUS (**basic focus**) - əsas optik oxun  
sonsuz uzaqlaşmış  
obyekti göstərən nöqtəsi. Hər bir linzada və hər  
bir obyektivdə iki  
əsas fokus olur: ön və arxa.

**ƏSAS FOKUS MƏSAFƏSİ (basic focal length)** - kinoçəkiliş obyektivinin (arxa) əsas nöqtəsindən (arxa) əsas fokusunadək olan məsafə. Ə.f.m. kinoçəkiliş obyektivinin mühüm səciyyəsidir və digər məlumatlarla birlikdə onun sağanağında (çərçivəsində) göstərilir. Ə.f.m. nə qədər böyük olarsa, digər bərabər şəraitdə təsvir də bir o qədər iri olar.

**ƏSAS FORMUL (basic formula)** - xəbər proqramlarının janr xüsusiyyətlərinin təhlili üçün tətbiq edilən termin. U.Riversin və bu sahə üzrə Amerikanın digər nəzəriyyəçi mütəxəssislərinin fikrincə, əsas formul baş-ayaq çevrilmiş piramida şəklində təsəvvür edilə bilər. Bu isə qısa preambula ilə başlanan və hadisə, eləcə də onun konteksti haqqında daha müfəssəl söhbətlə bitən informasiyanın genişlənmə prosesini bildirir. Xəbərlərin məzmunundan asılı olaraq giriş hissəsi, ya əsas faktların sakitcə qısa sadalanmasından, ya da onların ixtisar edilmiş "kapsul" variantından ibarət ola bilər. Yaxud preambulaya ya qıcıqlandırıcı, ya da zarafatyana - lətifəvari

xarakter verilir. Bütün hallarda əsas məqsəd informasiyanın məğzini ifadəli şərh etməklə tamaşaçının diqqətini cəlb etməkdir.

**ƏSAS XƏBƏR PROQRAMI (primenews)** - axşam saatlarında (saat 20-dən 22-dək) göstərilən, ən çox tamaşaçı toplayan və günün əsas xəbərlərini çatdıran geniş informasiya proqramı.

**ƏSAS İŞIQ (main light)** - hər yerdə rastlaşdığımız, ancaq bəlli qaynağı olmayan işıq. Gün işığı birbaşa düşməyən yerlərdə (təbiətdə) belə işıqla üzləşirik. Ə.i.-ı süni yolla seyrəldici cihazlar dəstinin və güzgüleyiciləriti köməyi ilə almaq mümkündür.

**ƏSAS İŞIQ CİHAZLARI (main ugthing/arrangement)** - həm studiyada, həm də studiyadankənar çəkilişlərdə istifadə olunan yönəldici və seyrəldici işıq cihazları.

**Yönəldici işıq qurğusu -**

**1 a r ı** kəskin, fokuslaşdırılmış, ensiz işıq şüası, **s e y r ə l d i c i**

**i ş ı q c i h a z l a r ı** isə fokuslaşdırılmayan, nisbətən seyrək, enli

ışıq şüası yaradır. Kameraların işıq həssaslığı və kontrast diapazonu

artdıqca, əsas işığa verilən tələblər də dəyişir.

**Əsas işıq qurğusu**



kimi, yönəldici işıq cihazları da get-gedə daha çox, parçadan hazırlanmış güzgüleyicilərlə əvəz olunur. Üzərinə alümin tökülmüş parçadan əks etdirilən işıq parlaq və eyni zamanda seyrək işıq verir.

Həmin işıq obyektə tutum (həcm) effekti gətirir və yaxud qatı

kölgəli sahələrin yaratdığı kontrastı yumşaldır.

**ƏSAS İŞIQLANMA (main lighting)** - kameranın normal fəaliyyəti üçün zəruri olan işıq minimumu.

**ƏSAS NÖQTƏLƏR (primary points)** - əsas optik oxun əsas müstəvilərlə kəsişmə nöqtələri.

**ƏSAS RƏNGLƏR (primary/principle/basic colors)** - göy, yaşıl və qırmızı. Rəngli təsvirlər alınmasının additiv (toplayıcı) qaydası zamanı elementar tərkib hissələridir.

**ƏSAS RƏNG SİQNALI (basic color signal)** - rəngbölüşdürücü təsvir signalı.

**ƏSAS SPONSOR (participating sponsor)** - hər hansı proqramı, yaxud konkret studiyanın fəaliyyətini maliyyələşdirən, yaxud reklam məqsədilə teleproqram sifariş edən sponsor.

**ƏYANİLİK (visuality)** - gerçəkliyin incəsənətdə müxtəlif təsviri-

ifadə vasitələrinin köməyi ilə, təsvir olunan  
əşyanın və yaxud  
hadisənin real, konkret-hissi obrazının  
yaradılmasından ibarət olan  
və gözlə asanlıqla görünməsi mümkün olan  
bədi inikasının  
xüsusiyyəti.

ƏYLƏNCƏLİ PROQRAM (entertainment  
program) - müasir  
mass-medianın informasiya sahəsində  
əhəmiyyətli dərəcədə payı  
olan və müxtəlif oyunlara əsaslanan  
bədi-musiqi proqramları.  
Analitiklər Ə.p.-ı təkcə medianın asudə vaxt  
funksiyalan spektrinin  
genişləndirilməsi ilə deyil, həm də KİV-in reklam  
sponsorluğundan  
asılılığının güclənməsi ilə əlaqələndirirlər. Belə ki,  
onlar əyləncəli  
proqramlardan özlərinin kommersiya maraqları  
üçün istifadə edərək  
bunun köməyi ilə reklam həvəsləndirməsinin  
müxtəlif formalarını  
təşkil edirlər. Ə.p.-ın xəbər proqramları ilə  
birləşməsi prosesi də  
inkişaf edir. Bu proseslər nəticəsində meydana  
çıxan infoteynment  
calaq janrları KİV-in kütləvi sahəsini daraldır  
və əyləncəli-  
informasiya proqramlarının yayım şəbəkəsində  
mövqeyini möh-  
kəmləndirir.

FABULA (plot/story) - 1) bədii əsərdə (kinofilmdə, teatr tamaşasında, ədəbi əsərdə) təsvir olunan hadisələrin müəyyən zaman ardıcılığı ilə nəql olunması (**bax Süjet**). F. süjetlə sıx bağlıdır: hadisələrin xronoloji ardıcılıqla təsvir olunduğu bədii əsərdə F. və süjet məfhumları bir-birinə uyğun gəlir; 2) hadisələrin nəql edilməsi üsulu. Bu termin çoxmənalı olduğuna görə bəzən süjet anlayışı ilə səhv salınır. Əgər süjet dedikdə təsvir edilən hadisələrin xronoloji ardıcılığı başa düşülərsə, F. dedikdə hadisələrin nəql edilmə qaydası nəzərdə tutulur. Bəzi ədəbiyyatşünaslar xronoloji ardıcılığı F., onlarn bədii düzülüşünü isə **süjet** adlandırırlar. F. ədəbi əsərin məzmunu, burada təsvir olunan hadisələrdir. Beləliklə, materialın F.

düzüluşü süjet düzümindən onunla fərqlənir ki, burada jurnalistin əsas işi hər hansı sosial təzahürü, yaxud problemi açma biləcək daha əlamətdar hadisələri fərqləndirməkdir.

FAKT (fact/case) - 1) süjet və veriliş üçün ilkin material, hadisə,

istinad sənədi, əsas, dəlil, sübut; 2) fəlsəfi anlayış - obyektiv

və elmi F. anlayışları bir-birindən fərqləndirilir.

Obyektiv F.

insan fəaliyyətinin və ya idrakının obyektini təşkil edən müəyyən

hadisəni, təzahürü, reallığın parçasını başa düşmək kimi qəbul

olunub. Elm və F. obyektiv F.-m insan şüurundakı inikasıdır, yəni

onun müəyyən düün vasitəsilə təsviridir.

FAKTOQRAFİK MATERIAL (factographic material) - hər

hansı verilişin, jurnalist məhsulunun sənədli əsası. F.m. gerçək

həyatda baş verən hadisənin dəqiq qeydə alınmasıdır.  
Bu, jurnalistin  
həqiqətə söykənmək prinsipinin əsası təşkil edir.  
Jurnalist əsərinə  
çevrilən F.m. həmişə şərh edilir və çox hallarda  
aktuallıq kəsb edir.

FAKTOR (factor) - əmələ gətirən, yaradan, səbəb  
olan; prosesin  
əsas hərəkətverici amili, səbəbi.

FAKTURA (texture) - 1) müəyyən materiallara  
xas olan, yaxud  
onun emalı nəticəsində alınan səthin  
xarakteri. ***İncəsənətdə***  
t ə s v i r i s ə n ə t d ə - bədii əsərin səthinin, onun  
işlənməsinin  
bədii yaradıcı üsulu. Məs., daşın, mişarlanmış və  
hamarlanmış

ağacın, budağın və s. F.-sı.

**Kinematografiya** F.-nın düzgün

verilməsi əşyanın hazırlandığı materialı

göstərməklə onun haqqında

təsəvvürü dəqiqləşdirir; 2) verilişin quruluşu, onun materialı, texniki

üsulu, musiqi elementləri, səslənmə

məcmusu. Melodiya,

akkompaniment, ayn-ayn səslər, səsaltı sədalar,

mövzu və s. F.-nın

əsas elementləridir. F.-nin akkordlu, harmonik və

polifonik növləri

mövcuddur.

FANTAZİYA (fantasia/fancy/imagination) - 1)

xəyalən bir şey

uydurma, təsəvvür etmə bacarığı; yaradıcılıq

təxəyyülü; 2) sərbəst

formalı improvizasiya səciyyəli əsər fəx **Bədii**

**təxəyyül).**

FARS (farce) - komikliyin təlxəklik

hərəkətlərində, kobud

zarafatlarda təzahür edən formalarıdan biri.

İncəsənətdə -

buffonada, qrotesk priyomlarıdan, gündəlik

zarafat və sərt

yumordan geniş istifadə edən teatr tamaşası;

yüngül komediya,

dram tamaşasının növlərindən biri; sonralar

kobud məzmunlu

komediya və ya vodevil; şit zarafat.

FASILƏSİZ QIDA MƏNBƏYİ (unit power system - UPS) -

elektrik şəbəkəsinin dayanıqlı işləməsini artıran və elektrik şəbəkəsi açıldıqda (işıq söndükdə) serverdə olan materialların itməməsini təmin edən sistem. Dövrədə kompüterü qidalandıran gərginlik açılsa, o zaman F.q.m. (UPS) vasitəsilə kompüter işinə davam edəcək, əməli yaddaşa yüklənmiş proqramlar itməyəcək. F.q.m.-ni seçərkən elə etmək lazımdır ki, onun gücü serverlərin gücündən az olmasın.

FAYL (file) - kompüterin proqram təminatı əsas elementi. F. dedikdə informasiya daşıyıcısının adlandırılmış hissəsi başa düşülür. F.-larda proqramlar, mətnlər, sənədlər, qrafiklər, cədvəllər və s. informasiyasaxlamlır. F.-lar ikicürolur: i c r a oluna bilən və i c r a oluna bilməyən F.-lar. Hər bir kitabın adı olduğu kimi, F.-lann da mütləq adı olmalıdır. F.-m adı iki hissədən ibarət olur: xüsusi adı və tipi. Ad və tip bir-birindən nöqtə ilə ayrılır.

FƏRDİLƏŞDİRMƏ (individulizarion) - TV kommunika-siyasının səs-görüntü xarakteri. Auditoriyanın kommunikatorla

fərdi əlaqə yaratmaq tələbatı. İri teleşirkətlərin daim yaxşı apancılar və reportyorlar axtarması da bununla əlaqədardır. F. sayəsində tamaşaçıların rəğbətini və etimadını qazanmaq mümkündür.

FƏRDİLİK, yaradıcılıq fərdiliyi (creative individuality) - sənətkarın əsərlərində ifadə olunan yaradıcılıq fəaliyyətinin təkrarolunmaz özünəməxsusluğu. Sənətkar yaradıcılıq prosesində gerçəklik hadisələrini öz dünyagörüşünün, öz daxili aləminin süzgəcindən keçirir, onları özünün yaradıcılıq təxəyyülünün kürəsində əridir.

FİKSA J (fixing) - kinolentin aşkarlanması başa çatdıqdan sonra bərpa olunmamış qalan gümüş halogenidinin fiksələşdirilməsi - həll edilməsi üçün lazım olan məhlul. F.-lann adı, turş, aşılایıcı və sürətli növləri mövcuddur.

FİKSƏLƏŞDİRMƏ (fixation/fixing) - aşkarlama başa çatdıqdan sonra prosesdən keçməyən gümüş halogenidinin həll edilməsindən ibarət olan emal prosesi. F. fiksajda emalla yerinə yetirilir.

FİKSİYA (fiction) - 1) uydurma, təxəyyül; 2) gerçəkliyin təhrif



olunması, onun müəyyən məqsədlə hansısa şərti formaya salınması.

FİLM (film) - ayrıca kino əsəri. Peşəkar kinematografiyada F.-lərin bədii, multiplikasiya, xronikal-sənədli, elmi-kütləvi, tədris və s. növləri mövcuddur. Jannna və bədii yönümünə görə F.-lər s ə s s i z, s ə s l i, a ğ - q a r a, r ə n ğ l i, g e n i ş e k r a n l ı, g e n i ş f o r - m a t l ı, p a n o r a m l ı, s t e r e o s k o p i k; göstərilmə davamiyyətinə görə isə tammetrajlı və q ı s a m e t r a j l ı kimi növlərə ayrılır. F.-lərin istehsalı kinostudiyalarda cəmləşdirilir.

FİLM ANBARI (film barn) - film nüsxələrinin xüsusi qəfəsələrdə və müəyyən texnologiyaya uyğun şəkildə mühafizə edilməsi üçün xüsusi yer. Qəfəsələr hər biri 10 rri2-lik şöbələrə bölünür. Şöbələrin hər birində 100-dən çox film nüsxəsi yerləşdirüb bilər.

FİLM KANALI (film channel) - *kinolentin* kadr, yaxud ekspozisiya pəncərəsinə nisbətən vəziyyətin fiksasiyasını təmin edən lentuzadan mexanizmin qovşağı. Bütün film kanalları novçadan

(kadr pəncərəli) ibarətdir. Lent qıncq-qmq həmin novçadan keçir.

FİLM-TAMAŞA (film-play) - kinonun ifadə vasitələrindən istifadə etməklə teatr tamaşasının ekranlaşdırılması. Çəkiliş zamanı hadisələr səhnədən kinostudiya pavilyonlarına və naturaya keçirilir. F.t.-lar montajla, planlara bölüşdürülməklə çəkilir. Bu da aktyor ifasının teatrda fərqli texnikasını tələb edir. F.t.-lar teatr incəsənətinin nailiyyətlərini təbliğ edir və teatr yaradıcılığının nümunələrini geniş tamaşaçı auditoriyalarına çatdırır.

FİLM DƏN KADR (film frame) - çəkiliş zamanı edilən reklam fotolarından fərqli olaraq birbaşa filmin neqativindən çıxarılan foto.

FİLMİN DEFEKTLƏRİ (film faults) - saz vəziyyətdə olan aparatda nümayiş etdirilən zaman ekranda alınan təsvirlərin keyfiyyətini aşağı salan qüsurlar. F.d. sırasına istəyən aşkarlayıcı vasitəsilə qısa müddətdə aşılama nəticəsində alınan azkontrastlı pozitivlər; çox miqdarda bromidli kontrast aşkarlayıcısında

aşkarlama nəticəsində alınan yüksəkcontrastlı pozitivlər; saxlanma-mühafizə qaydalarının pozulmasına, kasetin doldurulması, yaxud qaba doldurulma zamanı işıqlanmaya görə alınan həddən artıq hiss olunan pərdələr və s. daxildir.

FİLMİN GERİ FİRLADBLMASI (back oscillation/sroke/swing)  
- filmin axırdan əwələ hərlədilməsi prosesi; xüsusi sarıyıcıda, yaxud bilavasitə kinoprojektorda aşağıdakı kasetdən yuxarıdakına sarımaqla yerinə yetirilir. Lentin qüsurlarını aşkara çıxarmaq, zədələri təmir etmək və təmizləmək məqsədi ilə hərlədilməni montaj stolunda apararaq, eyni zamanda filmə baxmaq məsləhət görülür.

FİLMİN (LENTİN) QABARMASI (convex tape surface) - kinoproeksiya zamanı həddindən artıq qızma nəticəsində **kinolentin** burulması. F.q. nəticəsində onun emulsiya təbəqəsi ilə obyektiv arasındakı məsafə vaxtaşın dəyişir. Bu da ekranda təsvirin fokusunun itməsinə, necə deyərlər, təsvirin «boğulmasına» gətirib çıxarır. Kiçik kəskinlik dərinliyinə malik qısafokuslu proyeksiya

obyektivli, ensiz lentli **kinoprojektorlarla** işləyərkən, ekrandakı təsvirin kəskinliyi filmin qabarmasından və kadr pəncərəsi müstəvisində lentin obyektivin optik oxuna perpendikulyar vəziyyətinin pozulmasından asılıdır.

**FİLMİN SƏS EFEKTLƏRİ** (film sound effect) - həyatdakı bütün səslərin köməyi ilə ekranda zəngin və gerçək səs mühiti yaratmağa xidmət edən ifadə vasitəsi. F.s.e. obrazlı ümumiləşdirmə yaratmağa kömək edir, təsvirə geniş poetik məna verir. F.s.e. çox vaxt qəhrəmanların nitqi, musiqi ilə sıx əlaqədar olur və təsvirdən ayrılmayan vahid səs kütləsi yaradır. Filmlərdə səs effektlərinə xüsusi əhəmiyyət verilir. Səs effektləri obrazlı - ümumiləşdirilmiş, bəzən rəmzi mənada səslənir. Bəzən F.s.e. sanki ayrıca partiyaya çevrilərək özünün səs obrazları vasitələri ilə filmin ümumi ideyasını ifadə edir.

**FİLMİN YOXLAMA NÜSXƏSİ** (test copy) - film nüsxələrinin kütləvi çapı üçün kinostudiyada neqativdən hazırlanan etalon. Filmin yoxlama nüsxəsini, bir qayda olaraq, nümunə kimi,

kinooperator və səs operatoru təsdiq edir.

## FİLMLƏRİN ÇOXAPARATLI ÜSUL İLƏ ÇƏKİLİŞLƏRİ

(multicamera shooting/shot) - əsasən, TV filmlərinin və teatr tamaşalarının istehsalında tətbiq olunan üsul. Bu çəkilişlərdə tərkibində təsvirə TV nəzarət qurğusu olan bir neçə kinoçəkiliş aparatının TV nəzarət ekranları rejissor pultunda qurulur, kinoçəkiliş aparatları pavilyonda dekorasiyanı daxilində müxtəlif nöqtələrdən müxtəlif miqyaslı təsvirlərin çəkilişlərini aparmaq üçün yerləşdirilir.

Rejissor öz pultunun arxasında əyləşib məşqlərdə əvvəlcədən təsdiq olunmuş ardıcılıqla, çəkilişi dayandırmadan, istənilən aparatı işə salmaqla səhnələrin ümumi, orta və iri planlarının çəkilişini aparır. Təcrübə göstərir ki, çoxaparatlı çəkiliş üsulunun bacarıqla tətbiq edilməsi çəkiliş qrupunun gündəlik əmək məhsuldarlığını bir neçə dəfə artırmaq imkanı yaradır.

- FİLMOQRAFIYA (filmography) - arayış xarakterli işlərdə filmlərin siyahıya alınması üsullarını və prinsiplərini öyrənən elm

sahəsi. **Annotasiya** olunan, tematik, xronoloji F. növləri mövcud-dur. F.-lar sorğu-məlumat kitabçalan şəklində tərtib olunur.

FİLMOLOGİYA (filmology) - müxtəlif humanitar və təbiət elmləri (ilk növbədə, fiziologiya və qavrayış psixologiyası, eləcə də sosiologiyanın) metodikalarının cəmlənməsi nəticəsində formalaşmış elm sahəsi. F. müxtəlif fəlsəfi və estetik mövqedə olan dünya alimlərini birləşdirir.

FİLMOTEKA (film library) - kinofilmlərin toplanması, saxlanması, texniki cəhətdən işlənməsi, eləcə də öyrənilməsi və yayılması ilə məşğul olan müəssisə.

FİLTR (füter) - müəyyən qisim tezlikləri keçirən, digərlərinin isə keçməsinə mane olan elektrik şəbəkəsi (bax **İşıq filtrləri**).

FİLTR TƏBƏQƏSİ (filter layer) - rəngli kinolentin iki işığahəssas təbəqəsi arasında yerləşən, işıq filtri rolunu yerinə yetirən nazik təbəqə.

FİNAL (final/denounment) - musiqi, dram əsərinin və ya teatr tamaşasının sonuncu hissəsi. F. sonluqla uyğun gəlməyə də bilər,

çünkü çox vaxt nəinki bütün əsərin, həm də operamın, baletin, dram əsərinin ayrıca bir pərdəsinin, şəklinin sonuncu səhnəsi F. adlanır.

FİRMA ÜSLUBU (firm style) - şirkətin reklam müraciətlərində daimi istifadə olunan bədii və mətn elementləri (konstant).

FM (frequency modulation) - bax **Tezlik modulyasiyası.**

FM DALĞASI (FM - Frequency Modulation) - tezlik modulyasiyası (TM); şüalandırıcı ilə antenamın mərkəzi arasında məsafə. FM-də dalğanın eni və daşıyıcı siqnalın tezliyi sabitdir.

FOKUS (focus) - optik sistemin baş oxuna paralel istiqamətdə düşən işıq şüalarının həmin sistemdən keçdikdən sonra cəmləşdiyi nöqtə, hər optik sistemin iki qabaq və arxa fokusu olur. TV-də və kinoda təsvirin keyfiyyəti alınması, ilk növbədə, dəqiq fokus nöqtəsi tapılmasından asılıdır.

FOKUS MƏSAFƏSİ (focal length) - optik sistemin baş (əsas) nöqtəsindən onun baş fokusuna qədər olan məsafə. Linzanın, yaxud optik güzgünün F.m. onun optik mərkəzindən baş fokusunadək

olan məsafədir. Linzanın və ümumiyyətlə, optik sistemin iki -  $q$  a -

$b$  a  $q$  və  $a$  r  $x$  a  $F.m.$  olur. Cisim və xəyal fazalannın sındırma

əmsallarından asılı olaraq bu məsafələr bir-birinə bərabər, yaxud

fərqli ola bilər. Optik sistemin işıq qüvvəsi, böyütmə dərəcəsi və s.

$F.m.$ -ndən asılıdır (***bax Obyektivin fokus məsafəsi***).

**FOKUS MƏSAFƏSİNİN DƏYİŞDİRİLMƏSİ**

(focal distance

change) - fasiləsiz, uzunmüddətli plan çəkilişi zamanı kamerasının

obyektə tərəf, ya da obyektədən həqiqi, yaxud güman edilən hərəkəti.

Canlı hərəkətin çəkiliş zamanı, adətən, hərəkətsiz kamerada fokus

məsafəsinin variyobektivinin dəyişdirilməsi hesabına əldə olunur.

**FOKUS-QRUP (focus-group)** - tədqiqatçıların bu və ya digər

informasiya verilişlərinə reaksiyanı rəy sorğusu ilə öyrənmək üçün

seçdiyi auditoriyanın bir hissəsi.  $F.-q.-dan$  sonra isə kontent-təhlil

keçirilir.

**FOKUSUN MÜƏYYƏNLƏŞDİRİLMƏSİ**

(focus definition) -

hər hansı məsafədən kamerasının obyektivinə salınmış təsvirdəki

yayğınlığın, qeyri-müəyyənliyin aradan qaldırılması. Fokusun tez



müəyyənləşdirilməsi refleksə çevrilir. Əwəlcə, ən kəskin görüntünü götürür, sonra görüntüdə «yayğınhq» gördükcə onu düzəltməyə çalışır. F.m. iki üsulla: əllə (zumdan istifadə) və avtomatik üsulla gerçəkləşdirilir.

FON (background/hum) - 1) bəzən teleradio verilişlərini, kinofilmlərin nümayişini müşayiət edən kənar səs effektləri; 2) səsin ucalıq səviyyəsinin vahidi.

FON İŞİĞİ (backgraund light) - çəkiliş prosesində zaman və ovqatı bildirmək üçün istifadə edilən işıq. F.i. bütövlükdə işıqqurmanın ən mühüm dəyişən tərkib hissələrindən biridir. Onun köməyi ilə çəkilən səhnənin zamanını və ovqatını seyrçiyə yetirmək və seyrçi qavrayışına təsir göstərmək mümkündür. F.i.-nı əks işıqla eyniləşdirmək olmaz; işıq çəkiliş obyektini, fon işığı isə arxa planı işıqlandır.

FON MUSİQİSİ (background music) - videoaparatda səsin (danışığm) dublyajı (əvəz edilməsi) zamanı materiala əlavə olunan səs effektləri.

FONOQRAF (phonograph/ phono record) - səsi yazmaq və

səsləndirmək üçün cihaz; səsyazan.

FONOGRAM (phonogram/scanning) -  
sonradan səsləndirilməsi  
nəzərdə tutulan səs siqnallannın yazılışı; səsin  
(nitqin, musiqinin və  
ya şərti siqnalın) qramplastinkada, maqnit lentində,  
kinoplyonkada  
yazılması; audiolentə - diskə yazma.

FONOGRAMIN YERLƏŞDİRİLMƏSİ ÜÇÜN  
MAQNİTO-

FON (layback recorder) - səs siqnallarının  
videolentə xüsusi effekt  
siqnalları və eyni zamanda mikşerlə yazılmasını  
təmin edən qurğu.

FONOTEKA (phono library/archieve) - 1)  
müxtəlif (bəzən nadir)  
-musiqi yazıları anbarının xüsusi şəraitdə  
saxlandığı yer. F.-lar,  
həmçinin məlumat-öyrədici xarakterli müxtəlif  
vəzifələri və tarixi  
sənədlər funksiyasını da yerinə yetirir; 2)  
fonoqramların, səs  
yazılannın, lentlərin toplusu, arxivi.

FORMA (form) - 1) bədii əsərin, sənətin  
mövcud növünün  
təsviri-ifadə vasitələrinin köməyi ilə bədii  
məzmunu ifadə etmək  
üçün yaradılan struktur, xarici çərçivə, forma. F.  
məzmunun əsərdə  
necə və hansı vasitələrlə təcəssüm etdiyini göstərir.  
F.-nın əsərin

məzmunundan asılılığı bunda ifadə olunur ki,  
 məzmunundan kənarda  
 forma mövcud deyildir. Sənətkarın F. axtarıqlarının  
 məzmunundan  
 təcrid edilməsi F.-m mənadan məhrum edir və  
 məntiqi olaraq  
 formalizmə gətirib çıxarır. Hər sənət növünün  
 özünəməxsus forması  
 var: rəssamlıqda -kolorit, rəng; **qrafikada**  
 -rəsm; **musiqidə**-  
 melodiya və s. Amma bununla yanaşı, incəsənətin  
 müxtəlif növləri  
 [üçün ümumi olan forma ünsürləri də  
 mövcuddur. Kompozisiya,  
 süjet, fabula və s. bu qəbildəndir; 2) əşyanın xarici  
 görünüşü, şəkli,  
 biçim, şablon, nümunə; 3) tip, quruluş, təşkilat  
 sistemi; struktur.

FORMALİZM (formalism) - estetikə və  
 incəsənətdə bədii  
 əsərlərin ideya məzmununu inkar edən, yalnız  
 onların formasına  
 rəfiəmiyyət verən idealist cərəyan və bədii metod.  
**Kinoda** - kadrların  
 montajının göstərilməsinə dəlalət edir.

FORMAT (format) - TV verilişlərinin  
 daimi əlamətlərinin  
 məcmusu. F. çap formalının xətti ölçülərinin  
 - uzunluğunun,  
 eninin, kağız vərəqi hündürlüyünün, kitab  
 səhifələrinin, sütunların,

zolaqların, eləcə də fotokinoməhsulların,  
 telekadrların və s.  
 [müəyyənləşdirilməsi zamanı işlədilir. Lakin  
 terminin əlavə -  
 informasiyanın növü, tipi, xarakteri, təqdimat  
 forması kimi  
 mənaları da var. Bu mənada termin,  
 informasiyanın ötürülməsinin  
 həm texniki vasitələrinin, həm də janr  
 xüsusiyyətlərinin təsnifatı  
 zamanı işlədilir. Konseptual planda formalı  
 qaydalara tərəfdarlar  
 F.-ların strukturlaşdırma imkanlarını  
 vurğulayarkən informasiya  
 : sistemlərinin qalan tərkib hissələrini onlardan  
 asılı hesab etməyə  
 meyillidirlər. Formalizmin əleyhdarları F.-ların  
 rolunu yalnız onların  
 informasiyanın məzmunu, məqsədi və vəzifəsi,  
 mənbəyi və ünvanı ilə  
 sistemli əlaqədə öyrənməyi təklif edirlər. Bu cür  
 yanaşma üsulu  
 jurnalistlərin informasiya fəaliyyətinin  
 səmərəsini yüksəldir,  
 rəngarəng şəraitdə və vəziyyətlərdə prosesin yaşa  
 görə sosial-mədəni  
 və etnodemoqrafik məqamları nəzərə almaqla  
 onun auditoriyaya  
 ayn-ayn deyil, bütün ehtimal olunan təsir  
 amillərini üzə çıxarmağa  
 kömək edir.

FORMATLARIN QOVUŞMASI (melting of formats) - reklam kliplərindən daxil olan və konsyumerizm psixologiyasını forma-laşdıran bayağı obrazların və motivlərin köməyi ilə janr əlamətlərinə görə müxtəlif TV proqramlarının birləşməsi. Tədqiqatçılar F.q.-nı TV imiclərinin yenidən qurulması prosesləri ilə izah edirlər.

FORMULA (formula) - informasiyanın mass-media kanalları ilə verilməsinin strukturu quruluşu. F. standart süjetlərin, iştirak edən şəxslərin və onların münasibətlərinin təkrar toplusunu nəzərdə tutur.

FORUM (forum) - geniş ictimai-siyasi çıxışlar üçün tribuna; çoxlu təşkilat nümayəndələrinin iştirakı ilə izdihamlı yığıncaq, məclis.

FOTOELEKTRİK DƏYİŞDİRİCİ (photoelectric converter) - təsvirə müvafiq elektrik signalının formalaşdırılması üçün nəzərdə tutulan qurğu. F.d.-nin əsas xassələri dəyişdirmə, həssaslıq, spektral və həlledicilik qabiliyyətidir.

FOTOQRAFİK İŞIQ HƏSSASLIĞI (photo(light) sensitivity) -

fotografik materialın işıqın və sonrakı aşkarlamanın təsiri altında qaralma xassəsi. Müəyyən sıxlığın qaralması üçün nə qədər az ekspozisiya tələb edilərsə, kinolent bir o qədər həssas hesab olunur.

FOTOLAMPALAR (flashgun) - foto və kino çəkilişləri zamanı işıqlandırma üçün nəzərdə tutulan közərmə lampaları. Ani və güclü işıq verən F. qısa müddətdə işləyir.

FOTOMONTAJ (photoediting) - ümumi mövzuya aid olan bir sıra fotoşəkilin (və ya onların hissələrinin) bir şəkildə birləşdirilməsi; bu yolla tərtib olunmuş plakat, reklam, illüstrasiya və s.

FOTOTELEQRAF İŞİ (flood projection) - orijinala fotoelement arasında qurulan, diafraqmanın köməyi ilə gerçəkləşdirilən proses.

FOYE (foyer/crash room) - teatrda, kinoda və s. yerlərdə tamaşaçıların film, tamaşa, konsert başlanmadan əvvəl və fasilə zamanı ayaqüstü toplanması üçün yer.

FRAQMENT (fragment) - verilişin, filmin, mətnin, musiqi əsərinin bir parçası; lentin müəyyən kəsiyində (parçasında)

göstərilən, filmin şəklinin, səhnəsinin, yaxud epizodunun bir hissəsi.

FRAZA (phrase) - 1) nitqin bitmiş vahidi - cümlə; 2) bitmiş musiqi ifadəsi, bir melodiya.

FRONTALLIQ (frontality) - TV kadn məkanını təşkil edərkən meydana çıxan faktiki şəffaflıq problemi; birinci plan fiqurlarının qabanqlıq-çöküklük sistemi və 180 dərəcə şaquli-üfüqi hərlənməsi nəticəsində bəzi təhriflər və səpmələr müşahidə olunur.

FRONTOPROYEKSİYA (fronto projection) - ön planm kinoçəkilişinin, kinotəsvirin proyeksiya olunduğu fonla - kino-ekranla eyni zamanda yerinə yetirildiyi kombinasiyalı kinoçəkiliş qaydası. Yaxşı inikas etdirən ağ (yaxud xüsusi) ekrandan istifadə olunur. Kinoprojekt ekranda kinoçəkiliş üçün kifayət qədər parlaqlıq yaratmalıdır.

FULL-SERVtS (full service) - tam xidmət. Reklam sahəsində reklamın bütün növləri üzrə xidmət göstərən agentliklərə aid edilir.

FUNKSİYA (function) - teleradio istehsalının əsas anlayış-larından biri. Yaradıcı və texniki qrupun, ayn-ayn strukturlann,

istehsal ünsürlərinin fəaliyyət dairəsi, rolu, vəzifəsi.

FUTLYAR (case) - daşınan teleradio avadanlığını (kamera, ştativ, mikrofon və s.) xarab olmaqdan, zədələnməkdən və s. qorumaq üçün istifadə olunan qutu, qab və ya xüsusi parça örtük.



## G

**GECƏ ALDANIŞI** (nigfat illusion/phantom) - fon işığını tənzimləmək, nəzarətdə saxlamaq yolu ilə yaradılan aldanış-effekt. Hadisənin binanın içərisində baş verdiyi hallarda belə, gecə səhnəsinin qaranlıq arxa planı olmalıdır. Gündüz səhnələrinin arxa planı isə parlaq işıqlandırılmalıdır. İstər gündüz, istərsə də gecə səhnələri çəkildə arxa planın işıqlanma dərəcəsi əsas işığın minimal səviyyəsində olmalıdır. Ancaq gecə işıqda daha çox kölgəli sahələr olur.

**GECƏ SƏHNƏLƏRİNİN GÜNDÜZ ÇƏKİLİŞİ** (night scene daytime shooting) - gündüz çağında «gecə»nin çəkilişi. Bu növ çəkiliş qara-ağ lentlə işləyərkən iki əsas şərtin yerinə yetirilməsini tələb edir: qırmızı işıq filtrindən istifadəni və obyektivin lazımı qədər açıq saxlamamağı.

GENİŞ YAYIM ( wide broadcasting) - TV yaranana qədər bu ifadə ilə radioyayımı, radioproqramların translyasiyasını nəzərdə tuturdular. TV-nin və digər ən yeni elektron rabitə vasitələrinin inkişafı G.y. termininin semantik tutumunu genişləndirdi. İngiliscə "Brodkasting" termininə həm səsli, həm də vizual radio, yəni TV də aid edilməyə başladı. ABŞ KİV-lərinin dilinə aid lüğətdə (1992) "brodkasting" anlayışı "elektromaqnit enerjisi vasitəsilə geniş əhali kütləsinə informasiya verilməsi prosesi" kimi izah edilir. Semiotik cərəyan nöqtəyi-nəzərindən genişyayımlı kodlar sıxyayımlı kodlardan sadəliyi, informasiyanın işarə həcmının məhdudluğu, anonim-liyi və neytrallığı, kütləvi psixologiyaya yönəldilməsi ilə fərqlənir.

GENİŞ ZOLAQLI SERVİS BLOKU (broadband service unit) - kabel TV-si şəbəkəsi abonentinin evində qurulan blok.

GENİŞBUCAQLI OBYEKTİV (wide aperture lens) - fokus məsafəsi istifadə edilən təsvir sahəsinin diametrindən xeyli kiçik olan obyektiv. Obyektivlərin uzun fokuslu, normal və genişbucaqlı növlərə bölünməsi tamamilə şərtidir və ciddi qəbul edilməməlidir.

GENİŞEKTRANLI KİNO (wide screen/anamorphic cinema) - nümayişində adi ekran əvəzinə enli (tərəflərinin nisbəti 1:1,66-1:2,35) ekrandan istifadə edilən kino növü. Ekran ölçülərinin (stereofonik

səslənmə ilə birlikdə) artması kino sənətinin təsvir imkanlarını genişləndirir, tamaşaçıya təsiri gücləndirir. Anamorf kadrı, kəşətlənmiş kadrı, «Texniskop» sistemli və s. G.k. sistemləri mövcuddur. Anamorfot kadrı G.k. sistemi - kinoçəkmə və kinoproeksiya aparatlarında anamorfot optikadan istifadəyə əsaslanır. Həmin sistemin köməyi ilə kino çəkilişi zamanı təsvir üfüqi istiqamətdə, adətən, 2 dəfə «sıxılır», kino proyeksiyalanıqda isə sıxılmış təsvirin həqiqi ölçüləri bərpa olunur.

GENİŞFORMATLI KİNO (wide aspect cinema) - çəkilişində və nümayiş etdirilməsində 50-70 mm-lik kinoplyonkalardan istifadə olunan kino növü. Praktiki olaraq XX əsrin 50 illərindən tətbiq olunmağa başlanmışdır. G.k. kinematoqrafiyanın inkişafında ek-randa təsvir sahəsinin xeyli böyüməsi və keyfiyyətinin yaxşılaşması ilə xarakterizə olunan yeni mərhələ açmışdır. G.k.-da eni adi lent enindən 2 dəfə artıq olan kino lenti, stereofonik 6 kanallı səs sistemi tətbiq edilir, daha mükəmməl genişbucaqlı optikadan istifadə olunur.

GENİŞFORMATLI KİNOFİLM (wide screen film) - 70 mm-lik kinolentə çəkilmiş film. Hazırda bu növ lentə nadir hallarda film çəkilir.

GERÇƏKLİK (reality) - real aləm, təbiət və mövcud ictimai münasibətlərin məcmusu; estetik hisslərin, təsəvürlərin, anlaşıqların, mülahizələrin və nəzəriyyələrin əsas mənbəyi; incəsənətdə inikas obyektidir.

GƏZƏRGİ SÜJET (migratory subject) - bədii (eləcə də sənədli) kinofilmlərdə bu və ya başqa formada təkrarlanan, lakin oxşar dramaturji struktura malik olan süjet; bir filmdəki süjet xəttinin eyni ilə başqa ekran əsərlərində də təkrarlanması. G.s.-i bədii priyom, təkrarlanan rejissor gedişi, yaxud forma, dramaturji struktur kimi də səciyyələndirmək olar.

GƏZƏYƏN MASKA (migdriven mask) - kinoda quraşdırma səhnələrin çəkilişinin mürəkkəb qaydalarından biri, çəkiliş metodu. Bu zaman aktyorun, yaxud hər hansı hərəkət edən obyektin qeyri-şəffaf silueti xüsusi maska lentində aktyor epizodunun neqativi ilə

eyni zamanda çəkilir. İkinci ekspozisiya zamanı  
birinci ekspozisiya  
vaxtı çəkilməmiş aktyorların təsvirində G.m.-nin  
müdafi hərəkəti  
sayəsində fonun əlaməti qalmır. G.m. ilə çoxlu  
sayda çəkiliş  
qaydalan mövcuddur.

GİRİŞ RAKORDU (leader tape) - istifadə üçün  
yararlı olmayan,  
kasetin əwəlində videolenti qoruyan qalın, şəffaf  
lent.

GİZLİ KAMERA (candid camera) - 1)  
sənədli filmdə (bəzən  
verilişdə) təbiiliyə nail olmaq məqsədi ilə  
hadisənin və ya müsahibin  
kameranın hiss edilmədiyi şəraitdə çəkilməsi; 2)  
vacib və mühüm  
şəraitin başqa variantlarda işıqlandırılması  
mümkün olmadıqda  
tətbiq edilən üsul. Burada söhbət sənədləşdirilməsi  
və birbaşa ifşası  
mümkün olmayan cinayət hadisələri və  
irimiqyaslı maxina-  
siyalardan gedir. Jurnalistlər G.k.-dan yalnız  
çıxılmaz şəraitlərdə  
istifadə edirlər. G.k.-nın tətbiqi özlüyündə  
məqsəd, yaxud material  
üzərində işin dramaturji forması ola bilməz. Bir  
çox ölkələrdə qəbul  
olunmuş qanuna görə, G.k. ilə çəkilməmiş  
görüntüdən və gizli

mikrofonla yazılmış lentdən istifadə şəxsiyyətin toxunulmazlığı

prinsipinə xələl gətirə bilməz; 3) Amerikanın XX əsrin 60 illərində

Avropada geniş yayılan sənədli TV seriyası. Bu serialların çəkilişi

zamanı gizli kameralardan və mikrofonlardan istifadə edilirdi.

**GİZLİ MİKROFON** (candid microphone) - bax ***Gizli kamera.***

**GİZLİ REKLAM** (candid advertisement) - reklam məqsədi güdən, lakin reklam kimi açıq elan olunmayan görüntülər, ayrıca süjet, subtitrlər və s.

**GORHER** (gorher) - kompüterdə menyu sistemi vasitəsilə mətn fayllarının axtarışı və ötürülməsi üsullarından biri. G. protokolu və onun proqram təminatı informasiyanın harada yerləşməsini bilmədən istifadəçiyə informasiya resursları ilə işləməyə imkan verir.

**GÖRÜNMƏ** (vision) - obyektin, yaxud hadisənin qavrayışında saxtılıq anım ifadə edən anlayış. G.-nin iki mənbəyi var. Bir tərəfdən, hadisə səviyyəsində olan predmet, yaxud prosesin obyektiv xassələrinin məcmusu, digər tərəfdən, bu xassələrin subyekt

tərəfindən izahı üsulu, yaxud onlar haqqında məlumatın alınması prosesində dəyişdirilməsidir.

**GÖRÜNMƏZ ŞÜALARDA**  
**KİNOÇƏKİLİŞ** (invisible ray shooting) - spektrin görünməz şüalarının (ultrabənövşəyi, infra-qırmızı, qamma-şüaların, rentgen şüalarının və s.) fotoqrafik təsirinə əsaslanan kinoçəkiliş üsulları. Bu üsullarla çəkilişlər obyektlərin adi gözlə, yaxud adi kinoçəkilişlə üzə çıxarılması mümkün olmayan detalları, rənglərini və materiallarını aşkar etməyə imkan verir.

**GÖRÜNTÜNÜN SÜNİ DƏYİŞKƏNLİYİ** (solarisation) - videotəsvirin xüsusi effektlərlə açıq rənglərin əksəriyyət təşkil etdiyi romantik bir şəkildə verilməsi.

**GÖRÜNTÜ YADDAŞI** (camera memory/camera eye) - bax

***Eşitmə yaddaşı.***

**GÖY KARANDAŞ, GÖY QƏLƏM** (blue pencil, blue penciling) - çap, yaxud yayım proqramları üçün nəzərdə tutulan mətnlərin dəyişdirilməsinin, çıxarılmasının, ixtisannın rəmzi işarəsi. Demokratik mətbuatda redaktorların, yaxud prodüserlərin mətnə müdaxiləsinə



yalnız onu yaxşılaşdırmaq məqsədi ilə yol verilir, amma həmin

düzəlişlər sensor özbaşınalığına çevrilməməlidir.

**GÖZÜN ADAPTASIYASI** (eye adaptation) - görmə qabiliyyətinin müxtəlif parlaqlıqlı əşyaları müşahidə etməyə uyğunlaşması.

insan gözü müxtəlif işıqlanma şəraitində «işləməli» və bir-birindən parlaqlığma görə kəskin fərqlənən əşyaları ayırd etməli olur.

**GÜCLƏNDİRİCİ** (amplifier) - TV siqnalı gücləndirərək təsvirin və səsə daha keyfiyyətli alınmasını təmin edən qurğu.

**GÜCLƏNDİRİCİNİN TEZLİK XARAKTERİSTİKASI** (booster frequency characteristics) - gücləndiricinin qüvvətləndirmə

əmsalının gücləndirilən sinusoidal siqnalın tezliyindən asılılığı.

**GÜCLƏNDİRMƏNİN AVTOMATİK TƏNZİMLƏNMƏSİ** (auto boost) - giriş siqnalının intensivliyinin əhəmiyyətli dərəcədə dəyişdiyi hallarda çıxış siqnalının verilmiş hədudlarda avtomatik saxlanması.

**GÜNDÜZ TELESERİALI** (daytime serial) - müəyyən kateqoriya tamaşaçıları üçün gündüz saatlarında verilən çoxseriyalı

TV filmləri. Bu filmlər sırasında "sabun operaları" əsas yer tutur.

GÜNDÜZ TV PROQRAMLARI (daytime television) - yalnız gündüz vaxtı göstərilən teleproqramlar. Bir qayda olaraq, bu proqramlara «sabun operaları» və tədris filmləri daxildir.

GÜNƏŞ TIXACI (sun hood) - təsvirin əmələ gəlməsində iştirak etməyən əlavə, lazımsız şüalardan qorumaq üçün obyektivə bərkidilən qurğu. Silindr, konus, ya da içərisi qara kəsilmiş piramida şəklində hazırlanır. *Təsvir sahəsini* kənar işıqlanmadan qoruyan və çətir vəzifəsini görən bu tıxaclar *təsvirin keyfiyyətini* nəzərə cəpəcaq dərəcədə yaxşılaşdırır.

GÜNLÜKLƏR (caps) - kino çəkilişləri zamanı gərəksiz işıqdan qaçmaq, yaxud çəkiliş obyektini birbaşa günəş şüasından qorumaq üçün istifadə edilən işıqkeçirməyən tənəkələr - metal lövhələr. Müxtəlif ölçülü belə tənəkələrin xüsusi tutacağı da olur. G.-i çəkiliş meydançasının bir hissəsinə kölgə salmaq üçün döşəmə dayaqlarına və başqa avadanlığa bərkidəndə bu tutqaclar köməyə çatır.

## GÜZGÜLƏNMƏ, YAXUD İNİKAS

(mirror effect) - şüa axınının hamar, cilalanmış səthdən inikası. Düzgün inikas qa-nunlarına tabe olan güzgülü səth müstəvisindən inikas edən şüa axınları öz formasını saxlayır (cəmləşən, dağılan), yaxud paralel şəkildə qalır. Diffuz əksdən fərqli olaraq sırf güzgü inikasının xüsusiyyəti ondadır ki, bu zaman biz güzgünün səthini deyil, şüaları güzgüdən inikas edən işıqlanan cismi görürük. Buna görə də güzgülü səthin parlaqlığı güzgünün işıqlanmasından deyil, işıqlandıran mənbənin parlaqlığından as'b olur.

## H

**HAKER** (hacker) - kompüterdə dağıdıcı proqramlar hazır-layaraq informasiya sistemlərini və ya şəbəkələri bilərəkdən, qəsdən sıradan çıxarmaq məqsədi güdən fərd.

**HALOGENLI (KVAR) LAMPA** (quartz lamp) - həm közərən volfram naqilinə, həm də kvars şüşədən hazırlanmış kolbasına halogen doldurulan işıq cihazı. Halogen volfram naqilin əriyib buxarlanmasının qarşısını alaraq volfram hissəciklərinin kolbanın dibinə çökməsinə imkan vermir. Bu çöküntü işığın rəng tempera-turuna təsir edir. Halogenli volfram lampaları sənaye standartına əsasən buraxılır. Peşəkar işıq cihazlarının çoxu H.I. ilə təchiz edilir.

**HAMI ÜÇÜN KANAL** (fullaccess channel) - ABŞ-da Federal Rabitə Komissiyasının (FRK) müəyyən etdiyi qaydalara görə,

ictimai sahələr, hökumət və təhsil müəssisələri  
üçün nəzərdə tutulan  
KTVkanah.

HARMONİK SIQNAL (harmonic signal)  
- dəyişməyən,  
maksimum amplitud və tezliyə malik  
arasıkəsilməz sinusoidal dalğa  
prosesi.

HARMONİYA (harmony) - kino, TV və  
radionun ifadə  
vasitələrinin uyurlığı, ahəngdarlığı. Təzahür və  
proseslərin daxili və  
zahiri nizamı, uyğunluğu, bütövlüyü. Predmet və  
hadisələrin ayn-  
ayn tərəflərinin mütənasibliyi, ahəngdarlığı;  
müxtəlifliyin daxili  
spesifik vəhdəti. **İncəsənətdə** - harmoniya  
bəddii əsərin bütün  
komponentlərinin qarşılıqlı üzvi əlaqəsidir.  
**Estetikada** - gözəlliyin  
ən mühüm əlamətlərindən biri olub, estetik  
obyektlərin məzmun və  
formasının uyğunluğu və bütövlüyünü xarakterizə  
edir. **Televiziya**  
**və radio sənətində** - bəddii formanın təşkil  
prinsipi kimi sənətkarın

estetik idealından, onun həyat həqiqətinə sədaqətindən asılıdır.

**(Musiqidə** - əsas ifadə vasitələrindən biri olub, musiqi tonlarının qanunauyğun şəkildə h ə m a h ə n g birləşməsinə və bu ardıcılıqdakı qarşılıqlı əlaqəyə əsaslanır. H.-ya təkə bir tonallıq daxilində həmahəngliklərin qarşılıqlı əlaqəsi deyil, tonallıqların qarşılıqlı nisbəti də daxildir. H. çoxsəsli musiqidə (homofoniya, polifoniya) səslərin hərəkət prosesi zamanı yaranır.

HƏQİQİ SƏS (real sound/voice) - mənbəyi ya ekrandan eşidibn, ya da kadrarxası şərhin əksinə olan şəraitdən bilinən səs.

HƏQtQt TƏSVİR (real image) - təsvir məkanında kəsişən qarşılıqlı şüa axınlanm əmələ gətirdiyi görüntü. Xəyali təsvirdən fərqli olaraq H.t. həmişə ekrana gətirilə bilər. Əşyalann H.t.-lərini kinoçəkiliş və proyeksiya aparatlarının obyektivləri yarada bilir.

HƏLLEDİCİ SÖZ (keyword) - informasiya mətnindən eyniləşdirilmək üçün semantik əsas kimi seçilən söz və ya söz birləşməsi. Həlledici sözlərin indeks funksiyalarından kompüter proqramlaşdırılmasının dilində və müxtəlif mətnlərin kontent-analizlərində kod deskriptorları kimi istifadə olunur.

HƏRƏKƏT (development) - 1) ekranda, səhnədə hadisələrin və şəraitin vizual inkişafı; personajların öz aralarında və ətraf şəraitlə qarşılıqlı münasibəti; 2) gerçəkliyin verilişdə doğru, düzgün inikası; həqiqilik xarakteristikası şeylərin özünə və onlan dillə ifadə etməyin vasitələrinə deyil, məhz fikirlərə aiddir.

**HƏRƏKƏTLƏ BÖYÜTMƏ (dollying in)** - telekameranın təsviri böyütməsi; hər hansı predmetin xırda, yaxud orta plandan iri plana gətirilməsi.

**HƏRƏKƏTLİ ÇƏKİLİŞ (dollying)** - eyni çəkiliş daxilində (zamanında) kameranın müxtəlif yerdəyişmələri.

**HƏVƏSKAR (amateur)** - hər hansı sənət sahəsində peşəkar olmayan, könü istəyəndən-istəyəyə yaradıcılıqla məşğul olan şəxs. Məs., həvəskar operator, həvəskar bəstəkar, kino həvəskarı və s.

**HİBRİD MONTAJ (hybrid editing)** - müxtəlif formatlara malik videomaqnitofonların bir-birinə calanması yolu ilə yaradılmış montaj komplekti. Məs., VHS və BETAKAM tipli maqnitofonların bir pultla qoşularaq materialın (səs və təsvirin) birindən digərinə yazılmasını təmin edən (köçürülməsi, montajı) sistem H.m.-a nümunə ola bilər. H.m. istehsalat ehtiyaclarını ödəmək üçün yaradılır.

**HİPERAKTİVLİK (hyperactivity)** - teleekranda reklam kliplərinin göstərilmə tezliyinin artması. H. mütləq qiymətlərin artırılması



ilə müşayiət edilir və heç də həmişə dəyərlərin qiymətlənməsi baxımından reklam sifarişçisinin və telekanalın xeyrinə olmur.

#### HİPERFOKAL MƏSAFƏ (SONSUZLUĞUN BAŞLANGICI)

(hyperfocal distance) - obyektivin sonsuzluğa qurulması zamanı hələ də kəskin təsvir edilən, obyektivə ən yaxın plana qədər olan məsafə.

HİPERMƏTN (hypertext) - bu və ya başqa sənədə, həmin sənədin bir hissəsinə, başqa sənədlərə, qeyri-mətn təbiətli digər mənbələrə (səs, görüntü, video) istinad edən mətn, həmçinin bu cür mətni oxumaq, istinadlara nəzarət etmək, şəkillərin təsvirini əks etdirmək, səs və videoəlavələri yenidən səsləndirmək imkanına malik olan sistem. Bu sistemdə qeyri-mətn komponentli H. h i p e r m e d i a adlanır. Əslində, informasiyanın H. şəklində təsvir olunmasında əsaslanan Ümumdünya hörümçək torunun (WWW) son məqsədi şəbəkə resurslarını (fayllar, mətnlər, verilənlər bazası, proqram-serverlər) ümumi bir şəkildə birləşdirilib, vahid Ümumdünya H.-i yaratmaqdır.

## HOLLİVUD ÜSLUBU (Hollywood style)

- Amerika kino

sənətinin mərkəzinə çevrilmiş Hollivudun istehsal və yaradıcılıq üslubunun məcmusu. ABŞ kinematoqrafiyasının başlıca xüsusiyyətlərini («kino ulduzları» sistemi, standart kinodramaturgiya, filmlərin axın istehsalı) özündə əks etdirən sistem.

HOLOQRAFIYA (holography) - dalğaların interferensiyasına əsasən, obyektin həcmli xəyalının alınma üsulu. Bu ideyanın texnikada tətbiqi lazerlərin kəşfindən sonra meydana çıxmışdır. Adı fotosəkilçəkmədə obyektə əks olunan işıq dalğalarının yalnız intensivliyi (yəni amplitudu) fiksə edilir. Həm amplitud, həm də faza münasibətlərinin yazıldığı holoqram adı fotosəkil çəkməyə nisbətən obyekt haqqında daha tam məlumat verir.

HOLOGRAM (hologram) - işığa həssas lövhədə yazılmış interferensiya mənzərəsi. Mikroskopla baxdıqda H. rəngli və qara zolaqların növbələşən sistemi kimi görünür. H.-ı alındığı şüa ilə işıqlandırdıqda həqiqi xəyalı görmək olur. Fotosəkildən fərqli olaraq H.-da neqativ və pozitiv eynidir, informasiya tutumu isə

xeyli böyükdür.

HÜDUD TEZLİKLƏRİ (limit frequency) -  
spektri məhdud olan  
harmonik siqnalların maksimal və minimal  
tezlikləri.

XAOS (chaos) - tam qarışıqlıq, nizamsızlıq, hərc-mərclik, qaydasızlıq, systemsizlik.

XARAKTER (nature/character) - 1)

şəxsiyyətin ictimai həyat şəraiti və tərbiyə təsiri ilə formalaşan mühüm, əsas fərdi xüsusiyyətlərinin məcmusu. Bu fərdi xüsusiyyətlər insanın iradi fəallığında, ətraf aləmə, həmçinin öz-özünə münasibətində ifadə olunur və onun psixoloji simasına müəyyənlik verir; 2) incəsənətdə, o cümlədən EE-də insanın sabit, mühüm psixi xüsusiyyətlərinin məcmusunun bədii cəhətdən təcəssüm etdirilməsi. Bu xüsusiyyətlər insan üçün müxtəlif şəraitdə, onun digər adamlara münasibətində, həyat hadisələrini qiymətləndirməsində, fərdi hərəkət tərzində təzahür edir; 3) xasiyyət; hər hansı bir adamın hərəkət və

# X

davranışında təzahür edən psixi  
xüsusiyyətlərin məcmusu. Ədəbi  
əsərlərdə, teleradio tamaşalarında ruhi, mənəvi  
xüsusiyyətləri  
qabanq şəkildə fərqləndirilən insan surəti. X.  
surətin ətrafındakı  
adamlara, mühitə, tarixi şəraitə münasibətinin  
göstərilməsi yolu ilə  
yaratılır. Sənətkann fikirləri, əsasən xarakterlər  
vasitəsilə ifadə  
edilir, əsərin forma və məzmun  
özünəməxsusluğunu şərtləndirir.  
Sənətin ayrı-ayrı tarixi inkişaf  
mərhələlərindəki cərəyanların  
özünəməxsus insan X.-i konsepsiya olmuşdur.

XARAKTERİSTİKA (characteristic/response) -  
xasiyyət, cizgi,  
əlamət, xüsusiyyət, xarakter; gerçəklik predmet  
və hadisələrinin,  
insan xarakterlərinin fərqləndirici  
əlamətlərinin, xassələrinin,  
məziyyətlərinin və nöqsanlannın məcmusu. Obraz  
müəllifin verdiyi

və qəhrəmanın portretini, davranışını, müəyyən  
 vəziyyət və şəraiti  
 əks etdirən X.-sından, qəhrəmanın özünün, onun  
 fərdi xüsusiyyətini  
 aşkara çıxaran nitqin xarakteristikasından yararır.  
 M u s i q i  
 x a r a k t e r i s t i k a s ı - obrazın xarici dinamikası  
 və ya daxili  
 inkişafını ifadə edən melodiyların, ritmlərin,  
 harmoniyaların  
 müxtəlif birləşmələrindən əmələ gəlir. T e a t r  
 v ə T V t a m a ş a  
 s ı n d a x a r a k t e r i s t i k a rolun mətnindən,  
 həmçinin bu rolun  
 rejissor, aktyor tərəfindən yaradıcı surətdə ifa  
 olunmasından, onun  
 səhnədə təcəssüm etdirilməsindən doğru  
 (aktyorun oyunu, qrim,

## X

paltar və s.). Kinoda xarakteristika, bir tərəfdən, elə teatrdakı amillərlə (ssenarinin mətni, bu mətnin şərhı və s.), digər tərəfdən isə spesifik vasitələrlə: müxtəlif planların birləşməsi ilə, hərəkət, zaman və məkan hədudunu genişləndirməyə imkan verən montaj, müxtəlif rakursların tükənməz imkanları ilə müəyyən edilir.

XATIRLATMA ANONSLARI (back announcement) - uzun çəkən proqramların gedişində radionu yenidən açmış dinləyicilər üçün veriləndə olmuş və olacaqları xatırladan anons.

XƏBƏR (news) - ölkədə və dünyada baş verən, ilk növbədə, ən mühüm hadisələr haqqında yeni məlumat, yenilik; yeni olan, ictimai əhəmiyyət kəsb edən fakt və hadisə, yeniliyin cazibə və mahiyyətini ifadə etmək, aktual hadisə barədə mətbuat, TV və radioda verilən operativ məlumat. İngiliscə "news" sözü müxtəlif rəhbər informasiya kanalları ilə xəbərlərin toplanması, işlənməsi və yayılması ilə məşğul olan jurnalistlərin peşə əlamətini bildirən əksər terminlərin məntiqi

əsasıdır. Bu söz xəbərlərin müxtəlif tiplərini səciyyələndirən terminoloji ifadələrdə də hakimdir - son xəbərlər, xarici ölkələrdən xəbərlər; təcili xəbərlər və s. xəbərlər anlayışı ilə bağlı terminlər dairəsi informasiyanın texniki vasitələri inkişaf etdikcə və bütövlükdə dünyanın müasir ictimai həyatında informasiya mühitinin rolu artdıqca daha da genişlənir.

XƏBƏR BİZNES KİMİ (news as a business) - ABŞ-da və KtV-lərin bazar münasibətlərinə tabe olduğu, xəbərlərin sərfəli məhsula çevrildiyi ölkələrdə geniş yayılmış konsepsiya. Bu cür xəbərlərin gəlirli olması onların sensasiyalığı və təzəliyi ilə şərtlənir.

XƏBƏR PRODÜSERİ (the news producer) - xəbər proqramının məzmununa, süjetlərin düzümünə, mətnə, videotəsvirə, fotomateriallara, xronometraja, bir sözlə, buraxılışda hər şeyə cavabdeh olan şəxs. Məhz X.p. süjeti hansı formada (şifahi, kadrarxası mətnlə, təsvirlə, sinxron, reportaj, səs effektləri ilə və s.) verilməyini müəyyən edir. Gündəlik xəbər buraxılışının ümumi planının



## X

tutulması, qrafikadan istifadə, kadrlann yerləşdirilməsi, süjetlərin ssenari planını təsdiq etmək və s. məsələlərlə məşğul olan X.p., özü də reportyora, yaxud nyusrayterə tapşırılmamış, amma təcili efirə gedəcək süjetlər yazır.

**XƏBƏRLƏR XİDMƏTİ** (news service) - xəbər toplanması və onlann kütləvi mətbuat orqanlarında yayılması ilə məşğul olan struktur. Xarakterlərinə görə bu cür xidmətlər xəbər agentliklərinə bənzəyirlər. Lakin miqyaslanna görə onlar öz informasiyalan ilə ayn-ayrı rayonlan, nəşriyyat, yaxud yayım sistemlərini təchiz etməklə bir qədər məhdud fəaliyyət göstəyirlər.

**XƏBƏRLƏRİN SEÇİLMƏSİ VƏ QİYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ** (news selection) - proqrama daxil ediləcək xəbərlərin yenilik, təzəlik, gərəklilik, qeyri-adilik, maraqlılıq, əhəmiyyətlik və s. meyarlara görə seçilməsi.

**XƏBƏRLƏRİN SƏHNƏLƏŞDİRİLMƏSİ** (news staging) - teleekranda saxtalaşdırılmış hadisələrin təsvirinə gətirib çıxaran xəbərlərin süni montajı üsullarmı səciyyələndirmək üçün tətbiq

edilən uyğunsuz forma.

XƏRCLƏR (expenditures) - filmin və ya mürəkkəb kompozisiyalı verilişin çəkilişi üçün sərf olunan, həmçinin bu məqsədlə əldə edilən mallara (iş və xidmətlərə) görə nağd və hesaba köçürmə formasında verilən vəsait.

XƏRCLƏRİN SMETASI (expenditure estimate) - bax **Filmin istehsal üçün smeta.**

XƏTTİ BÖYÜTMƏ (linear magnification) - əşyanın öz təsvirindən neçə dəfə böyük (yaxud kiçik) olduğunu göstərən rəqəm (bax **Təsvirin miqyası**).

XƏTTİ MONTAJ (linear editing) - təsvirlərin yalnız bir xətt boyunca və yalnız ardıcıl düzülməsini şərtləndirən montaj üsulu. X.m. zamanı montaj olunmuş hazır materiala hansısa kadri əlavə etmək, yaxud oradan nəyi isə çıxarmaq üçün təsvir bütünlüklə (yaxud qismən) yenidən köçürülüb işlənməlidir. Qeyri-xətti montajda belə geniş əməliyyata ehtiyac qalmır. (bax **Qeyri-xətti montaj**).

XƏTTİ PERSPEKTİV (linear perspective) - perspektivli qısalan

## X

xətlərin - yolların, evlərin, teleqraf dirəklərinin, dəmiryol relslərinin  
və s. kadrdağı vəziyyəti ilə yaradılan əhatəlik və  
ənginlik duyğusu.

Kadrın dərinliklərinə gedib çıxan paralel  
yerləşdirilmiş xətlər  
arasındakı məsafənin qısaldılması qonşu əşyalann  
əhatəliyini yaxşı  
çatdırır, birləşmə nöqtəsinin vəziyyəti isə  
üfünün rəkursunu və  
hündürlüyünü müəyyənləşdirir.

XİDMƏT ZONASI (service zone/area) -  
fərdi qəbul şəraitinin  
dövlət texniki standartları və normalarının  
tələblərinə cavab verdiyi  
ərazi hədudları.

XOST (ghost) - şəbəkəyə qoşulan və müxtəlif  
xidmətlər göstərən  
kompüter. İnternetdə hər kompüterin özünə  
şəbəkə ünvanı -  
nı alır. Bu ünvanın həcmi hər biri 8 bitdən  
ibarət olan 4 hissə  
təşkil edir.

XROMATİK ABERRASIYA (chromatic  
aberration) - qeyri-  
monoxromatik işıqdan istifadə zamanı əmələ  
gələn spesifik təsvir  
təhrifləri. X.a. təsvirin geniş spektrli dalğa  
uzunluqlu işıq dəstələri  
vasitəsilə formalaşdırılması zamanı əmələ gəlir.

**XROMATİK RƏNG** (chromatic color) -  
qırmızı, sarı, yaşıl, göy  
və bunların müxtəlif rəng çalarları. Işıq  
dalğalarının müxtəlif  
birləşmə və təsirləri bütün X.r.-ləri fərqləndirən  
rəng tonu,  
açıqlıq və dəyişməlilik  
xüsusiyyətlərini şərtləndirir.

**XRONİKA** (news item/news reel) - 1) baş  
verən ictimai-siyasi və  
mədəniyyət hadisələrinin EE-də xronoloji  
ardıcılıqla əks etdirilməsi;  
2) dövrü mətbuatda, TVR-də, sənədli kinoda və s.  
cari hadisələr  
haqqında qısa məlumat, informasiya; 3) ölkədə  
və dünyada baş  
vermiş hadisələrə həsr olunmuş sənədli film.

**XRONOLOGİYA** (chronicle) - tarixi  
hadisələrin vaxt ardıcılığı  
ilə yazılışı; hadisələrin baş verdiyi, yaxud  
sənədlərin yazıldığı vaxtın  
müəyyən ardıcılıqla izlənməsi.

**XRONOMETRAJ** (timing/time keeping/time  
study) - kinoda,  
radio və TV-də istehsal proseslərinin (çəkiliş,  
montaj) və efir  
vaxtının vaxta görə tənzimlənməsi; hazır  
filmin, verilişlərin,  
süjetlərin müddəti.

**XÜSUSİ KİNOÇƏKİLİŞLƏR** (special  
shootings) - adi  
çəkilişdən fərqlənən kinoçəkiliş üsulları və  
qaydaları; X.k.-ə k a d r-

kadr, yavaşdılmış və sentrofer  
(müəyyən və  
bərabər vaxt intervalı ilə kinoçəkilişlər),  
sürətləndirilmiş və  
yüksək sürətli, qeydiyyatlı,  
ölçülü, böyük  
uzaqlıqdan çəkiliş (teleçəkiliş),  
makrokinoçəkiliş  
(kiçik obyektlərin irimiqyaslı çəkilişi),  
**mikrokinoçəkiliş** və s.  
daxildir.

## E

**ICARƏ (lease)** - müəyyən şərtlər əsasında studiyanın, çəkiliş, yaxud montaj avadanlığının müvəqqəti istifadəyə verilməsi və ya alınması.

**İCARƏYƏ GÖTÜRÜLMÜŞ KANAL (leased channel)** - ictimai rabitə vasitəsi şərti ilə əvvəlcədən elan olunan qiymətlərə görə əfəarəyə verilən kabel yayım sistemi kanalı.

**İCMA YAYIMI** (community broadcasting) - yerli xəbərlərə, sosial-mədəni problemlərə üstünlük verilməklə qeyri-kommersiya yolu ilə həyata keçirilən kommunikativ icmaçılıq ruhunda radio və TV işinə aid termin. Bu spesifikasiyanı qorumaq məqsədi ilə dünyanın müxtəlif ölkələrində (xüsusən inkişaf etməkdə olan) kommunikativ icmaçılıq tərəfdarları öz prinsiplərini KİV-in bütünlüklə

kommersiyalaşdırılması və onların informasiyanın gəlirli məhsula çevrilməsi kimi standart Qərb modelinə qarşı qoyurlar.

İCMAL (review/comment) - 1) mövzuca yaxın olan bir neçə hadisə, yaxud fakt haqqında qısa məlumat, bir məsələnin ümumi şəkildə qısaca şərh; 2) TV və qəzetlərdə günün (ayın, həftənin) siyasi hadisələrini ümumi şəkildə xülasə edən çıxış, yazı; 3) analitik-publisistika janrlarından biri.

İCMALÇI (reviewer/commentator) - EE-də müntəzəm icmal verən şəxs; icmal yazan jurnalist, aktual mövzularda icmal müəllifi.

İCRAÇI PRODÜSER (executive producer) - filmin istehsalına görə məsuliyyət daşıyan adam. Özü çəkilişlərdə nadir hallarda iştirak edir. Əksər hallarda bir neçə quruluşa eyni zamanda nəzarət edir və filmə dair işgüzar məsələlərlə məşğul olur. TV-də: konkret

gün ər^ində xəbər buraxılışlarının bütün  
cəhətlərinə cavabdeh olan  
şəxs. Çox vaxt məhz İ.p. müəyyən edir ki,  
reportyorlar nə çəkəcək və  
efirə hansı süjetlər gedəcək. İşin təşkilinə  
ssenari planını  
tərkibinə də o cavabdeh olur. İ.p., həmçinin xəbər  
rejissorunun işini  
görür. O, xüsusi buraxılışların hazırlanması,  
yaxud xəbərlərin  
seçilməsi, cədvəlin tutulması, işə adam qəbul  
etmə və işdən çıxarma  
ilə məşğul olur. Kiçik studiyaların çoxunda  
İ.p.-in funksiyalarını  
xəbər rejissoru, yaxud prodüser yerinə yetirir.



İCTİMAİ (public) - insan cəmiyyətinə aid olan; cəmiyyətdə insanlann həyat və münasibəti ilə bağlı olan, cəmiyyətdə cərəyan edən, törəyən, cəmiyyətin həyatına aid olan; hamıya, bütün cəmiyyətə məxsus olan; kollektiv, ümumi, elli.

İCTİMAİ BAXIŞ (public hearing) - hər hansı ekran əsərinə kütləvi - mütəxəssislərin, ictimaiyyət nümayəndələrinin iştirakı ilə baxış.

İCTİMAİ JURNALİSTİKA (publis journalism) - ölkə vətəndaşları ilə birlikdə cəmiyyət üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən problemlərin aşkarlanması və bu problemlərin həlli yollarını birgə axtararaq tapmaq. Bu məqsədlə qəzet, radiostansiya və TV kanalları müzakirələr və təkliflər üçün geniş meydan açır. Əsasən Qərbdə yayılmış İ.j.-yə münasibət birmənalı deyil. Çünki İ.j. ənənəvi jurnalistikanın cəmiyyətdəki rolu barədə mövcud təsəvvürlərdən kənara çıxır.

İCTİMAİ RƏY (public opinion) - sosial gerçəkliyin hadisə və faktlarına, müxtəlif qrupların və ayn-ayn şəxsiyyətlərin fəaliyyətinə

insanların münasibətini (gizli və ya açıq şəkildə) təsbit edən qeyri-rəsmi kütləvi şüurun mövcudluq üsulu. İ.r-də insanların həyat hadisələrinə, partiyaların, təsisatların fəaliyyətinə münasibəti əksini tapır. İ.r. tövsiyə və tələblər formasında ifadə olunur, bu və ya digər sosial institutun fəaliyyətini, ayrıca adamın və qrupun davranışını bəyənmək və yaxud ifşa etmək şəklində təzahür edir. TV-də və KİV-in başqa sahələrində seçki kampaniyaların ərəfəsində təbliğat üsulu kimi istifadə edilir.

İCTİMAİ RƏY SORĞUSU (public opinion poll) - əhatə dairəsinin əsas statistik öyrənilmə forması, radio və TV-nin auditoriyaya təsirinin məzmunu və nəticələri. Sorğuların köməyi ilə kontent-təhlillər aparılır, seçki kompaniyalarında və digər ictimai məqsədlərə görə KİV-dən istifadə etməklə elektron-informasiya biznesinin səmərəsinin artırılması taktikası və strategiyası işlənib-hazırlanır.

İCTİMAİ TELEVİZİYA (public television) - yayımı ölkənin bütün ərazisinə yayılan, verilişlərində bütün cəmiyyətin və onun

ayn-ayn sosial təbəqələrinin mənafeyini, eləcə də  
mövcud fikir və  
əqidə plüralizmini əks etdirən, universallıq,  
obyektivlik və  
qərəzsizlik prinsiplərinə əsaslanan, heç kəsdən,  
heç bir siyasi  
qüvədən və heç bir maliyyə qurumundan asılı  
olmayan müstəqil  
TV. Demokratik (kollegial) idarəetmə üsuluna  
malik İ.t. tama-  
şaçılarından yığılan abonent pulu hesabına  
maliyyələşir. Lakin dövlət  
büdcəsi, yaxud qarışıq maliyyə sistemi ilə  
işləyən İ.t.-lar da  
mövcuddur. Əmlak maliyyələşmə və idarəçilik  
formalarına görə bir-  
birindən fərqlənən Amerika, Bi-Bi-Si və  
Skandinaviya modelləri  
mövcuddur. İ.t. xalqı maarifləndirən, cəmiyyətdə  
demokratiya və  
fikir plüralizmini inkişaf etdirən, milli və bəşəri  
dəyərləri yaşadan  
mühüm təsisat hesab olunur.

İCTİMAİ YAYTM (public broadcasting) - hər  
cəhətdən müstəqil,  
özünün dəqiq prinsipləri olan, dövlətin də qismən  
maliyyələşdirdiyi,  
ancaq fəaliyyətinə və verilişlərinin məzmununa  
heç cür qanşmadığı  
yayım növü (bax *İctimai televiziya*).

İDEAL (ideal) - 1) ən yüksək məqsəd; qayə, amal; 2) bir şeyin ən gözəl, ən yaxşı, ən mükəmməl nümunəsi.

İDEOLOGİYA (ideology) - ictimai şüurun müxtəlif formalarında: fəlsəfədə, siyasətdə, hüquqda, əxlaqda, incəsənətdə, dində ifadə olunan ideyalar, təsəvvürlər, məfhumlar, baxışlar sistemi; məfkurə. İ.-da insanların gerçəkliyə və bir-birinə münasibəti, sosial problemlər və konfliktlər dərk edilir və qiymətləndirilir, həmçinin mövcud ictimai münasibətlərin dəyişdirilməsinə yönəldilmiş sosial fəaliyyətin məqsədi (proqramı) əksini tapır. İ. üstqurumun tərkib hissəsi olub, nəticə etibarilə iqtisadi münasibətləri əks etdirir.

İDEYA (idea/concept/notion) - 1) insanın şüurunda gerçəkliyi əks etdirən anlayışların, təsəvvürlərin və dünyagörüşünün məcmusu, insanın onlara münasibəti və yanaşmasının əsas prinsipi; 2) yeni veriliş, yaxud film yaratmaq barədə layihə (fikir); 3) dünyagörüşün əsas və ən mühüm prinsipi; məfkurə, məslək, əqidə.

İFADƏLİ HƏRƏKƏT LƏR (expressive motion) - insanın xarici

aləmin cisim və hadisələrinə, başqa adamlara  
bəslədiyi münasibət,  
keçirdiyi hissləri ifadə edən hərəkətlər. Üzün, əl  
və qolların müxtəlif  
hərəkətləri, həmçinin nitqin ahəngi adamın  
keçirdiyi rəngarəng  
hissləri ifadə edir. Müxtəlif psixi (xüsusən  
emosional) hallarda üzə  
çıxan və onların xarici ifadəsi olan bu hərəkətlər  
**mimikada** (üzün  
ifadəli hərəkətləri), **pantomimikada** (bədənin  
hərəkətləri) və v o k a l  
m i m i k a d a (səsin ahəngi və tembrində) təzahür  
edir.

İFADƏLİ QİRAƏT (elocution) - ədəbi qiraət  
normalanna riayət  
edib ucadan (əzbər və ya kitabdan) oxu üsulu ilə  
mətnin ideya-obraz  
məzmununu vermək; sözü bədii şəkildə ifadə  
etmək məharəti.

İXTİSASLAŞMIŞ KİV (specialized  
mass-media) - istehsalı  
(yayımı) üçün xüsusi qaydalar müəyyən edilmiş  
və konkret mövzu  
sahələri olan kütləvi informasiya vasitələri.

İKİ PROYEKSİYA SİSTEMİ (double  
projection) - biri səs,  
digəri isə təsviri materialların verilməsi və onların  
birləşdirilməsi  
üçün iki proyektordan istifadə sistemi.

İKİQAT EKSPOZİSİYƏ (double exposition) - kinolentlə eyni bir sahənin iki dəfə ekspozisiya edilməsi. Əwəlcə kinolentin hansısa bir kəsiyində ümumi kinoçəkiliş apanılır, sonra isə bir srra həvəskar kinoçəkiliş aparatlarında olan əksinə sarıma dəstəyinin köməyi ilə lentin həmin parçası ötürücü **bobina** sanır və çəkiliş yenə, təkrarən lentin həmin kəsiyində apanılır. İ.e. müxtəlif vaxtlarda və ayn-ayn yerlərdə baş verən iki hadisəni müqayisə üçün eyni zamanda göstərməyin arzu edildiyi hallarda bədii üsul kimi tətbiq edilir.

İKİNCİ İŞIQ MƏNBƏYİ (auxiliary illumination) - işıqlanmadan asılı olmayaraq işıq şüalandıran birinci mənbədən fərqli olaraq inikas edən, yaxud ondan keçən işıqla işıqlanan istənilən işıqlı cismin şərti adı. İşıqsalanlar, işıq əksətdiricilər İ.i.m.-nə nümunə ola bilər.

İKİSƏMTLİ MİKROFONLAR (double sided microphones) - yan tərəfdən deyil, yalnız öndən və arxadan gələn səslərə həssas olan mikrofonlar (bax *Mikrofonun yönəlmə diaqramı*).

İKİTƏRƏFLİ RABİTƏ XƏTTİ (two-way communication) -  
birtərəfli formadan fərqli olaraq informasiyanın alınması (şəbəkə radiosu və TV-si ilə) telefon qovşaqları, KTV, İnternet və digər İSM ilə qarşılıqlı fəal ünsiyyət imkanını nəzərdə tutur.

İKONA (icon/sacred image) - KİV semiotikasının işarələrindən biri; xristian dinində Allahın, yaxud övliyalara təsvirləri olan şəkil.

İKONOQRAFIYA (iconography) - müəyyən süjetin və ya üzün, insan sifətinə aid təsvirin sistemli öyrənilməsi, onların mənasının, rəmzinin və atributlarının izahı.

İKONOMETR (iconometer) - fotoaparata müvafiq ikioxlu çərçivə şəklində videoaxtarıcısı; həmin oxlardan biri (böyüyü) obyektivin, digəri isə fotomaterialin müstəvisinə bərkidilir.

İKONOSKOP (iconoscope) - optik təsviri elektrik signalına çevirmək üçün ötürücü TV borusu.

İKONOTEKA (iconoteca) - müəyyən mövzuya dair təsvirlərin toplusu, kolleksiyası.

İLKİN KADR (primary frame) - uzun, yaxud uzaq plandan

çəkilən kadr (adətən, epizodun əvvəlində çəkilir).

İ.k. hərəkət

yerinin ümumi mənzərəsini verir, səhnənin  
məkanca yerləşməsini və  
şəraitini müəyyənləşdirir. İ.k. ünvan planı da  
adlana bilər.

İLKİN QURĞULARIN AVTOMATİK  
KOMMUTATORU

(automatic preset switch) - əvvəlcədən  
göstərilən məlumatların  
avtomatik seçilməsi sisteminin qoşulub-ayrılmasını  
həyata keçirən  
qurğu.

İLKİN MÜSAHİBƏ (primary interview) -  
jurnalistin obyektə  
görüşdüyü (yaxud studiyaya dəvət etdiyi) şəxslə  
kameranı, yaxud  
diktofonu işə salmadan əvvəl olan söhbəti. t.m.  
aparıcıya, yaxud  
reportyora imkan verir ki, hazırladığı sualların  
düzgünlüyünə əmin  
olsun, faktları bir daha yoxlasın, söhbətin  
mövzusu barədə  
müsahibində düzgün təsəvvür yaratsın və onu  
efirə psixoloji  
cəhətdən daha yaxşı hazırlasın.

İLLÜSTRASIYA (illustration) - qəzetdə,  
kitabda hər hansı bir  
mətni daha da aydınlaşdırən, onu tamamlayan,  
vizual təsəvvür



yaradan fotoqrafiya, şəkil, cədvəl, qrafik, sxem, xəritə və s. tipli təsvirlər. Bəzən hər hansı bir əsərdə təbliğ olunan fikir pərdəlidirsə, bu, İ. vasitəsilə aydınlaşdırılır, təsvirlərlə tamamlanır.

İLLÜZIYA (illusion) - aldadıcı təsəvvür, yanıma; təhrif olunmuş qavrayış. Olmayan bir şeyi həqiqi kimi qəbul etmə; yanlış, səhv təsəvvür; xəyal. Məs., eyni bir cisim özündən böyük cisimlər arasında əslində olduğundan kiçik, əksinə, özündən kiçik cisimlər arasında böyük görünür. Bu qəbildən olan yanılmalar o qədər çox və müxtəlifdir ki, onları çətinliklə təsnif etmək olur.

İMİC (image) - sifət, sima; reklamın müəyyən firma, mal və ya şəxsiyyət haqqında yaratdığı təəssürat; hər hansı ictimai-siyasi xadim, yaradıcı insan, sənət adamı, aktyor, teleapancı, biznesmen, müəssisə rəhbəri və s. haqqında onun özünün xarakterinin və digər komponentlərinin formalaşdırdığı ictimai rəy.

İMİCMEYKER (image maker) - imic yaradan. Teleapancılann, sənətçilərin imic reklamı ilə məşğul olan şəxs. Əsasən, siyasi reklam mütəxəssislərinə aid edilir.

İMITASIYA (imitation/reherse) - 1)  
yamsılamaq, təqlid etmək.  
Oxşatma, bənzətmə; kimisə təqlid etmə, bir şeyin  
saxtasını düzəltmə  
və s.; 2) musiqi motivlərinin müxtəlif intervallarda  
yuxarı və ya aşağı  
səslə təkrarı, təqlidi.

İMPROVİZASIYA (improvisation) - EE-də  
çıxış zamanı  
əwəldən nəzərdə tutulmayan fikrin deyilişi;  
hazırlaşmadan şer, ya  
nitq söyləmə; 2) bədahətən çalınan və ya yazılan  
musiqi. Xalq  
musiqisinin əksər janrları İ. şəklində ifa olunur,  
çalınır, oxunur.

İMPROVİZƏ OLUNMUŞ ÇLXIŞ  
(improvised speech) -  
əwəlcədən yalnız mövzusu və çıxışın davamiyyəti  
(xronometrajı)  
bəlli olan, lakin efirdə yeni məqamları üzə çıxan  
danışiq.

İMPULS (pulse) - hər hansı bir hərəkəti  
doğuran səbəb, təkan,  
stimul. İ. sinir elementlərində oyanma növlərindən  
biri olub, sürətlə  
cərəyan etməsi və sinir lifləri boyunca  
dalğavan yayılması ilə  
fərqlənir.

İMPULS, kod modulyasiyası  
(pulse/code modulation/)

- kiçildilmiş təsvir siqnallannın müxtəlif kod kombinasiyalarının ardıcılıqla kodlaşdırılması. Bu halda kodlaşdırma çox vaxt ikili hesablama sistemində, təsvir siqnalının qiymətinə uyğun olan kiçiltmə dərəcəsi nömrəsinin yazılışı şəklində aparılır. Kod modulyasiyasından istifadə nəticəsində rabitə kanallarındakı maneələrə davamlılığa nail olunmaq mümkündür. Lakin bu zaman təsvirin başlanğıc siqnalının spektri ilə müqayisədə siqnalın spektri xeyli genişlənir.

İMPULS TELEVİZİYA SİSTEMLƏRİ (pulse TV systems) -

sürətlə hərəkət edən və uçan obyektlərin təsvirlərinin hərəkətsiz kimi görünən ardıcılığın dəyişdirilməsini həyata keçirir, hərəkətin ayn-ayn fazalarını tutub çəkir və arxayınlıqla (diqqətlə) baxmaq üçün müşahidəçiyə təqdim edir, ya da avtomatik sistemdə xüsusi vaxt rejimi tələb edən EHM-ə salır.

İMPULSİV (impulsive) - 1) qeyri-iradi, impulsun yaratdığı əhval-ruhiyyə; 2) qəflətən oyanma, impulsun təsiri altında hərəkət

etməyə meylli, çılgın, tez coşan. İ. zamanı şüurlu nəzarət nisbətən zəif olur, lakin insan yenə də öz hərəkətləri üçün məsuliyyət daşıyır.

**İNCƏSƏNƏT** (art) - ictimai şüurun və insan fəaliyyətinin spesifik forması, gerçəkliyin bədii obrazlarda əks olunması, inikası, aləmin mənimsənməsinin mühüm üsullarından biri.

**İNDEKS** (index) - kompakt diskdə bir xətt içində müxtəlif bölümlərə ayrılmış mahnıların arasındakı bölmələri göstərən yer.

**İNDİKATOR** (indicator) - prosesin gedişini və ya müşahidə obyektinin halını, onun keyfiyyət və kəmiyyət göstəricilərini əks etdirən cihaz, qurğu, element.

**İNDUKSİYA** (induction) - xüsusi mülahizələrdən ümumi nəticə çıxarmaq üsulu; əqli nəticə və tədqiqat metodlarından biri (bax

***Deduksiya).***

**İNFODEYT** (infodata) - TV ekranlarında mətnin tam (bütöv) səhifədə göstərilməsi (canlandırılması) sistemi.

**İNFORMASIYA** (information) - kütləvi kommunikasiyanın vasitələri ilə yayılan ictimai məzmunlu məlumat, xəbər; daxili

və beynəlxalq həyatın aktual yenilikləri haqqında məlumatlar məcmusu. Publisistikanın janrları olan xəbərlər, reportajlar, hesabatlar, müsahibələr, icmallar İ.-nin əsas operativ janrlarıdır.

### İNFORMASIYA DOLĞUNLUĞU

(information pithiness) - obyektivliyin vacib şərti, təqdim olunan faktların və irəli sürülən mühakimələrin dolğunluğu. Hər hansı fakta münasibətdə tərəflərin mövqelərinin düzgün əks etdirilməsi. İ.d. jurnalistikanın mühüm prinsiplərindən biri sayılır.

İNFORMASIYA XİDMƏTİ (information service) - hər hansı təşkilatda ictimaiyyətlə əlaqə, həmin qurumun fəaliyyəti barədə xəbər yaymaq məqsədi ilə fəaliyyət göstərən struktur.

İNFORMASIYA MÜHARİBƏSİ (information war) - 1) informasiyanın komandanlıq, idarəçilik və siyasət məsələlərində artmaqda olan əhəmiyyəti və dəyəri ilə şərtlənən əhatə, bütöv strategiya; 2) prinsipial məsələlərdə qarşı tərəfin mövqeyini zəiflətmək; ideoloji müharibənin tərkib hissəsi.

İNFORMASIYA MÜHİTİ (information environment) - verilən iş rejimini və onun vəzifələrinin yerinə yetirilməsi şəraitini təmin edən, informasiyanın qorunması, işlənməsi və ötürülməsinin texniki və proqram vasitələrinin məcmusu. Bu, kommunikativistikada daha geniş mənada - KİV-ə həddindən artıq diqqət yetirən, mediamentiologiyasının və mediaməntiqin təsiri altına düşənlərin fikirləşdiyi medialaşdırılmış gerçəklik kimi də işlədilə bilər. Bəzi kommunikoqlar KİV istifadəçilərinin əzabkeş tələblərinə cavab olaraq - tələblərinə qarşısını almaq üçün alternativ kimi belə mühitin tənqidi dərk olunmasını məsləhət görürlər.

İNFORMASIYA PROQRAMLARININ SİRALANMASI (agenda setting) - informasiyanın obyektivliyini və ardıcılığını təmin etmək məqsədi ilə müxtəlif məlumat mənbələrindən və həyatın müxtəlif sahələrindən alınmış materialların proqrama salınması və Bküyəyənləşdirilmiş saatlarda onların efirə verilməsi. Hərçənd ki, bu proses nə xəbərlərin süzgəcdən keçirilməsini, nə də təkrar olunan

süjetlərin və «xəbər dəyərlərinin» (news values) saxlanmasını istisna edir. Çünki bunların köməyi ilə cəmiyyətdə sosial qayda və sabitlik qonunur.

**İNFORMASIYA SƏNAYESİ** (information industry) - kütləvi mətbuatın və kütləvi mədəniyyətin kommersiyalaşdırılmasının, eləcə də onların ən yeni texnika əsasında qəzetlərdən, jurnallardan, kitablardan tutmuş filmlərə və kompüter oyunlannadək müxtəlif tipli informasiya məhsullarının genişmiqyaslı istehsalını yaradan biznesin maraqlarına tabe edilməsi tendensiyasının ümumiləşdirilmiş adı.

**İNFORMASIYA SİSTEMİ** (information system) - müxtəlif xarakterli məlumatların sorğuya görə toplanması, saxlanması, yeniləşdirilməsi, axtarışı və verilişi üçün sistem. Avtomatlaşdırılmış

**İ.s.-ləri**, əsasən, **s ə n ə d l i** (sənədlərin axtarışı üçün) və **f a k t o - q r a f i k** (iqtisadi və statistik informasiyalann işlənməsi üçün) olur.

**İNFORMASIYA VƏRƏQƏSİ** (agenda) - firma blankında və ya

adi vərəqdə çap olunmuş operativ informasiya.  
Adətən, satış  
yerlərində, sərgilərdə, seminar və mətbuat  
konfranslarında  
paylanmaq üçün nəzərdə tutulmuş reklam  
materiallarına daxil  
edilir: (bax: **Press-reliz**).

İNFORMASIYALI CƏMİYYƏT (information  
society) - 1970-  
1980 illərdə kompüterin kommunikasiya  
sahəsinə təsirinin güc-  
ləndiyi dövrdə böyük mübahisələrə səbəb olan  
futuroloji doktrina.  
Gələcək informasiya cəmiyyətinin cizgilərini daha  
ətraflı Amerika  
kulturoloqu O. Toffler proqnozlaşdırıb. Onun  
nəzəriyyəsinə görə,  
dünya sivilizasiyanın yeni, üçüncü mərhələsinə  
qədəm qoyur. Bu  
mərhələdə dünyanın taleyində informasiyanın  
kütləviləşdirilmiş  
rəbətə vasitələri həlledici rol oynayacaq,  
iqtisadiyyat və mədə-  
niyyətdən tutmuş düşüncə tərzinədək həyatın  
bütün sahələrini  
əhəmiyyətli dərəcədə dəyişəcək. O, məhsul  
əvəzinə yaradıcı  
qüvvələrin və axtarışların həvəsləndiricisi kimi  
mənimsəniləcək, Belə  
ki, kompüterlə daimi ünsiyyət adamları  
kütləvi qaydalardan,



standartlardan və ehkamlardan asılı olmayaraq  
fərdi, çoxvariantlı  
qərarların seçilməsində, informasiyanın global  
ənginliklərində  
düzgün istiqamətlənməyə öyrədir.  
Sivilizasiyanın yeni, «üçüncü  
dalğa» dövründə «hər şey üçün və heç vaxt  
tükənməyən ən əsas  
xammal təxəyyülün də daxil olduğu informasiya  
sayılacaq». Buna  
görə də informasiya sayəsində əwəllər olduğundan  
daha böyük  
əhəmiyyət kəsb edən yeni sivilizasiya təhsili  
yeni də qurmağa  
başlayacaq, elmi tədqiqatların sərhədlərini  
müəyyənləşdirəcək və elə  
kommunikasiya vasitələrinin özünü də  
yeniləşdirəcək.

#### İNFORMASIYANIN SURƏTİNİN İCAZƏSİZ ÇIXARIL-

MASI (unwarranted replication of information) -  
sahibinin icazəsi  
olmadan kompüterdəki faylların və disklərin  
sistemli sahələrinin  
surətlərini yaratmaq. Bu hərəkət EHM-in sistem  
və şəbəkəsinin işini  
pozmada, EHM-in ayn-ayn həlqələrinin iş  
qabiliyyətini aşağı  
saldırma, kompüter şəbəkəsinin elementlərini  
söndürmədə ifadə

olunur. Bu addım informasiyanın məhv edilməsi, təcrid olunması, modifikasiya edilməsi, onun surətinin çıxarılması, yaxud EHM-in işinin (sisteminin, onların şəbəkəsinin fəaliyyətinin) pozulması və nəhayət, informasiyaya qanunsuz daxil olma kimi qiymətləndirilir və qanunla cəzalandırılır.

**İNFORMATİKA** (informatics) - informasiya proseslərinin (informasiyanın toplanması, ötürülməsi, saxlanması və işlənməsi) kompüter texnikası vasitələri ilə avtomatlaşdırılması haqqında elm sahəsi.

**İNFORMATİV** (informative) - informasiya tutumlu, informasiyanın məzmunluluğunu, dolğunluğunu ifadə edən xüsusiyyət.

**İNFORMATÖR** (informator) - informasiya, məlumat verən şəxs.

**İNFRAXROMATİK (İNFRAQIRMIZI) MATERİALLAR** (infrachromatic material) - xüsusi sensibilizatorlar tətbiq etməklə infraqırmızı şüalara, həssaslaşdırılmış işığa həssas, neqativ materiallar. Spektrin göy-bənövşəyi hissəsinə təbii həssaslığa malik

olurlar. Təbii və əlavə həssaslıq zonaları arasında geniş həssaslıq  
uçurumu mövcuddur. infraqırmızı materialların bir  
neçə növü var.

Əsasən, xüsusi məqsədlər üçün, tutaq ki, elmi  
fotoqrafiya (məsələn,  
spektroskopiyada) və kinematoqrafiya, uzaq  
məsafələrdən aero-  
kinoçəkiliş və digər məqsədlər üçün istifadə  
edilir. Adi kine-  
matoqrafiyada gecə çəkilişi effekti almaq, uzaq  
obyektlərin çəkilişi  
üçün tətbiq olunur.

İNFAQIRMIZI ŞÜALAR (infrared beams) -  
760 nm dalğa  
uzunluqlu gözlə görünməyən şüalar. İ.ş.  
asanlıqla dumandan və  
hava tüstüsündən keçərək xüsusi infraxromatik  
kinolentlərdə bir  
neçə yüz kilometrə məsafədən kinoçəkiliş  
aparmağa, eləcə də  
zülmet yerlərdə görünən şüaları buraxmayan qara  
ışığı filtrlə xüsusi  
projektorların köməyi ilə çəkməyə imkan verir.

İNFRASƏS (infra sound) - insan qulağı  
qavraya bilməyən aşağı  
tezlikli titrəyişlər.

İNİKAS EKRANI (screen/reflector) - 1)  
dalğalan əks etdirən,  
yaxud onların yayılmasına mane olan bir şey. Məs.,  
a r a k ə s m ə ,

yaxud 1 ö v h ə; 2) səsgücləndirici daxilində  
 səs dalğalanmı  
 çoxdəfəlik inikasının aradan qaldırılması yolu ilə  
 səsin keyfiyyətinin  
 yaxşılaşdırılması üçün bir və ya bir neçə səsudan  
 ekran; 3) yüksək  
 keyfiyyətli səslərin gücləndirilməsi üçün  
 mikrofona əlavə; 4) səsudan  
 materialla işlənmiş mütəhərrik divarcıq  
 (studiyalarda yazılış zamanı  
 səsin əks-səda verməsinin qarşısını almaq  
 üçün istifadə olunur);  
 5) işığın birbaşa yönümünü təmin etmək üçün  
 projektora qoyulan  
 qurğu.

İNİKAS TEXNOLOGİYASI (display  
 technology) - kino və TV  
 təsviri. Işıqlandırmanın bir-birinə bənzəməyən  
 ayn-ayn tipləri. TV  
 təsviri sistemi məkan-zaman cəhətdən telekadr  
 sahəsi təşkili üçün öz  
 qanunlarına malikdir.

Kinoda və TV-də materiala münasibət cəhətdən  
 başlanğıc nöqtə.

Gerçəkliyin mexanikləşdirilmiş şəkildə  
 göstərilməsi ümumidir.

Amma bu göstərilmə qaydalan fərqlidir: **kinoda** -  
 mexaniki, **TV-da** -

elektron-impuls qaydadan istifadə olunur.

Teletəsvir digər «vizual

konsistensiya»ya malikdir, onun yaradıcılıq prosesindəki və görüntü qavrayışını formalaşmasındakı rolunun özünəməxsusluğu da elə bundadır. Kinokadrla müqayisədə teletəsvir yayğındır və öz ifadəliliyinə görə kasaddır, onun vizual «xəbəri» xeyli yığcamdır. Amma teleobrazın başlıca xüsusiyyətlərindən biri də məhz bu «xəsislik»dir.

İNKOQNİTO (incognito) - 1) tanınmayan, naməlum; özünü başqası kimi qələmə verən, əsil adını gizlədən adam; 2) uydurma ad altında təqdim olunan müəllif, yaxud maska ilə çıxış edən veriliş iştirakçısı.

İNKRUSTASIYA (insetting/incrustation/inlay) - oyma, bəzəmə.

1) dekorativ-tətbiqi sənət sahəsi. Mərmər, keramika, metal, qızıl, gümüş və fil sümüyü, ağac, sədəf parçalan ilə bəzədilən əşyanın hamar səthinə yerləşdirməklə naxış və təsvirlər yaradılır; 2) TV-də kadrda danışan (oxuyan) adamın fonuna proyeksiya üsulu ilə müxtəlif təsvirlərin verilməsi. I. üsulu ilə fərqli məkan təsəvvürü yaradılır.

İNSAYDER (insider) - xarici ölkələrdə nüfuzlu strukturlara daxil olan və qapalı informasiyaya əü çatan, ondan bəhrələnən jurnalist.

tNSTİNKt (instinct) - qeyri-şüuri, qeyri-iradi, qarşısalınmaz həvəs, hiss, duyğu; psixi fəaliyyətin forması, davranış. İ. geniş mənada şüura qarşı qoyulur.

İnSTRUMENT (instrument) - 1) iş görmək üçün vasitə;  
2) müəyyən tembrli musiqi səsləri çıxarmaq üçün xüsusi alət.

İnTELLEKT (intellect) - ağıl, dərrakə, şüur; insanın əqli qabiliyyəti; cisim və hadisələr arasındakı əlaqə və münasibətləri dərk edərək insanın öz davranışını dəyişdirmək qabiliyyəti. İ. fəal və mürəkkəb idrak əməliyyatı sistemi olub, yalnız həll edilən məsələlərin mürəkkəbhəyi ilə deyil, insan fəaliyyətinin istiqaməti, təhrik və motivlərin xarakteri ilə müəyyən olunur.

İnTELLEKTUAL APARICI (intellectual (brow) host) - fakt və hadisələrə yanaşmasına, ağıl, düşüncə və təfəkkürünün ifadə tərzinə görə fərqlənən, bununla da tamaşaçının rəğbətini qazanan apancı.

## İNTELLEKTUAL MÜLKİYYƏT

(intellectual properties) -

yaradıcı təfəkkürün kitab, məqalə, bədii, elmi-publisistik, kinofilm, mahnı, kompüter proqramları, ssenari və digər formalarda maddi təzahürü olan əsərlər. Xüsusi olaraq müəllif hüququ ilə qorunur.

İNTELLEKTUAL PROqram (highbrow program) - mədəni kütlə, yüksək savadlı adamlar üçün ciddi veriliş. Intellekt (highbrow) sözü «zəka əsilzadəsi», incə zövqlü insan kimi tərcümə olunur.

Bu anlayışın antonimi sadə, adi zövqlü adamlar üçün nəzərdə tutulan proqramdır.

İNTENSİV (**intensive**) - 1) gərgin, güclü, qızğın. Məs.; 1. iş.  
2) daha böyük səmərə verən, daha məhsuldar. İ. üs u 1.

## İNTERAKTİV KOMPAKT-DİSK (**Compact Disk-Interactive**

CD-I) - müxtəlif informasiyanı - mətnləri, kompüter proqramlarını, səsi və təsviri rəqəmli formada yazmağa imkan verən disk.

İNTERAKTİV TELEVİZİYA (**interactive television**) - əlavə TV xidməti sistemi. Abonentin tələbi ilə mətnli, qrafik və digər

informasiyaların yayımı. Bu cür verilişlər abonentin ev televizorunun, yaxud displeyinin ekranma çıxarılır. Abonentlər telefon, yaxud xüsusi kabel xətləri ilə həyata keçirilən bu cür qarşıqlı əlaqə sayəsində hətta evdən çıxmadan belə istədikləri ərzağı mağazadan ala, seçki kampaniyalarında iştirak edə bilirlər. İ.t. sistemlərinə "Kyub" (ABŞ), "Vyudeyta" (B.Britaniya), "Telidon" (Kanada) kimi TV nümunələrini göstərmək olar.

**İNТЕРФЕЙС (interface)** - kompüter sisteminin qurğular arasında informasiya mübadiləsini həyata keçirmək üçün vahid signal və cihazlar şəklində salınmış (unifikasiya olunmuş) rabitə sistemi. Məs., məlumatları maşına verən qurğu ilə yaddaş qurğusu arasında əlaqəni İ. yaradır. Sadəcə dildə desək, İ. qurğular arasında mübadilə üsulunun qayda və qərarlar toplusunu təşkil edir. Bura həm avadanlıq elementləri, həm də proqram təminatları (dərəcələri) daxildir.

**İNТЕРКҮЙ (internoise)** - bax *Təbii səslər*.



**INTERMEDIYA (interlude)** - dramaturji tamaşanın iki hissəsi arasında ifa edilən kiçik pyes, komik məzmunlu səhnəcik.

**İNTERNET (Internet)** - məlumat mənbəyini və onun istehlakçıları vahid informasiya məkanında birləşdirən qlobal kompüter şəbəkəsi. Ümumdünya kompüter-peyk kommunikativ-informasiya xidmətlərinin şəbəkəsi. Növündən asılı olmayaraq bütün məlumat rəqəmli formada verilir. Bu o deməkdir ki, şəbəkə üçün nəyin - nitq, yaxud musiqinin, foto, yaxud videorolikin, məktub, yaxud kompüter proqramı verilməsinin heç bir fərqi yoxdur. Necə deyərlər, bu şəbəkə istənilən informasiya üçün "şəffafdır". Bunları **inteqral xidmət şəbəkəsi** də adlandırırlar. Müxtəlif ölkələrdə yaşayan və müvafiq texniki, maddi şəraiti olan milyonlarla istifadəçi bu şəbəkəyə qoşula bilər. İlk dövrlərdə şəbəkədən ABŞ hərbiçiləri, inzibati və elmi mərkəzləri istifadə edirdilər, amma tədricən İ. daha geniş auditoriyaya açılaraq

onu elektron-poçt və bank əməliyyatları, videokonfranslar, teleməğazalar, teletəbabət, sifarişli proqramlar və s. kimi xidmət növləri ilə təmin edir. İstifadəçilərin arzusu ilə informasiyanı kompüterin yaddaşında saxlamaq və multimedia şəklində salmaq olar.

İNTERPRETASIYA (interpretation) - 1) hər hansı fakt və hadisənin izahı, təfsiri, şərh; mənanın, mətnin məzmununun açılması; yozum mənasında işlədilir; 2) ifadənin bir musiqi əsərini, ədəbi əsəri və ya dramatik rolu özü başa düşdüyü kimi yaradıcı surətdə təqdim etməsi.

İNTERVAL (interval/space) - verilişlər arasındakı məsafə; bir şeyi digərindən ayıran ara, aralıq; pauza; fasilə.

İNTERVİDENTYE (interview/international television) - 1960 ildə iştirakçı ölkələr arasında proqram hazırlığı və mübadiləsini həyata keçirmək üçün yaradılmış (1978) beynəlxalq TV təşkilatı.

İNTERVÜYER (interviewer) - TV və radioda müstəqil jurnalist ixtisaslarından biri. Adətən, aktual mövzularda müsahibələr

aparmaq üçün ixtisaslaşmış TV jurnalistindən,  
konkret mövzu ilə  
bağlı qısa informativ müsahibələr aparan  
reportyordan fərqli olaraq  
t. psixoloji məqamlara xüsusi diqqət  
yetirməyi və mövzunun  
dərinliklərinə nüfuz etməyi bacanır.  
Müsahibəyə hazırlaşmaq  
səviyyəsinə və onu gerçəkləşdirmək  
metodikasına görə İ. işinin  
xüsusiyyətləri reportyor işindən prinsipial şəkildə  
fərqlənir. t.-in  
intellekti, erudisiyası və aparıcılıq qabiliyyəti  
portret-müsahibələrdə  
daha çox üzə çıxır. Bu mənada Urma Ott  
(Estoniya), Barbara  
Uolters (ABŞ - En-Bi-Si), Məmmədli Bürənd  
(Türkiyə), Lari Kinq  
(ABŞ - Si-En-En) və b. klassik İ.-lər sayılırlar.

İNTERVYÜ (interview) - hərfi mənada:  
görüş, söhbət.

Publisistika jann. Jurnalistin siyasi, ictimai,  
yaxud digər xadimlə  
aktual məsələlər barədə müsahibəsi. İ. həm də  
fikir, fakt, məlumat  
mübadiləsi kimi də izah olunur.

İNTERVYÜ-ANKET (interview-inquest) -  
məüyyən məsələ ilə  
əlaqədar müxtəlif müsahiblərin rəyini öyrənmək  
üçün aparılan

sorğu. Adətən, studiyadan kənarda apanılır. Bu vəzifəni yerinə yetirən reportyor məqsədinə nail olmaq üçün adamlarla ünsiyyətə girməyi bacarmalı, onların rəğbətini qazanmalıdır. İ.a. üçün seçilən ictimai rəy obyektinə üç meyara cavab verməlidir: a) söhbətçil olmalı; b) ictimai maraq doğurmalı; c) əksəriyyətin etimadını səviyyəsində dunnahdır.

İNTERVYÜ-FAKT (interview fact) - hər hansı hadisə barədə müsahibə yolu ilə səlahiyyətli mənbədən məlumat alınması.

İNTERVYÜ-RƏY (interview-opinion) - hər hansı bir məsələ ilə əlaqədar rəy bildirilməsi.

İNTERYER (interior) - binanın, mənzilin memarlıq və bədii cəhətdən tərtibat verilmiş içəri hissəsi. Studiyanın daxili, iç görünüşü.

İNTONASIYA (intonation) - 1) nitqin ahəngi (səsin yüksəlməsi və ya alçalması), ritmi (uzun və qısa, vurğulu və vurğusuz hecalanın nisbəti, əlaqəsi), tempi və ya sürəti (məsələn zaman ərzində sürətlə və ya yavaş tələffüzü), intensivliyi (nəfəsəlmənin güclənməsi və ya

zəifləməsi), məntiqi vurğusu, tembri kimi hadisələrin məcmusundan ibarət mürəkkəb dil hadisəsi. 1. danışığı, o cümlədən EE nitqini fonetik cəhətdən qaydaya salır, onu **sintaqmlara** ayırır, cümlənin hissələri arasında məna əlaqələrini müəyyənləşdirir, ona nəqə, sual, əmr, nida və s. mənalar verir, müxtəlif emosional ifadə edir;

2) musiqi əsərinin ifası zamanı tonun düzgün və ya yanlış səslənməsi.

İNTUISIYA, bədi i n t u i s i y a (intuition/instinct) - geniş mühakimə yürütmədən dərkətmə, sezmə, ürəyə damma. İ. bədii- idrak prosesinin sənətkarın əvvəlki fəaliyyəti ilə hazırlanan momentidir, o əldə edilmiş təcrübə, vərdiş və biliklərin nəticəsi olub, idrak prosesində təbə rol oynayır. İ.-ya əsaslanmış hər cür idrak obyektiv həqiqətə uyğun gəlib gerçək əhəmiyyət kəsb etmək üçün məntiqi surətdə isbat edilməli, təcrübədə yoxlamadan keçməlidir. İ. jsənətkarın assosiativ təsəvvürlərinin elə xüsusi bir növüdür ki, burada assosiasiyaların bütün aralıq sahələri ağılm (düşüncənin)

nəzarətindən kənarda qalır, şüur tərəfindən nəzarət edilən əsl fəaliyyətin nəticəsi isə "tapıntı", "şüurun nurlanması" və s. kimi qiymətləndirilir.

INVAR (invar) - dəmir-nikel ərintisi. Bu ərinti əvəllər işlədilən dəmirə nisbətən daha az temperatur genişlənməsi əmsalına malik olduğuna görə kineskopların kölgə maskalarının hazırlanması üçün tətbiq edilir. Bu üsul kölgə maskalarının deformasiyasını azaldır, rəngli təsvirin keyfiyyətini və sabitliyini artır.

İNVENTAR (inventory) - 1) bir müəssisəyə, idarəyə, təşkilata məxsus olan avadanlıq, ləvazimat; 2) həmin avadanlığın, ləvazimatın və s. geniş siyahısı.

İNVENTAR NÖMRƏSİ (inventory number) - kinostudiyanın, yaxud teleradio qurumunun əsas fondlarının saxlanması xidmət edən və istifadəsindən asılı olmayaraq hər bir inventar obyektinə verilən nömrə. Əsas fondların hərəkəti üçün mühüm sayılan bütün ilkin sənədlərə (təhvil-təslim aktı, ləğvetmə barədə akt və s.) məcburi şəkildə İ.n. yazılır.

İNVENTAR OBYEKTİ (stok-taking object) - ayrıca sərbəst funksiyalan yerinə yetirmək üçün nəzərdə tutulan, görülən işlə vəhdət təşkil edən bütün ləvazimatları və uyğunlaşdırılmalı ilə birgə quraşdırılmış qurğu və ya ayrıca əşya İ.o. adlanır.

İNVENTAR SİYAFİSİ (inventory listing) - əsas vəsaitlərin yerləşməsinin obyekt uçotu üzrə məlumatlarının qeyd olunduğu vahid forma.

İNVERSİYA (inversion) - hər hansı sözün məna və məzmun yükünü daha qabarıq çatdırmaq məqsədi ilə cümlədə sözlərin yerdəyişməsi. Adətən, İ.-dan psixoloji və üslubi effekt üçün istifadə olunur.

İPƏK ƏLƏK(LƏR) (silky mesh(es)) - yalnız naturada çəkiliş zamanı işığın gücünü və rəng temperaturunu tənzim etmək üçün istifadə edilən qurğu. İ.ə. çəkiliş səhnəsinin üstündə talvar, yaxud çadır kimi qurulur və yuxarıdan düşən işığın qabağını kəsir. İ.ə.-i çəkiliş meydançasına gətirmək, quraşdırmaq və yerinə salmaq çox

mürəkkəb olduğundan onlardan yalnız ən bahalı çəkilişlərdə istifadə edirlər.

İRADƏ (will) - insanın şüurlu olaraq müəyyən məqsədə çatmağa yönəldilmiş fəaliyyətində qarşıya çıxan çətinlik və maneələrə üstün gəlmək bacarığı. I. insanın öz fəaliyyətini şüurlu tənzim etməsində, özünü idarə etmək bacarığında ifadə olunur. İ. insanın bütün psixi xüsusiyyətləri ilə sıx və qarşılıqlı vəhdətdədir.

İRİ PLAN (close up) - bütün detalları, hətta bəzən tam artıq detalları da özündə əks etdirir. Bu plan çox vaxt böyüdülmüş məkanın əsl ölçü və nisbətlərinin real miqyasını itirərək seyrçiyə mənzərəni tam görmək imkanı vermir, onun diqqətini mənzərənin yalnız bir hissəsinə yönəldir.

İSTEBLİŞMENT (establishment) - təşkilatların, müəssisələrin, cəmiyyətə təsir göstərməyə malik digər strukturların dövlət, iqtisadi, ideoloji münasibətlərin dominant sistemi. İ. sahəsinə kütləvi auditoriyanın düşüncəsi ilə möhtəkirlik edilməsinə kömək göstərən mass-media və s. daxildir.



İSTİQAMƏTLƏNMİŞ İŞIQ (directional Ughting) - bax

***Yönəldilmiş işıq.***

İSTİLİK FİLTİRİ, İSTİLİK SAXLAYAN  
BLEND (heat

variable resistor) - film kanalının qızmasını  
məhdudlaşdıran qurğudur

güclü işıq mənbəyi olan kinoproeksiya  
aparatlarda, yaxud tək

kadrın proyeksiyasının istifadəsində tətbiq edilir.

İŞ CƏDVƏLİ (time-table/schedule) -  
mürəkkəb iş-istehsalat  
mexanizminə malik olan kino və teleradioda  
istehsalat və

əməkdaşların fəaliyyətinin düzgün tənzimlənməsi  
üçün tərtib edilmiş

cədvəl; kinoda tərtib olunan spesifik cədvəl. İ.c.

çəkilişə hazırlıq,

çəkiliş və montaj dövrünü əhatə edir. TVR-də bu,  
gündəlik səciyyə

daşıyır. Xüsusən TV-də yayım və istehsalın idarə  
olunması çətindir.

Burada proqramın hazırlanmasında

redaktorlar, rejissorlar,

aparıcılar, qrim işçiləri, işıqçı, operator, texniklər,  
səs mühəndisləri

və səs operatorları iştirak edirlər. Hər bir hissənin  
işinin dəqiq yerinə

yetirilməsi üçün cədvəl (qrafik) tərtib olunur. Bu  
cədvəl proqramın

və nömrənin yaranmasında iştirak edən hər bir şəxs üçün mütləqdir.

İŞ REJİMİ (On-line) - kompüterin real vaxtda şəbəkəyə qoşulmuş vəziyyəti.

İŞARƏ (sign) - informasiyanın obyektiv məzmununun

sabitliyinə deyil, məlumatı göndərənlərin və alanların mətnə

verdikləri mənalara nisbətinə, dəyişkənliyinə və plüralizminə daha

Çox əhəmiyyət verən TV, radio, kinonun semiotik vasitələrinin

məcmusu. İ. anlayışı altında, mətnlərin yaradıcıları ilə onların

resipiyentləri arasında kommunikativ əlaqə və qarşılıqlı dialoq

fəaliyyətinin fasiləsiz generativ prosesində mənə plüralizmi

təzahürünün məqamlarından biri kimi nəzərdə tutula bilər.

Semiotiklərin fikrincə, İ.-lər gerçəkliyi tam əks etdirmir, yalnız

işarələrarası münasibətlər sisteminə tabe olaraq onların mahiyyətini

şərti olaraq ifadə edirlər. Buna görə də onları gerçəklik aləminə

pəncərələrlə deyil, dünya xəritələri ilə müqayisə edərkən, üç əsas işarə

tipini fərqləndirirlər: 1) ikonik (icon) - göstərilən obyektin bənzərini

(fotoqrafiya) qismən nəzərdə tutan işarələr; 2) indeks (index) - işarə ilə obyekt arasında birbaşa əlaqə (tüstü - alov göstəricisi); 3) simvol (symbol) - həm əlaqənin, həm də bənzəyişin yoxluğu (söz - rəmzdir).

İŞÇİ STANSİYA (work station) - EHM-də lokal kompüter şəbəkəsinin komponentlərindən biri; şəbəkə istifadəçisinin iş yefi kimi işlədilən fərdi kompüterlər. İ.s.-ya olan tələbat şəbəkədə həll edilən məsələnin xarakteristikası, hesablama prosesinin təşkil olunma prinsipi və s. amillərlə müəyyən edilir.

İŞIĞIN ADDİTİV SİNTEZİ (additive color synthesis) - müəyyən nisbətdə götürülmüş üç əsas rəngin optik cəmlənməsi vasitəsilə müxtəlif rəng çalarlarının alınması. Additiv sintezin əsas rəng standartları kimi RQB rəngləri qəbul olunub. Bunlar xətti cəhətdən müstəqildirlər, yəni onlardan heç biri digər ikisinin optik qarışığı zamanı ahna bilməz.

İŞIĞIN DİSTORSİYASI (light distortion) - şüa axınlarının məhdudlaşdırıcı diafraqmadan keçməsi zamanı işığın düzxətli

yayılmasının pozulması. Difraksiya zamanı işıq sanki maneənin

kənarından əylərək, düzxətli olduğuna görə

şüaların düşə bilmədiyi

sahələrə yayılır. Hərçənd difraksiya işığın hər cür diafraqmadan

keçməsi zamanı baş versə də, yalnız kiçik yanqlar olduqda nəzərə

çarpır.

#### İŞIĞIN ƏSAS ADDİTİV RƏNGLƏRİ

(elementary additive

colors) - qırmızı, yaşıl və mavi rənglərdir. TV ekranında təsvirə

diqqətlə nəzər yetirdikdə müəyyənləşir ki, rəngli görüntü aldanışı üç-

üç qruplaşmış on minlərcə rəngli nöqtənin

hesabına yaranır. Hər

qrupa qırmızı, yaşıl və mavi nöqtələr daxildir. Hər nöqtədəki rəngin

dolğunluğundan asılı olaraq arzulanan ümumi rəng təəssüratı alınır.

İŞIĞIN GÜCÜ (light density) - işıq axınının müəyyən

istiqamətdə sıxlığı. İ.g. anlayışı yalnız işığın başlanğıc (mənbə)

nöqtələrinə aid edilə bilər. İ.g.-nin ölçü vahidi kandeladır (kd).

#### İŞIĞIN KEYFİYYƏTİ (light efficiency) -

ışığın tərkibindəki

elektromaqnit şüalanma tezlikləri onun

k e y f i y y ə t i , işığın

ürəumi parlaqlığı isə onun işıqlılığını  
sayılır. Keyfiyyətə və

ışıqlılığa müxtəlif üsullarla nəzarət edilir.

İŞIĞIN SƏPİLMƏŞİ (light splitting) -  
mürəkkəb (məs., ağ)

ışığın müxtəlif uzunluqlu dalğaların şüalanması  
üçün eyni olmayan

sınma göstəricisi nəticəsində sınıma mühitindən  
keçməsi zaman

monoxromatik axınlara parçalanması. Bütün  
şəffaf materiallar

səpilməyə (dispersiyaya) malikdir və işıq  
yalnız boşluqdan öz

tərkibinin mürəkkəbliyindən asılı olmayaraq  
dispersiyasız keçir.

Dispersiya linzalı obyektlərin xromatik  
aberrasiyasının nəticəsidir.

İŞIQ (light/Uluminance) - 1) ətrafı

ışıqlandıraraq onu gözlə

görünəcək hala salan şüa enerjisi; nur, ziya; 2) kino  
və TV-nin bədii

ifadə vasitələrindən biri; 380...760 nm.

uzunluqlu dalğaları olan

elektromaqnit titrəyişlərinin doğurduğu

psixofizioloji duyğu.

Təbiətdə bilavasitə işıq şüalandıran (ilkin işıq  
mənbələri) və inikas

edən işıqla (təkrar işıq mənbələri) işıqlanan  
mənbələr mövcuddur.

İlkin işıq mənbələri işığın gücü və parlaqlığı ilə  
səciyyələnir. V i d e o

və kino çəkiliş zamanı hər hansı predmeti, detallı xüsusi olaraq tamaşaçının nəzərinə çatdırmağa, diqqəti özünə cəlb etməyə, forma cizgilərini qabartmağa və ovqat bildirməyə imkan verən vasitə (bax **Kinoçəkiliş prosesini**). İşıqsız telegörüntü çox vaxt hamar və ifadəsiz təsir bağışlayır. Əsas işıq - işıq hazırlığı zamanı həllini gözləyən problemlərin yalnız yansıdır, qalanı isə tutum məsələsidir.

**İŞIQ AXINI** (light flux) - buraxdığı işıq həssaslığına görə qiymətləndirilən şüalı enerji axını. Işıq kəmiyyətləri sistemində əsas göstəricidir. «F» hərfi ilə işarə olunur və işıq axını vahidləri ilə - lümenlərlə (lm) ifadə edilir.

**İŞIQ AYRIMI** (light division) - işıq axınlarının müəyyən təyinatlı xüsusiyyətlərə malik tərkib hissələrə bölünməsi. İ.a. çox vaxt işıq axınının spektral tərkibinə görə fərqlənən hissələrə bölünməsi kimi qəbul edilir.

**İŞIQ ÇƏTİRLƏRİ** (light hood) - çəkiliş zamanı **seyrəldici** və **yönəldici** işığı yumşaltmaq üçün linzasız cihazlarla bərabər geniş

istifadə olunan məhdudlaşdırıcı vasitə. Açılmış vəziyyətdə olan xırda çətir işıq cihazına bərkidilir. Yumşaq işıq cihazında olduğu kimi, lampə həmin cihazın işığını çəkiliş obyektinə yayan çətirin içəri səthinə yönəldir.

**İŞIQ FİLTRLƏRİ** (light filters) - spektral tərkibi dəyişmək üçün işıq axınına salınan, aydın bilinən, seçkili buraxıcılıq qabiliyyəti olan yekcins şəffaf materialların nazik təbəqəsi. Çox vaxt kütləsi boyadılmış, yaxud boyadılmış jelatin təbəqəsi ilə örtülmüş yastı paralel lövhəciklərdən ibarət olan şüşə İ.f.-ləri tətbiq edilir. İ.f.-lərin əsas xassəsi, adətən, qrafik göstərilən spektral xassədir.

**İŞIQ LƏKƏSİ** (light spot) - parlaqlığın yüksək əmsalı şəraitində çəkilən əşyanın səthində yaranan ləkə. Kinokadrda mövcud olan bliklər əhatəlilik təəssüratını gücləndirir, amma həddindən artıq parlaq İ.l. hələlərə və işıqdakı detalların itməsinə gətirib çıxarır.

**İŞIQ SÜZGƏCLƏRİ** (light filters) - əsasən, studiyadankənar çəkilişlərdə işığın keyfiyyətini tənzimləmək və müəyyən estetik effekt

almaq üçün istifadə olunan süzgəclər. «Jelatinli»  
(jelatin - həmin  
İ.s.-nin nə vaxtsa hazırlandığı materialın adıdır,  
nazik və şəffaf  
lövhəcik formasında olan yapışqan maddədir) İ.s daha  
çox yayıhb.  
Müasir İ.s.-ni plastik və ya poliesterdən  
hazırlayırlar. İşığın rəng  
temperaturunu dəyişdirmək üçün onlar  
pəncərəyə və ya işıq  
feürazlarma qoyulur (bax, həmçinin *İşıqfədləri*).

İŞIQ TEXNİKASI (lighting arrangement) - optik  
şüalanmanın  
(ışığın) generasiyası, fəzada müəyyən  
tərzdə yayılması,  
xarakteristikalarının ölçülməsi və işıq enerjisinin  
başqa növ enerjiyə  
çevrilməsi prinsiplərini tədqiq edən və praktik  
üsulları işləyib  
hazırlayan elm və texnika sahəsi. İ.t. işıq mənbələri  
(İM) üçün  
ışıqlandırıcı, şüalandırıcı və işıq-signal cihazları  
vasitələrinin, İM-ni  
idarəetmə sistemlərinin konstruksiya və  
texnologiyasını, İ.t.  
qurğularının normalaşma, layihələnmə, quraşdırılma  
və istismar  
məsələlərini də əhatə edir,

İŞIQ TƏNZİMLƏYİCİLƏRİ (light guide) -  
ışıq cihazlarına  
verilən cərəyan gücünün dəyişməsinə əks etdirən  
cihaz. İ.t. çox



parlaq işıqla yanarsa, işığın gücünü tələb olunan səviyyəyə düşənədək azaltmaq olar. Studiya şəraitində teleistehsalda İ.t. geniş yayılıb; studiyadankənar çəkilişlərdə isə iri ölçüsü olan bu cihazdan nadir hallarda istifadə edilir.

İŞIQ VƏ KÖLGƏ (light/shade) - kinonun və TV-nin ifadə vasitələri; ED; görüntü elementi; kinoda təsvir obyektiv arxasında qurulmuş lentə köçürülür. Telekamerada isə elektron-şüa borusu işıq enerjisini elektrik siqnallarına çevirir. Teletəsvir axıcıdır, sayrışır, xəyalidir, elektron şüanın cızdığı əşyaların durmadan formalaşan konturudur. Foto-kinoda və TV-də təsviri «ışıq yazısı» adlandırmaq olar, hər iki halda təsvir işığın köməyi ilə alınır. Lakin foto-kino və TV üçün işığın rolu eyni deyil. Foto-kinoda təsvirin alınması və göstərilməsi üçün çəkiliş və lentin ekrana aydınlaşdırılması zamanı obyektin «səthi» işıqlandırması tələb olunur. Kinoda olduğu kimi, TV-də də obyekt səviyyəsində «səthi» (zahiri) işıqlandırma var, amma obyekt teleekranda «ikiterəfli» işıq

vasitəsilə göstərilir. Kinoda obyektədən inikas edən  
 işıq lentin  
 işıqəhəssas materialla - halloid güümüşi qatları ilə  
 örtülmüş səthinə  
 düşür; TV-də obyektivdən inikas edən işıq  
 elektron-şüa borusunda  
 şəklini dəyişir və televizorda təkrar olunmaqla  
 bilavasitə tamaşaçıya  
 yönərir. B o y a k a r l ı q və **qrafikada** - müxtəlif  
 rənglərin, yaxud  
 rəng çalarlarının parlaqlıqma görə bölünməsi; təsvir  
 olunan əşyanı  
 həcmcə, işıq-hava mühiti ilə əhatədə qavramağa  
 imkan yaradır. İ.k.-  
 nin sıralanması (ən yüksək parlaqlıqdan tünd  
 kölgəyədək) əşyam  
 işıqlandırma xarakterindən, onun həcmindən,  
 havanın  
 vəziyyətindən asılı olur.

İŞIQDAN MÜDAFİƏ ÇƏTİRİ (camera  
 hood) - möhkəm  
 bezdən, yaxud ağ kətdən hazırlanan,  
 istiqamətlənmiş günəş  
 işığında natura çəkilişləri zamanı çəkiliş  
 kamerası qarşısında  
 qurulan iri ölçülü çətir. Bu çətir obyektivi və  
 kinoçəkiliş aparatını  
 birbaşa günəş şüalarının düşməsindən qoruyur.

İŞIQLANAN EKRAN (real screen) -  
 videoproyektorla tamaşaçı  
 arasında yerləşən ekran. Təsviri əks etdirən  
 qurğularda işıqlanan

ekranla tamaşaçı arasında əhatəli təsvirin  
formalaşmasını təmin  
edən parallaktik maska qurula bilər.

**İŞIQLANDIRMA** (light emission/illumination) -  
əşyaların gözlə  
görünməsinə təmin edən və ya onların işıqəhəssas  
maddə, yaxud  
quruluşlarla qeydə alınmasında imkan verən işıqlanma  
dərəcəsinin  
yaradılması. Xarici aləm haqqında informasiyanın  
çoxu görmə yolu  
ilə mənimsənilməyi üçün İ.-nin əhəmiyyəti böyükdür.

**İŞIQLANDIRMA QURĞULARI** (lighting  
desk/arrangement) -  
hər hansı obyektə, predmetə işıqlandırma məqsədi ilə  
quraşdırılan  
ışıq texnikası qurğuları. İ.q. anlayışı, əsasən, süni  
(elektrik) işıq  
qurğularına aiddir. t.q. mənbəyi olan işıq  
cihazları, işəsalma-  
tənzimləmə aparatları, birləşdirici məftillər,  
paylaşdırıcı lövhə və işıq  
cihazları arasında elektrik enerjisini bölüşdürən  
digər elektrik  
qurğulardan ibarətdir.

**İŞIQLI** (bright/illuminated) - 1) güclü işıq verən,  
ışıq saçan, işığı  
yaxşı olan, parlayan; 2) yaxşı işıqlandırılmış, işıqla  
dolmuş, çox işıq  
düşən; 3) şəffaf, parlayan, təmiz, ləkəsiz.

**İŞTİRAK EFFEKTİ** (visional/display effect) -  
qatılma effekti də

deyilir. Təsvirin tutduğu görüntü dairəsini əsasən üfüqi istiqamətdə böyüdərkən yaranır. Filmin bütün göstərilmə hallarında onun tamaşaçıya təsirinin effektivliyi, görüntü və səs obrazları çəkilişin süjeti haqqında vərdiş olunmuş təsəvvürlərə yaxınlaşdıqca artır.

İTİ GÖRÜNTÜ BUCAĞI (sharp vision angle) - ekranda mənzərənin teleskopik görüntülərini verən görmə bucağı. Bu bucaq böyüdükcə sanki yaxınlaşan mümkün görüntünün nisbətən seyrək seqmentini əks etdirir. Kameranı obyektə yaxınlaşdırarkən iti görüntü bucağının üstünlükləri çoxalır.

İTİYÖNÜMLÜ MİKROFON (sensitive microphone) - çox iti bucaq altındakı səslərə həssas olan mikrofonlar (bax ***Mikrofonun yönəlmə diaqramı***).

İZAH (explanation) - açıqlama. İnsan idrakının öyrənilən obyektin mahiyyətinin aşkara çıxarılmasından ibarət çox mühüm funksiyası (və müvafiq surətdə elmi tədqiqatın bu funksiyanın yerinə yetirildiyi mərhələsi). Tədqiqatçının real praktikasında İ. bunun göstərilməsi ilə həyata keçirilir ki, İ. olunan obyekt müəyyən

qanuna (qanunlara) tabedir. İ. atributiv, substansional, genetik (xüsusilə səbəb), kontragenetik (xüsusilə funksional), struktur və s. olabilər.

İZLƏMƏ (tracking) - 1) bir elektronik şəbəkənin elektrik parametrləri ilə başqa bir şəbəkənin eyni və ya fərqli parametrləri arasında əlaqənin izlənməsi; 2) yüksək elektrik sahəsinə təbiiq olunan bir dielektrikin və ya izolyator səthində arzuolunmayan ötürücü yollann meydana gəlməsi və səthin karbonlaşması; 3) iynənin valdakı yivləri nizamlı şəkildə izləməsi.

İZLƏMƏ-NƏZARƏT DÜYMƏSİ (tracking control) - cihazın oxuma anında başlığın lentdəki yazının üzərindən keçməsinə təmin edən nizamlayıcı. Bu prosesdə çıxış rəngi (və təsvirin tamlığı) monitorda baxılaraq i n c k i n g nizamlayıcı düyməsi ilə sağa-sola çevrilərək təsviri ən düzgün və dəqiq şəkllə salır.

İZLƏYİCİ SİSTEM (servo) - qoşalaşdırmaq üçün lenti irəli-geri çəkən mühərrikin lentin keçid vaxtını nizamlayan mühərriklə eyni vaxtda sinxron işləməsi - birinin digərini izləməsi.

İZOQRAFİYA (isographics) - şəkil, rəsm. Hər hansı yazının,

xəttin dəqiq oxşadılması. Vizual, təsviri  
materiallarda, reklamlarda  
bədii vasitə kimi istifadə olunur.

JANR (genre) - bədii yaradıcılığın (o cümlədən publisistikanın)

tarixən formalaşmış növü. Kino və TV-də müəllif və rejissor

ideyasının həyata keçirilməsinə uyğun olan bədii və publisistik əsər

formasını. Bədii yaradıcılıq əsərlərinin janrlara bölünməsi xeyli pozuc

sərhədlərə malikdir. İncəsənətin hər bir növündə tarixən mövcud

olan müəyyən J.-lar var. Kinematoqrafiyanın tematik müstəvisində

tarixi, tarixi-inqilabi, elmi-fantastik, macəra, psixoloji, detektiv və

digər J.-lar fərqləndirilir. Həyatın müxtəlif cəhətlərinin əks

etdirilməsi ilə əlaqədar TV və radio

jurnalistikasında da müxtəlif

J.-lar yaranmışdır. Bu J.-lar gerçəkliyi əks etdirmə üsullarına görə:

a) i n f o r m a t i v ; b) a n a l i t i k ; c) b ə d i i - p u b l i s i s t i k

növlərə bölünür.

JARQON (jargon/sland) - ümumxalq dilindən ayrılan, öz spesifik söz və ifadələri ilə ondan fərqlənən müəyyən ictimai VƏ peşəkar qrupun danışdığı dil; yalnız müəyyən ictimai qrup içərisində başa düşülən şərti dil.

JELATİNLİ İŞIQ FİLTRİ (gelatine light fdter) - rəngli kinolentin çəkilişi üçün istifadə olunan maddə. J.i.f. adı şəraitdə də hazırlana bilər. Bunun üçün 60 dərəcə selsidə 150 qram fotoqrafik jelatinlə 1 litr distilə olunmuş su qarşdırılır, sonra buna damızdırıcı ilə boyaq maddəsinin qliserinlə qarışığı (1 litrə 7 ml) əlavə olunur. Boyaq maddəsi kimi xüsusi maddələrdən - eskulindən, san-rapid filtrdən, turşu rodamindən, nannacı naftalandan və s. istifadə edilir. Sulama optik şüşə üzərində apanılır. Jelatin dondurulduqdan sonra



işıq filtrləri qurudulur və şüşələr arasında yerləşdirilir. Yapışdırma xüsusi balzamla (Kanada) yerinə yetirilir.

JEST (gesture) - ekranda danışanın əl-qol hərəkətləri (bax *tfədəli hərəkətlər*).

JİROSKOPİK ŞTATİV (gyroscopic tripod) - hər cür vəziyyətdə dayanıqlığını, duruş vəziyyətini və sabitliyini mühafizə edən sərbəst oxlu cihaz.

JOKEY (jockey) - cıdırda, sirkdə akrobatik tryukləri ifa edən atlı.

JURNAL (journal) - 1) XX əsrin 70-80 illərində TV və radioda işlənən həcmi 20-30 dəqiqə olan veriliş formalanndan biri; 2) kitabça şəklində nəşr edilən dövrü məcmuə; 3) hadisələri, giriş-çıxış sənədlərini, efirə gedən verilişi, məzmun və müəlliflər haqda məlumatları və s. müntəzəm surətdə qeyd etmək üçün dəftər və ya kitab.

JURNALİST (intermediary) - jurnalistika ilə məşğul olan peşəkar ədəbi işçi. Hər hansı bir hadisəni işıqlandıran KİV nümayəndəsi; reportyor, fotojurnalist, telejurnalist, videojurnalist.

JURNALİST ETİKASI (journalist etiquette/intermediary ethics)  
- KİV işçiləri və onların fəaliyyətinin əxlaqi-davranış cəhətdən tənzimlənməsi üçün nəzərdə tutulmuş etik normalar toplusu. Bu normalara: a) jurnalistin davranışı və mənəvi siması; b) haqqında yazdığı və ünsiyyətdə olduğu adamlara dəqiq və qərəzsiz münasibəti; c) peşə etikasını gözləməsi və həmkarlarına münasibəti; ç) oxucu

(tamaşaçı və dinləyici) rəyinə hörmətlə yanaşması  
və s. daxildir.

JURNALİSTİN İCTİMAİ İŞİ (public (social)  
work of journalist)

- haqqı ödənilməyən, könüllülük əsasında həyata  
keçirilən iş. Sosial  
faydalı olub xüsusi peşə hazırlığı tələb etməyən  
müvəqqəti fəaliyyət.

JURNALİST MONOLOQU (journalist  
monologue) - studiyada  
hər hansı bir materialın göstərilməsi ilə əlaqədar ya  
şərh, ya da daha  
mürəkkəb ssenari formasının elementi.

JURNALİST MÖVQEYİ (journalist position) -  
təqdim etdiyi  
fakt və rəylərdə jurnalistin mötəbərliyə və  
dolğunluğa can atması.  
J.m.-ndə təsvir edilən şəraitin anlaşılması üçün  
bütün zəruri faktlar  
öz əksini tapmalıdır.

JURNALİST TƏHQİQATI (journalist  
investigation) - ictimai  
əhəmiyyət kəsb edən aktual mövzunun, hadisənin,  
yaxud vacib bir  
problemin əsas mahiyyətinin jurnalistikada  
soyuqqanlıqla,  
hərtərəfli, qərəzsiz və obyektiv araşdırılması;  
şəraitin hərtərəfli  
təhqiq edilərək üzə çıxarılması; materialın ətraflı  
öyrənilməsi; «nəyə

görə» və «niyə» suallarma cavab verən J.t.  
hadisələrin baş verdiyi  
situasiyanın soyuqqanlıqla və dərinlən  
araşdırılmasını, hər hansı  
qənaətə gəlmək üçün fakt və sənədlərin zərgər  
dəqiqliyi ilə öyrə-  
nilməsini tələb edir. Hər cür tələskənlik,  
impulsivlik və emosio-  
nallıqdan uzaq olan jurnalist araşdırma zamanı  
efirə dəvət etdiyi  
ekspertlərin müstəqil, qərəzsiz və nüfuz sahibi  
olmasına xüsusi  
diqqət yetirməlidir

JURNALİSTİKA (journalism) - sosial önəm  
daşıyan aktual  
informasiyanın toplanması, işlənməsi, həmçinin  
mətbuat, radio və  
TV vasitəsilə yayılmasını təmin edən fəaliyyət  
növü; kütləvi

xəbərləmə vasitəsi. J. ictimai rəyin  
formalaşmasına və inkişafına  
təsir edən ən güdrətli amillərdəndir. İctimai  
nəzarəti itirərsə, çox  
I qorxunc tovlama və çaşdırma (manipulyasiya)  
vasitəsinə çevrilir.

JURNALİSTİKA AZADLIĞI (freedom of  
journalist(press)) -  
demokratik cəmiyyətdə məsələlər qaldırmaq,  
daha kəskin sosial

ziddiyyətləri müzakirə etmək, dövlət və  
hökumət orqanlanmn,  
müxtəlif müəssisələrin fəaliyyətini (bu hərəkətlər  
cəmiyyətin maraq-  
lanna təhlükə yaratdıqda) tənqid etmək,  
hökumətin fəaliyyət-  
sizliyini, yaxud hakimiyyət həddini aşmağı  
şübhə altma almaq

**I** azadlıqları.

JÜRİ (jury) - teleoyunlarda, müsabiqələrdə,  
yarışlarda, sər-  
gilərdə və s. qalibləri müəyyən etmək,  
mükafatlar və müəyyən-  
ləşdirib vermək üçün təyin olunmuş, yaxud  
seçilmiş nüfuzlu  
mütəxəssislər qrupu.

## K

KABEL (cable) - bir və ya bir neçə izola edilmiş, üstü hermetik örtülü məftil; elektrik enerjisini ötürmək üçün güc kabeli; naqıl rabitəsi və siqnalizasiya üçün (rabitə kabeli), radiotezliklərdə enerji və siqnalların ötürülməsi üçün radiotezlik kabeli.

KABEL TELEVİZİYASI (cable television) - proqramı, informasiyanı mərkəzi stansiyadan fərdi abonentlərə kabel vasitəsilə çatdıran TV sistemi. KTV efir TV-sindən abunəçilərin fərdi tələblərini ödəmək baxımından fərqlənir. KTV-də istənilən yayım stansiyası (o cümlədən peyk vasitəsilə yayımlanan), qəbuledici stansiya (bəzən öz studiyası) və kabel-televizoru iştirak edir.

KABEL TV SİSTEMLƏRİ (cable TV) - siqnalların verilməsi üçün naqilli rabitə vasitələrindən (kabeldən) istifadə edən TV sistemləri.

KADMIKON (Cadmicon) - K a d m i  
s e l e n i (CdSe) əsasında  
hazırlanan **vidikon**. Bütün görüntü  
diapazonunda, eləcə də  
ultrabənövşəyi və rentgen sahəsini əhatə edən  
spektrin geniş  
dairəsində həssas olur.

KADR (frame/film/ picture) - 1) kinoçəkiliş  
aparətinin ekspozisiya (kadr) pəncərəsinin ölçüləri ilə məhdudlaşan  
kinolentdəki ayrıca  
fotoqrafik çəkiliş. Kadrm ölçüləri və tərəflərinin  
nisbəti müxtəlif  
enlikli lentlər və kinematoqraf növü üçün  
fərqlidir; 2) m o n t a j  
k a d r ı - bu, ayrıca montaj parçasıdır, adətən,  
bir nöqtədən  
çəkilmiş, hadisənin bu və ya digər məqamından  
ibarət olan filmin  
tərkib hissəsi; 3) s s e n a r i k a d r ı - ayrıca  
çəkilmiş hər bir  
səhnənin quruluş, yaxud rejissor ssenarisində  
məzmununun şərh və  
ətraflı təsviri. K. dedikdə həmçinin TV  
borusunun ekranmdakı

təsvir; lentə çəkilən obyektin hərəkətinin ardıcıl fazalarından birinin, yaxud onun statik vəziyyətinin əks olunduğu ayrıca fotoqrafik çəkiliş də nəzərdə tutulur. K. çəkiliş obyektlərinin bilavasitə görüntü qavrayışından əsaslı şəkildə fərqlənir. K.-in görüntü formasının bütün elementləri çəkilən səhnənin, yaxud hadisənin ideya və məzmununun tam açılmasına xidmət edir.

KADR ADDIMI (frame bar) - Kinofilmin uzunluğuna görə iki bitişik kadrının eyni nöqtələri arasındakı məsafə.



KADR ÇƏRÇİVƏSİ (frame) - teleekranın üfüqi xətlərlə çərçivələnmiş düzbucaqlı forması. Çəkilən bütün təsvirlərin məhz bu çərçivədə göstərilməsi nəzərdə tutulur. Bir çox əşyalar bu formaya çox yaxşı uyşur. Bu səbəbdən onları çox iri planda çəkərək, ekranı başdan-başa tutmaq olar. Ancaq bəzi obyektlər ekran üçün xeyli "iriyə" ola bilər. Obyekt ekrana yerləşməyəndə, bəzən kadra uyşdurmaq üçün elə çəkiliş nöqtəsi seçilməlidir ki, kamera onu yuxarıdan aşağı, yaxud aşağıdan yuxarı tam göstərə bilsin. Operator çəkiliş obyektinə çox yaxın dayanarkən, bu obyektin bir hissəsi «kadr arxasında» qalaraq, «kəsilib». TV cihazlarının əksəriyyəti görüntünün *rastrdakı* (telekrandakı işıqlı sətirlər) maksimum ölçüsünü verə bildiyindən (həmin cihazlar o cür sazlanır), təsvir planlarının qırıq-bucağı kəsilib atılır. Seyrçinin çox vacib sayılacaq bir şeyi, məsələn, titrləri görməsi üçün gərək çəkiliş planı elə qurulsun ki, bu titrlər və ya hər hansı digər vacib detal

ekranın «təhlükəsizlik zonası»na düşsün (bax ***Kadrın təhlükəsizlik zonası***).

KADR PƏNCƏRƏSİ (picture aperture) - kinoproyektorun film kanalında kinolentə düşən işıq axımını məhdudlaşdıran müəyyən ölçülərə malik düzbucaq kəsik.

KADRARXASI MUSIQİ (background music) - filmin, bilavasitə təsvirlə bağlı olmayan musiqi müşayiəti. K.m.-nin səslənməsi kənar səbəblə bağlı deyil, ekranda göstərilənin emosional mahiyyətini parlaq və tam əks etdirmək üçün daxili tələbatdan doğur.

KADRBKADR ÇƏKİLİŞ (frame by frame shooting) - multiplikasiyaların, yazıların, hərəkətli (yüyrək) diaqramların və s. çəkilişi zamanı geniş istifadə olunan üsul. Bu cür çəkiliş ekranda hərəkəti tezləşdirməyə imkan verir. K.k.ç.-də hərəkət tempini və hər bir kadrda baş verən dəyişiklikləri müəyyənləşdirmək vacibdir.

KADRDA ÇTXİŞ (telescreen speech) - insanın teleekran vasitəsilə kütləvi auditoriyaya üz tutması. K.ç. zamanı həmin insan əsas (çox vaxt yeganə) görüntü obyektı olur.

**KARDAXİLİ MONTAJ** (interframe editing) - hərəkətli kamera ilə çəkiliş K.m. effekti yaradır. Kadnn məzmununu tədricən dəyişməklə bir kadr çərçivəsində məkan-zaman fasiləsizliyini saxlamaq mümkündür. K.m. birbaşa TV verilişləri üçün səciyyəvidir.

**KARDAXİLİ MUSİQİ** (musical illustration) - filmin süjeti və süjetdə açılan olaya qatılan şəxslərlə bağlı musiqi müşayiəti. Bu zaman iştirakçılar mahnı oxuya və ya hər hansı musiqini ifa edə bilərlər. K.m. hər hansı ekran əsərinin səs sırasını təcəssüm etdirir.

**KADRIN ENİ** (frame width) - kinokadrın sol və sağ tərəfləri arasındakı məsafə.

**KADRIN HÜNDÜRLÜYÜ** (frame height) - kinokadrın yuxarı və aşağı tərəfləri arasındakı məsafə.

**KADRIN KOMPOZİSİYASI** (picture composition) - kadnn xətti quruluşunun xüsusiyyətlərinin, məkan, tonal və rəng koloriti cəhətdən həllinin, işıqlandırmanın, görünüş nöqtələrinin və rakurslarının rejissor həlli.

KADRLAR (personnel/staff) - fəaliyyətin  
bu və ya digər  
sahəsində müəssisənin, şirkətin, yaradıcı qrupun  
əsas (ştat) işçi 1  
tərkibi.

KADRLARARASI KOMPRESSİYA  
(interframe compression) -  
videosignal kompressiyası qaydası; bu üsulun  
tətbiqi zamanı təsvirin I  
böyük bir hissəsi kadr-dan-kadr dəyişməz qalır,  
kadr ardıcılığının I  
müqayisəli təhlili aparılır və kadrların özü barədə  
deyil, yalnız həmin 1  
kadrlardakı dəyişikliklər barədə informasiya  
göndərilir.

KADRLARIN «HANNİBALİZMİ» (film  
"hannibalism") - çox  
ifadəli, parlaq, emosional, təsirli və cazibədar  
təsvirlərin tamaşaçım I  
süjetin (xəbərin) əsas məzmunundan  
yayındırması; kadr-dakı  
görüntünün mətnin məzmununu qavramaqdan  
yayındırması. Məs.,  
küçədə dayanıb mitinqdən reportaj verən  
reportyorun fonunda  
döyülən mitinqçi daha çox yadda qalır, nəinki  
jurnalistin danışığı.  
Yaxud Əfqanıstan səmasında ABŞ-ın qırıcı  
təyyarələrinin uçuşunu !  
göstərən kadrda hərbi texnikanın cazibəsi  
ölkədə müvəqqəti

hökumətin təşkili barədə mətndən daha güclü təsir bağışlayır. Belə hallarda videosıra mətni üstələyir.

**KADRLARIN VƏ ZOLAQLARIN TEZLİYİ**  
(frame frequency) - kinoda və TV-də müəlliflərin (jurnalistlərin) ] lentdə təsvir edilən hadisələrin çəkiliş standartlarını müəyyən- **I** ləşdirmək üçün işlətdiyi termin.

**KADRLAŞDIRMA** (framing) - filmin kadrının daha mənalı həlli **1** üçün seçilən təsvir kəsiyi, rakurs, plan. K.-nı çəkilişə hazırlıq prosesində, yaxud çəkiliş zamanı operator həyata keçirir. Operator **i** K. vasitəsilə tamaşaçının diqqətini hadisənin inkişafının müəyyən ! mərhələsindəki mühüm detallara və predmetlərə yönəldir. Buna görə **j** də K. prosesində əvvəlki və sonrakı kadrlar mütləq nəzərə alınır.

**KAKOFONIYA** (cacophony) - sözün fonetik cəhətdən **pis I** səslənməsi; səslərin (musiqidə, şerdə) qeyri-ahəngdar, xoşagəlməz birləşməsi.

**KALAMBUR** (calembour/pun) - ikimənalılıq, omonimlik və ya səslənmə oxşarlığına əsaslanmış, komik effekt yaradan, səs bənzər- **1**

liyinə və məna müxtəlifliyinə əsaslanan söz oyunu, cinas.

KALLİQRAFIYA (calligraphy) - gözəl, yaraşqlı, aydın və səlis xətlə yazma sənəti. K.-nin tarixi həm şriftin və yazı vasitəsinin, həm də incəsənətin üslubi inkişafı ilə əlaqədardır. K.-də təkcə rahat oxumaq yox, həm də yazıya emosional ifadəlilik məqsədi güdülür.

KALSİUM TOZU (calcium sediment) - cod suyun təmizlənməsi hallarında əmələ gələn karbon əhənginin ən xırda zərrəciklərindən ibarət olan və *kinolentin* səthində yaranan çöküntü.

KAMERA (camera) - 1) xüsusi məqsədlə istifadə olunan otaq, qapalı yer; 2) cihaz və aparatın qapalı hissəsi (məs., f o t o k a m e - r a, k i n o k a m e r a). Bəzən cihaz, qurğu özü belə adlanır. Məs., k i n o ç ə k i l i ş və ya f o t o q r a f i y a K.-sı.

KAMERA İŞIĞI (camera light) - bilavasitə kameraya bərkidilən və çəkiliş qrupunda işıq cihazını idarə edən adam olmayanda, çəkilişin xarakteri dönmə dayaqına imkan verməyəndə, yaxud operator çəkiliş obyektinə sabit, həm də birbaşa işıq salmaq

istəmədikdə işlənən işıq. K.i.-ndan  
videojurnalistikada çox istifadə  
edilir. Çəkilişi ev şəraitində, hər hansı binanın  
içərisində apararkən  
iri döşəmə dayaqlarından istifadə mümkün  
olmadıqda bu işıq çox  
faydalıdır.

KAMERA KANALI (camera channel) -  
videotraktın TV  
kamerasından kommutasiya edən qurğuya qədər  
olan hissəsi.

KAMERA KANALI BLOKU (camera control  
unit) - elektrik  
mənbəyini qoşan, videokameranın  
tənzimlənməsini və nəzarətini  
həyata keçirən qurğu kompleksi.

KAMERA MİKROFONU (mic/camera/line  
select switch) - ikinci  
səs kanalına girişi müəyyən etmək üçün istifadə  
edilən açar.  
Kameranın üzərinə quraşdırılan xüsusi mikrofon  
istifadə olunduğu  
təqdirdə açar C a m e r a vəziyyətinə  
gətirilir. Bu vəziyyətdə  
mikrofonun çıxışı kameranın kabehnin üzərindən  
bilavasitə ikinci  
səs kanalına bağlanılır. Çünki ikinci kamera öz  
mikrofonu ilə deyil,  
başqa bir mikrofonla icra olunacaqsa, mikrofon  
kabeli ikinci səs

kanalı girişinə bağlanılır və açar M I c. vəziyyətinə gətirilir. Yazma prosesi xarici bir mənbədən olacaqsə, açar L i n e vəziyyətinə gətirilir, səs kabeli ikinci kanalın girişinə qoşulur.

KAMERA MUSİQİSİ (chamber music) - kiçik ifaçı heyəti (**duet**, **trio**, **kvaritet** və s.) üçün nəzərdə tutulmuş vokal, yaxud instrumental musiqi. Solo musiqi əsərləri də ( **romans** və s.) K.m.-nə aiddir.

KAMERA VASİTƏSİLƏ YARADILAN KEÇİDLƏR (camera edit shifting) - çəkiliş prosesində yaradılan effektiv və cazibədar montaj keçidləri. Məs., zəncirləmə, yaxud işarma effektinin fokusda çəkilməyən planlarını bir-birinə yapışdırmaqla imitasiya etmək olar. Montaj ardıcılığına görə, 1-ci kadrda veriləcək planın çəkilişini qurtara-qurtara, görüntünü tədricən fokusdan çıxararaq, yaygın təsvir lentə alınır. Həmin montaj ardıcılığı üçün növbəti planın çəkilişinə yaygın plandan başlanılır, tədricən plan fokusa gətirilərək kəskinləşdirilir. Kəskinləşdirmə ritmi fokusdançıxarma ritmi ilə



yaxşıca uzlaşarsa və planlar yaygın görüntülərin  
bir-birini əvəzlədiyi  
nöqtədə dəqiq yapışdınlarsa, montaj calağı əslində  
nəzərə çarpma-  
yacaq və belə keçidin effekti işarma effektinə  
oxşayacaq. Q a r a l l -  
m a y a k e ç i d və q a r a l t m a d a n  
i ş a r m a effektlərini  
çəkiliş vaxtı diafraqmanı bağlayıb-açmaqla  
yamsılamaq olar.

KAMEYA (cameo) - məşhur kinoulduzların  
filmin hər hansı  
epizodunda ani görünməsi. Çox vaxt onların  
adları titrlərdə veril-  
mir. Bəzən rejissorların özlərinin də (məs.,  
A.Xiçkok, E.Ryazanov,  
G.Daneliya və b. bu formadan istifadə etmişlər)  
ekranda görünməsi  
K. adlandırılır.

KAMKORDER (camcorder) - özündə  
telekameranın və  
videomaqnitofonun funksiyalarını birləşdirən  
qurğu. Həm translyasiya  
telekameronu, həm də adi **videokamera** və  
**player** rejimində işləyə  
bilir. Rəngin verilməsinə görə ən yaxşı məişət  
kamkorderləri peşəkar  
aparat səviyyəsinə çatıb. Videojurnalistikada  
işlənən kiçik ölçülü  
videokameralarda istifadə edilən və spesifik  
quruluşa malik

videomaqnitofon qurğusu. K. TV kamerası ilə  
kiçik ölçülü  
videomaqnitofonu konstruktiv şəkildə birləşdirir.  
Bu tip qurğularda  
siqnalların komponent yazılışı daha səmərəli  
istifadə olunur.

KAMPANİYA (campaign) - hər hansı  
məqsədlə təşkil olunan  
tədbirlər və verilişlər silsiləsi.

KANAL (channel) - 1) informasiyanın  
mənbəyi və qəbul edəni  
(telefon, radioyayım, teletranslyasiya və s.)  
arasında rabitə vasitələri  
kompleksi; istənilən informasiyaötürücü qurğu  
(vasitə); 2) tezlik  
zolaqları, verilişin vaxtı və xəbərin  
verilməsi üçün rabitə  
sistemlərində ayrılan başqa efir ehtiyatları.

KANAL (XƏTTİ) KODLAŞDIRMASI  
(channel coding) -  
analoq-rəqəm dəyişdiricisinin (ARD) çıxışında  
rəqəmli siqnalın  
əlavə dəyişməsi. Bu zaman alınan rəqəmli  
siqnallar eyni bir şəkildə  
düşür ki, onun parametrləri xəttin digər  
parametrlərinə daha artıq  
dərəcədə uyğunlaşır. K.k. bir qayda olaraq,  
səhvlərdən müdafiə  
rəməzlərindən istifadə hesabına müəyyən bolluğa  
malik olan xüsusi  
kodların köməyi ilə yerinə yetirilir.

KANOBEAM (canobeam) - optik şüalanma modulyasiyasından istifadə edən rabitə sistemi. **Canon** şirkətinin irimiqyaslı TV

çəkilişləri, iki kilometr həddində 4-dən 8 videokanaladək və 9-dan 18 səs kanalmadək video və audio informasiya toplanması, habelə mübadiləsi üçün hazırlandığı sistem.

KANON (canon) - 1) qayda, qanun; hər hansı ekran əsərini hazırlamağın əsas qaydası, ənənəyə əsaslanan, mütləq norma. Bədii üsul və ya qaydalann məcmusu; bədii əsərlərdə kompozisiya və kolorit normalarını, təsvirin nisbətlər sistemini, yaxudi **konoqra-fiyasını** müəyyənləşdirən sabit qaydalar məcmusu. Nümunəvi, normativ xarakter daşıyan əsərlərə də K. deyilir; 2) iki və ya artıq səs vasitəsilə eyni melodiyanın ardıcıl surətdə təkrar; musiqi aləti.

3) qədim yunan heykəltəraşı Poliklet tərəfindən yazılmış və bizə gəlib çatmamış nəzəri traktatın və kamil insanın nümunəsi kimi düzəldilmiş heykəlin adı.

KANOVİZİON (canovision) - C a n o n firmasının konkorderlər

seriyasından istehsal etdiyi videokamera.

KANTATA (cantata) - müğənni, solist tərəfindən, əsasən isə xorla, orkestrin müşayiəti ilə oxunan təntənəli və ya lirik-epik musiqi əsəri.

KAPELLA (choir) - 1) əvvəllər kilsə xoru, sonralar, ümumiyyət, xor; bəzən nəfəsli orkestr, instrumental müşayiətsiz xor;

2) katolik məbədinə xor dəstəsi üçün yer.

KAPRİÇÇİO (capriccio) - sərbəst və ya oynaq xarakterli, gözlənilməz effektlərlə zəngin instrumental musiqi əsəri.

KAPSUL-XƏBƏR (capsule news) - radioda musiqi proqramları arasında verilən 4-5 dəqiqəlik ekspressiv xəbər buraxılışları. K.x., əsasən ABŞ radiolarında geniş yayılmış xəbər proqramı tipidir.

KARDEOİD YÖNƏLMƏ DİAQRAMLI  
MİKROFONLAR

(cardiod directed microphone) - öndən gələn səslərə son dərəcə həssas, ancaq yandan və arxadan gələn səslərə nisbətən az həssaslıq göstərən mikrofonun ürəkşəkilli yönəlmə diaqramı.

KARİKATURA (caricature/cartoon) - bu janrda elə rəsmlər

nəzərdə tutulur ki, insandakı hər hansı bir naqislik qəsdən şişirdilərək tənqid olunur. Adətən, islahı az mümkün olan insanları tənqid etmək, ələ salmaq məqsədi ilə onların K.-sı çəkilir. Satirik üslubda işlənən belə şəkillərdə müəyyən cizgilər qəbənq verilməklə mütləq orijinala oxşadılmalıdır. TV-nin satirik proqramlarında K.-dan istifadə olunur.

KARKAS (frame) - bir şeyin skeleti, gövdəsi, əsası; binanın və s. dəmirdən düzəldilən skeleti; parça məmulatlarının məftil skeleti.

KARNAVAL (carnival) - 1) açıq səma altında maskah, xüsusi geyimli adamların iştirak etdiyi, teatraşdırılmış oyunlarla müşayiət olunan maskarad; 2) TV-nin xüsusi bayram verilişlərində istifadə etdiyi kütləvi şənlik formalarından biri.

KARTOTEKA (card index) - 1) müəyyən sistem üzrə yığılmış kartoçkalar; 2) belə kartoçkalar saxlamaq üçün xüsusi yeşiklər.

KARYERA (career) - 1) ictimai, elmi, vəzifə və s. fəaliyyət sahələrində irəliləmə, şöhrət qazanma; şöhrətpərəstlik; 2) məşğulluq növü. Məs., a r t i s t i k k a r y e r a s ı .

KASET (cassette) - fotoplastinka və lenti qorumaq üçün işıq keçirməyən qapaqlı yastı qutu; 2) içərisində maqnit lenti olan qutu; 3) video çəkiliş aparmaq üçün zəruri olan əsas gündəlik istehsal vasitələrindən biri.

KASET ADAPTORU (cassette adapter) - VHS formatlı standart videomaqnitofonlarda **Super VHS** və digər formatlardan olan videokasetlərdəki çəkilişlərə baxmaq və başqa standartda çevirmək imkanını təmin edən vasitə.

KASETİN KORPUSU (cassette cover) - korpusun hazırlanmasına sərf olunan plastmas antistatik xüsusiyyətə malik olmalıdır, əks təqdirdə kasetlər işləndikdə korpusda elektrostatik qüvvə yarana bilər.

KASETLİ KİNO (cassette TV) - kinofidmlərin adi televizor ekranında nümayiş etdirilməsi üçün əlavə olaraq televizora qoşulan və içərisinə kinofilm yazılmış k a s e t (**video kasef**), yaxud disk qoymaqla işləyən müxtəlif sistemlər.

KASKADYOR (cascader) - 1) silsilələrə əsaslanan sirk

nömrəsinin ifadəsi; 2) film çəkilişində texniki cəhətdən çətin və təhlükəli yerlərdə (qatann damında qaçış, yüksəklikdən tullanış, çaparaq ata qalxıb-düşmə və s.) kinoaktyorun xüsusi hazırlıq tələb edən mürəkkəb hərəkətləri yerinə yetirən əvəzedicisi.

KASSA FİLMİ - "BLOKBASTER" (block-buster film) - kütləijnin geniş marağına səbəb olan mövzusu, təmtəraqlı quruluşu və hay-küylü reklamı ilə fərqlənən kinofilm.

KASSA TELEVİZİYASI (box - office television) - müştəriləri zövqünə görə idman, kino, teatr, musiqi və s. proqramlarla təmin edən pullu TV yayımı. Bu termin teatr və kino sahəsində həm d\* kassa uğuru, çoxlu pul toplanması mənasına malikdir. K.t.-si telebiznesə və abunə proqramlarında iştiraka cəlb edilə biləcək təşkilatlara sərfəlidir.

KAŞE (matte) - kinoçəkiliş kamerasının obyektivini qarşısında qurulan, fıqurlu gözlüyü olan qeyri-şəffaf qapaq. K. istehsal şəraitində zağlı poladdan hazırlanır, formaca müxtəlif - binokl, açar

dəliyi və s. şəkillərində ola bilər; TV kadrının ağ haşiyəyə alınmasından ibarət olan kinoeffekt.

## 128

**KAŞE VASİTƏSİLƏ KİNOÇƏKİLİŞ (matting shot)** - müəyyən effekt almaq, eləcə də kadra müxtəlif siluətlər daxil etmək üçün pıtbıq olunan çekiliş üsulu. Bu vasitə ilə çekərkən kaşenin kənarlarının kəskin, yaxud qeyri-kəskin təsvirini almaq olar. Birinci halda kaşe obyektivin 8-10, ikinci halda 3-4 fokus məsafəsindən yaxında qurulmalıdır.

**KAŞELƏNMİŞ FİLM LƏR (matted films)** - adi, anamorflaşdırılmamış təsvirə malik filmlər, amma kadrın hündürlüyü kaşe-çərçivənin köməyi ilə azaldılır (çox vaxt kadrın hündürlüyü çekiliş oamanı məhdudlaşdırılır). Təsvirin hündürlük üzrə kaşelənmə dərəcəsindən asılı olaraq təsvirin tərəfləri ekranda 1:1,65; 1:1,75; 1:1,85 nisbətini ahr.

**KATALOQ (catalogue)** - müəyyən qaydada tərtib edilmiş, lazımı



materialların tapılmasını asanlaşdıran kitab,  
əlyazma və s. siyahısı;  
belə siyahısı olan məlumat kitabçası (bəzən  
illüstrasiyah). Məs.,  
marka kataloqu.

KEYFİYYƏT TELEVİZİYASI (quality  
television) - ciddi,  
dərəkəli tamaşaçı üçün nəzərdə tutulan,  
son dərəcə dəqiq  
jurnalistikanın növlərindən biri.

KƏNAR KÜY (**tape noise**) - studiyadankənar  
çəkiliş zamanı səs  
yazarkən mikrofona düşən arzuolunmaz, kənar  
səs fonu. Kənar  
səslərin mürəkkəbliyi ondadır ki, bir qayda  
olaraq, onları öncədən  
müəyyənləşdirmək və nəzarətdə saxlamaq  
mümkün deyil. Əgər  
gələcək çəkiliş yerini əvvəlcədən diqqətlə gözdən  
keçirib akustika  
şəraitini aydınlaşdırmaq mümkün olsa,  
çətinliklərdən qaçmaq olar.  
Bundan başqa, mikrofonların düzgün seçilib  
yerləşdirilməsi də lentə  
düşən kənar səslərin miqdarını azalda bilər.

KƏNAR RADİOƏNGƏLLƏR (**radio  
frequency interference**) -  
çəkiliş vaxtı, yaxud canlı efir zamanı  
elektromaqnit şüa qaynaq-

lərinin doğurduğu əngəllər. K.r., ilk növbədə, studiyadankənər Bəsyazma üçün böyük çətinliklər törədir. Qeyri-simmetrik xətlər K.r.-ə meyillidir və bu əngəlləri yekun fonoqramdan silib götürmək son dərəcə çətinidir. Simmetrik xətlər K.r.-i təcrid edir, ancaq bir şərtlə ki, gərək hər şey düzgün birləşdirilsin.

KƏNAR ŞÜALAR (side beams) - obyektivin kənar zonalından keçən və həmin obyektivin oxunun yanından ötən paraksial şüalardan fərqlənən şüalar. Sadə toplayıcı linzalarda K.ş. paraksial şüalara nisbətən daha çox yayınır ki, bu da sferik aberrasiyaya gətirib çıxarır.

**KƏSKİNLİYİN DƏRİNLİYİ (depth of field)**  
- obyektivin müxtəlif məsafələrdəki əşyaları bir müstəvidə və praktik olaraq eyni kəskinlikdə təsvir etmək xüsusiyyəti. K.d. nə qədər güclü diafraqmalaşarsa, bir o qədər böyük, fokus məsafəsi böyük olduqca isə bir o qədər az olur. Praktiki olaraq K.d.-ni cədvəllərdən, yaxud aparata və ya obyektivə bərkidilmiş K.d. şkalasından öyrənmək

mümkündür.

KİBERNETİKA (cybernetics) - idarəetmə məharəti; texniki qurğularda, canlı orqanizmlərdə və sosial strukturlarda proseslərin və sistemlərin ümumi cəhətləri haqqında elm.

KİÇİK EFİR (mid radiotract) - səyyar TV stansiyası (STS) ilə TV Mərkəzi (TM) arasındakı radiotrakta deyilir.

KİNEMATOQRAF (cinematograph) - hərəkət edən obyektlərin şəklinin işıqəhəssas lentə çəkiliş qaydası və ekranda nümayişini təsvir edən qurğular və üsullar kompleksi. K. termini ilk dəfə fransız variantında Lümer qardaşlarının işləyib hazırladığı və filmin yaradılması, göstərilməsi sistemi mənasını verən *s i n e m a t o q r a f* şəklində üzə çıxmışdır.

KİNEMATOQRAF İŞİĞİ (cinematograph light) - hər dəfə kameranın vəziyyəti dəyişildə işığın da yerinin dəyişdirilməsi və hər plandan ötrü yenidən işıq qurulması. K.i. telequruluşçuya imkan verir ki, istehsal prosesinin davam etdiyi bütün müddətdə işığa diqqətlə göz qoysun. Düzdür, belə diqqət ayrıca vaxt tələb edir. K.i.-

nın qurulması uzun və əziyyətli bir prosesdir.

**KTNEMATOQRAFİK PLAN** (cinematic plan) - kinokadrda təsvirin nisbi miqyası; obyektlərin təsvirlərinin miqyasına görə təsnifatı. Rejissor K.p. seçməklə epizodun, yaxud ssenari parçasının izahını verir, eləcə də hadisənin ritmini formalaşdırır. Hər bir kinofilm həm də ayn-ayn müstəqil səhnələrdən ibarətdir. Onların növbələnməsi isə çəkiliş və montaj prosesində müəyyən, kifayət qədər sadə qaydalara tabedir.

K.P. elə bir məntiqi ardıcılıqla çəkilməlidir ki, hər bir epizod, yaxud növbələnmiş planlar ideyam, fikri aydın şəkildə davam etdirdirsin.

**KİNEMATOQRAFIYA** (cinematography) - kinofilmlərin istehsalını və nümayişini təşkil edən mədəniyyət və iqtisadiyyat sahəsi. K; incəsənətin ən kütləvi növü olmaqla elmi və siyasi təbliğatın mühüm vasitəsidir.

**KİNESİKA** (kinesics) - kommunikativistikada xüsusi informasiya-emosional diskurslar və incəsənətdə (rəqslərdə, dramda, kinoda)

əlavə ifadə vasitələri kimi öyrənilən jestlərin, pozalann, bədən hərəkətlərinin dili.

KİNESKOP (kinescope/picture tube) - televizor qəbuledicisi, televizor şüa borusu; TV elektrik siqnallann görünən təsvirə çevirən qəbuledici TV borusu. Böyük ekranda TV təsviri proyeksiyalayıcı və işıqlandırma parlaqlığı yüksək olan K.-la əldə edilir. K.-un qara-ağ və rəngli təsvirlər, bilavasitə ekrandakı təsvirlərimüşahidə (birbaşa görmə kineskopları) və təsvirlərin böyük ekranda göstərilməsi (göstərmə kineskopları) üçün növləri var. Göstərmə K.-lan olan qurğularda katod - iüminessent, yaxud lazer K.-lanm ekranmda alman TV təsvirlərinin optik böyüdülməsi baş verir.

KİNO (cinema) - 1) kino sənətinin, kinematoqrafiyanın və ya kinoteatrın ixtisar olunmuş şəkildə geniş yayılmış adıdır; 2) kinematoqrafiya ilə bağlı sözlərin tərkib hissəsi. Məs., **kinofilm**, kinozal və s.

**KİNO KADRININ KOMPOZİSİYASI** (film  
 icbmpositi<ö %  
 kadrm ayn-ayn elementlərinin vahid bədii tamda  
 ahəngdar şöloldə  
 birləşdirilməsi. Həmin vahid tamda konkret  
 görüntü formaswdä  
 kadnn məzmunu verilir. Xətti düzüm, işıq, tonun  
 seçimi, çəkilişin  
 mənə və görüntü mərkəzinin yerləşməsi, xətti və  
 ton perspektivindən  
 istifadə - təsviri kompozisiyanın bütün bu əsas  
 elementləri onlann  
 qarşılıqlı mənə əlaqəsində birləşir və istifadə  
 olunur, eyni zamanda  
 bunlar kadrın ideyasımn daha tam, daha  
 dərindən açılmasma  
 kömək edir.

**KİNO QURĞUSU** (film projector) -  
 kinofilmləri nümayiş  
 etdinnək üçün avadanlıq kompleksi. İstifadə  
 şəraitinə görə s t a s i-  
 o n a r və s ə y y a r olur (bax **Səyyar kino  
 qurğusu**).

**KİNO MUSIQİSİ** (musical illustration) - filmin  
 xüsusi əhəmjäffə|  
 daşıyan dramaturji komponenti, ekran əsərinə  
 obrazlılıq gətirən  
 ifadə vasitələrindən biri. Kinoda tətbiqi səciyyə  
 daşıyan musiqi

plastik obrazı emosional cəhətdən  
ümumiləşdirir, onun əsas  
mövzulannı üzə çıxanır, onlara dərin obrazlılıq  
əlaməti verir.

Musiqinin filmdəki vəzifələri çoxcəhətlidir: a)  
sosial-tarixi mühiti  
təsvir edir; b) milli kolorit yaradır; c) filmin  
müəllif ideyasını  
ümumiləşdirilmiş şəkildə ifadə edir; ç)  
ayn-ayn epizodların  
atmosferini yaradır; d) dramatik münaqişədə  
mübarizə aparan  
qüvələrin toqquşmasını üzə çıxanır; e)  
qəhrəmanlara müəllifin  
münasibətini bildirir, onların daxili aləmini açır,  
hadisələrin gedişini,  
temp-ritmik cəhətdən təşkil edir; ə) filmin bədii  
zamanını və  
məkanını xüsusi şəkildə təşkil edir. K.m.-nə  
solo-instrumental  
nömrələr, vokal, simfonik əsərlər, xalq və peşəkar  
musiqi daxildir.  
Filmin musiqi kompozisiyası müəllif-rejissor  
ideyası, əsərin janrı və  
üslubi xüsusiyyətləri ilə müəyyənləşir.

KİNO SƏNAYESİ (cinematographic industry) -  
kinoköçürmə və  
kinotexnikasənayesi, kinoplyonkaistehsalı sahəsi.  
K i n o k ö ç ü r -

m ə s ə n a y e s i kinoteatr və  
kinoqurğularda, TV ilə kino  
həvəskarları aparatlarında göstərmək üçün  
kinofilmlərin sürətini  
hazırlayır.

KİNO TEXNİKASI (cinema technics) -  
kinofilmin istehsalı,  
çoxaldılması və nümayiş etdirilməsi proseslərinin  
təkmilləşməsi və  
genişlənməsi nəticəsində yaranan texnika  
sahəsi. K.t.-nda  
fotoqrafiya, optika, mexanika, işıq texnikası,  
elektronika və s.

istifadə olunur. K.t.-nın əsas texniki vasitələri  
***kinocəkmə aparatı,***

***kinoproektor*** və ***kinoplyonkadır.***

KİNO-TELEVİZİYA TEXNİKASI (film-TV  
tecnology) - kino  
və TV-nin texniki vasitələrindən istifadə etməklə  
obyektlərin çəkilişi  
və təsvirlərin ötürülməsi üsullarını gerçəkləşdirən  
texniki vasitələrin  
cəmi, toplusu. K.-t.t. kino texnikasını, TV-ni,  
videoyazını özündə  
birləşdirir. K.-t.t. sahəsində əsas 5 istiqamət  
müəyyən edilmişdir: TV  
filmlərinin birbaşa çəkilişi; TV videonəzarəti və  
nəzarət videoyazısı  
ilə kinoçəkilişi; TV təsvirlərinin kineskop  
ekranından və bilavasitə



elektron şüası ilə kinoyazuluş; kinofunların  
montajı və çapı zaman  
TV videonəzarəti; kinolentə çəkilmiş və ya çap  
olunmuş filmlərin

TV traktı üzrə verilməsi (telekinoproyeksiya).

KİNOAKTYOR (film actor) - yaradıcılığı  
kino ilə bağlı olan  
aktyor (bax **Aktyor**).

KİNOÇƏKİLİŞ APARATI (shooting  
arrangement) - işıq  
buraxmayan kameradan ibarət olan kinoçəkiliş  
cihazı həmin

kameranın ön divanında - film kanalında

sıçrayışvari hərəkət edən

kinolentin işıqəhəssas səthində həqiqi təsvir  
yaradan **obyektiv** olur.

İşığın obyektivdən günəhəssas təbəqənin səthinə  
çatması yalnız

lentin kadr pəncərəsində hərəkətsiz qaldığı

müddətdə obyektin -

torla tənzimlənir. Lentin hərəkətdə  
(kadrın əvəzlənməsi)

müddət ərzində obyektin işığın kinolentə  
yolunu kəsir. Lentin

sıçrayışvari hərəkət mexanizmi də daxil olmaqla  
lenthərlənmə

mexanizmi kameranın gövdəsinə bərkidilir.

Mexanizm spiral yayla,

yaxud elektrik mühərrikiylə hərəkətə gətirilir.

## KİNOÇƏKİLİŞ APARATLARININ TƏRKİBİ

(shooting apparatus content) - konstruktiv quruluşundan asılı olmayaraq bütün lentötürmə mexanizmi obtyurator, optik hissə, mexanizmi hərəkətə gətirən mühərrikdən, köməkçi mexanizmlərdən və gövdədən ibarət olur.

### KİNOÇƏKİLİŞ OBYEKTİVİNİN GİRİŞ BƏBƏYİ (objective

lens diaphragm) - diafraqma qarşısında yerləşən obyektivin *bvt*

hissəsinin əmələ gətirdiyi fəaliyyətdə olan diafraqmanın təsviri. Giriş

bəbəyi obyektivə daxil olan şüa axınının diametrini, yəni obyektivin

nisbi gözlüyünü müəyyənləşdirir.

### KİNOÇƏKİLİŞ OBYEKTİVİNİN GÖRÜNTÜ SAHƏSİ (ob-

jective visional field) - obyektivin təsvir sahəsi çərçivəsində göstərdiyi

məkanın və predmetin bir hissəsi. Görüntü sahəsi, adətən, bucaq

ölçüsündə ölçülür və ensiz lenit (8 və 16 mm) aparatlarının

obyektivləri üçün 10°-dən 30°-dək (üfüqi) və 8°-dən 20°-dək (şaquli)

təşkil edir.

## KİNOÇƏKİLİŞ PROSESİ (shooting process)

- son nəticədə

kinematoqrafik təsvirin alındığı yaradıcıhq

prosesi. K.p.-ndə bütün

texniki imkanlar təsviri düşüncənin yerinə

yetirilməsinə xidmət

etməlidir.

## KİNOÇƏKİLİŞ ZAMANI

### EKSPOZİSİYANIN TƏYİN

EDİLMƏSİ (determination of exposure) - düzgün  
işləndikdən sonra

lentdə təsvirin bu və ya digər sıxlığının alınması

üçün kinoçəkiliş

aparatusunun kadr pəncərəsində kinolentin

lazımı işıqlanma

miqdarının toplanması prosesi. Bu cihaz kino

həvəskarları' üçün bir

qədər çətinlik törədir, belə ki, daimi açıq bucaqlı

obtyuratoru olan

aparata kinoçəkilişin daimi tezliyi şəraitində

ekspozisiya daimi

qalır.

KİNOÇƏKMƏ (shooting/filming) - filmin  
yaradılmasında ən

mühüm mərhələ olub, bədii-yaradıcı və eyni

zamanda istehsal-

texniki proseslərin məcmusundan ibarətdir.

**Kinofilm** əsasən K.

aparatu ilə çəkilir. Görüntülərin lentə

köçürülməsi, sonra isə

kinoplyonkaların laboratoriya emalı nəticəsində  
çəkilən obyektin

hərəkətinin, yaxud onun vəziyyətindəki  
dəyişikliklərin ardıcıl

fazalarının neqativ təsvirlər seriyası alınır.

Çəkiliş şəraitinin

xarakterinə uyğun olaraq K.-nin bu növləri var:  
pavilyonda K.,

kinostudiyadan kənarda (interyerlərdə) K. və  
naturadan K..

Məkandan asılı olaraq K.-də işıqlandırma  
məsələlərinə xüsusi önəm

verilir. Texnoloji cəhətdən K. sinxron (eyni  
vaxtda səs də yazılır) və

«səssiz» (qabaqcadan və ya sonradan yazılan  
fonoqram səsləndirilə

də bilər) olmaqla iki qrupa bölünür.

KİNOÇƏKMƏ APARATI (camera) -  
obyektləri bərabər

fasilələrlə ardıcıl təsvirlər (kadrlar) silsiləsi halında  
kinoplyonkaya

çəkən optik-mexaniki qurğu; kinokamera.

İstifadə olunan

kinoplyonkanın ölçülərinə görə 70 mm-lik  
(genişformatlı filmlər), 35

mm-lik (adi və genişekranlı), 16 mm-lik  
(TV, elmi,- tədris və

həvəskar) və 8 mm-lik (tədris və həvəskar)

K.a.-ları var. Hazırda

kino çəkilişləri daha çox videokameralarla aparılır, yaxud montaj prosesini asanlaşdırmaq üçün filmlər həm kino, həm də videolentə çəkilir.

KİNODRAMATURGIYA (film drama) - kinematoqrafiyanın ədəbi yaradıcılıq sahəsi. Bilavasitə söz formasında ortaya çıxan və dramatik, prozaik ədəbiyyatın bir çox vasitələrindən istifadə edən K. öz süjetlərini onların sonrakı ekran həyatının vəzifələrinə uyğun olaraq yaradır, işləyib-hazırlayır və əks etdirir, eyni zamanda kinonun spesifik xüsusiyyətlərini və imkanlarını nəzərə alır. K.-nin inkişafının bütün mərhələlərində əsas vəzifəsi ekran obrazlarını söz vasitəsilə yaratmaqdır.

KİNOFESTİVAL (film festival) - kino əsərlərinin yaradıcılıq yarış, ekran əsərlərinə baxış. K. ən yaxşı filmləri, kinematoqrafiyanın inkişaf meyillərini üzə çıxarmaq, kinematoqrafçılar arasında əməkdaşlıq və təcrübə mübadiləsi aparmaq məqsədi daşıyır. Bədii filmlər festivalları ilə yanaşı, xronika və sənədli, elmi-

kütləvi, tədris, multiplikasiya filmləri K.-lan da təşkil olunur. Bəzən K.-lar dekada, kino ayılığı, kino həftəsi, kino günləri və s. adlanır.

KİNOFİKASIYA (adaptatiön for the cinema) - kinonu yaymaq, təbliğ etmək, kino göstərmə işini genişləndirmək. Kinoteatrlar və səyyar kinolar təşkil etmək, kino şəbəkəsi yaratmaq üçün görülmə tədbirlər, kinofilmlərin nümayişinin və kino avadanlığının keyfiyyətinin daim artırılması.

KİNOFİLM (taped film/motion picture) - 1) ayrıca kino əsəri; vahid süjetlə bağlı olan, çəkilmiş obyektin ardıcıl mərhələlərinin fotoqrafiyalannın (kadrlannın) məcmusundan ibarət kinematoqrafiya əsəri; 2) kinolentə ardıcıl köçürülmüş və ekranda göstərilmək üçün tematik tam halında birləşdirilmiş təsvirlər məcmusu.

KİNOXRONİKA (news reel/topical füm) - ölkə həyatı və tarix üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən rəsmi tədbirlərin, ictimai həyatda - siyasi, elmi və mədəni həyatda baş verən hadisələrin kinolentə çəkilməsi və uzun müddət saxlanması.

KİNOJURNAL (news reel) - bax *Sənədli kino.*

KİNOKADR (frame) - kinofilmin bir səhnəsinin fiksə edildiyi ayrıca epizod.

KİNOKAMERANIN KADR PƏNCƏRƏSİ (camera picture aperture) - bax: *Proyeksiya aparatı.*

KİNOKLUB (cinema club) - kinotamaşaçıların və kino sənəti həvəskarlarının kütləvi təşkilatı. K. üzvlük haqqı hesabına maliyyələşdirilir. «7-ci incəsənət dostları» adlı ilk K. 1920 ildə Fransada kinotənqidçi R.Kanudonun təşəbbüsü ilə yaradılmışdır.

İ: KİNOKONSERT (film concert) - ayn-ayn konsert (musiqi) nömrələrindən ibarət film. Musiqili filmin bu jann öz bədii özfəaliyyət kollektivləri olan klubların, mədəniyyət sarayları və evlərinin kino həvəskarları kollektivləri üçün məqbuldur.

KİNOKÖÇÜRMƏ APARATI (recorder) - təsviri və fonogramı kinolentə köçürən aparat Çap üsuluna görə k o n t a k t l ı və o p t i k növləri var (birincidə kinoplyonkalar bir-birinə kipi sıxılır,

ikincidə isə aralı qoyularaq obyektivlə proyeksiyalanır). K.a.-nda kinolent fasiləsiz və fasiləli (kəsik-kəsik) hərəkət edə bilər.

KİNOQEYDYYAT (frame by frame shot) - hər hansı prosesin intervallarla kadr-kadr çəkilişi, yaxud cihazlar qrupu dərəcələri ilə birgə çəkiliş.

KİNOLENT (film/tape) - səthində bir neçə nazik təbəqə olan polimer plyonkadan ibarət elastik çoxlaylı lent. Kinolentin nəqli üçün kino aparatının lentdartan mexanizmlərində onun kənarlarına bir və ya bir neçə sıra gözlüklər açılır. K. ümumiləşdirilmiş termdir, buraya kinoplyonka, kinofilm, film nüsxəsi və s. daxildir (bax **Kinoplyonka**).

KİNOLENTİN AŞKARLANMASI (film develop) - bax **Aşkarlama**.

KİNOLENTİN FORMATI (tape format) - kinolentin eninə görə millimetrlərlə ölçüsü.

KİNOLENTİN İŞLƏNMƏSİ (film processing) - lentin laboratoriya şəraitində işlənməsinin texnoloji proseslərinin



məcmusu (aşkarlama, fiksə və s.). Həmin proseslər nəticəsində lentdə çəkiliş obyektinin hazır neqativ, yaxud pozitiv təsviri, eləcə də yazılmış, ya da çap olunmuş optik fonogramın təsviri alınır.

KİNOLENTİN NƏMLƏNMƏSİ (picture dew)

- nəmləndirmə

buxanın kinolentə təsiri. Bunun nəticəsində kinolentin fiziki-

mexaniki xassələri qismən bərpa olunur. K.n. tez köhnəlmənin

qarşısını almaq üçün uzunmüddətli saxlanıb, mühafizə edilməsi

zamanı tətbiq olunur. Film quru yerdə saxlandığında lent kövrəkləşir

və asanlıqla qırılır. Ona görə də K.n. prosesi vacib sayılır.

KİNOLENTİN SƏTFÖNİN

ZƏDƏLƏNMƏSİ («YAĞIŞ»)

(film strach "rain") - kinolentin səthində

cızıqlar, sürtülmələr

şəklində mexaniki zədələr. Bunlar kinofilmin nümayişi zamanı

təsvirin və səsin güclü təhrifinə səbəb olur.

KİNOLENTİN SIXILMASI (picture

compression) - kinolentdə

gedən və onun həndəsi ölçülərini, fiziki-mexaniki xassələrini dəyişən

fiziki-kimyəvi proses.

KİNOLENTİN SÜRƏTİNİN  
SABİTLƏŞDİRİCİSİ (füm speed  
stabilizator) - filmin yazılışı, yaxud  
səsləndirilməsi zamanı yazı  
daşıyıcısının (fonoqramm) sürətinin titrəyişini  
məhdudlaşdıran  
qurğu.

KİNOLENTİN YUYULMASI (picture  
washing) - labora-  
toriyada lentin fiksajlanmasından sonra emulsiya  
təbəqəsində qalan  
məhlulun, yaxud bu və ya digər emal prosesindən  
sonra suda həll  
olan maddələrin təmizlənməsi prosesi.

KİNOLENTLƏRDƏ LƏKƏLƏR (tape  
fault/blemishes) -  
neqativlərdə və pozitivlərdə yanlış aşkarlama  
zamanı əmələ gələn və  
lentin ayn-ayrı sahələrində, yaxud bütün səthində  
yaranan bu və ya  
digər formalarda boyanma ilə ifadə olunan qüsurlar.

KİNOLENTLƏRİN MÜHAFİZƏSİ (film  
prosevation) -  
emulsiyada və altlıqlarda mühafizə etdikdə  
kinolentin xassələrinə  
əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərən proseslər baş  
verir. Dəyişiklik  
altlıqdan daha çox fotoqrafik emulsiyada özünü  
göstərir. Bu

proseslər k ö b n ə 1 m ə adlanır - işığahəssaslıq azalır və örtüyüri sıxlığı artır. Bu cür dəyişikliklər lent hazırlandıqdan sonrakı ilk 2-4 ayda xüsusilə nəzərə çarpacaq şəkildə baş verir.

KİNOMEXANİK (projectionist/cinema operator) - filmlərin kinoteatrlarda nümayişi ilə məşğul olan adam; filmin ekranda göstərilməsinin keyfiyyətinə görə məsuliyyət daşıyan şəxs.

KİNONUN QIZIL DÖVRÜ (golden age of movies) - ABŞ-m əyləncəli kinofilmlər sənayesinin çiçəkləndiyi, şöhrət zirvəsinə qalxdığı 1930-1960 illər. Bu dövrdə TV ilə rəqabətə baxmayaraq, ABŞ-da kinobiznes kütləvi mədəniyyətdə indiyədək nəzərəçarpacaq rol oynamaqdadır.

KİNONUSXƏLƏŞDİRƏN APARAT (repUcation apparatus) - kinotəsvirlərin (lentin) və fonoqramların çapı tirajlanması üçün cihaz.

KİNOOPERATOR (cameraman) - bax **Operator.**

KİNOÖLÇÜ (picture shape) - öyrənilən obyektin kəmiyyət

xarakteristikalanm, onun müxtəlif vaxt məqamlarında məkan vəziyyətini, hərəkət trayektoriyasını, trayektoriyanın müxtəlif sahələrindəki sürətini, bütün prosesin, yaxud onun ayn-ayn mərhələlərinin davamiyyətini öyrənmək üçün çəkiliş.

KİNOPLYONKA (fdm/tape) - səthi işıqəhəssas təbəqə ilə örtülmüş, kənarları perforasiyalı, elastik, lentşəkilli material. Yanmayan K.-mn əsasını sellüloz asetatlan təşkil edir. Ağ-qara və rəngli filmlərin istehsalında istifadə olunur (bax ***Kinolent***).

KİNOPROKAT (film distribution) - film fondunun planlı surətdə komplektləşdirilməsi və filmlərin ölkə ərazisində əhaliyə göstərilməsi. Üçün səyyar vasitələrdən istifadə olunması.

KİNOPROYEKSİYA APARATI (cinema unit/film projector) - kinolentdə olan filmlərin göstərilməsi üçün qurğu. Nümayiş etdirilən filmlərin formatından asılı olaraq K.a. 70 mm-lik (genişformatlı), 35 mm-lik (adi və genişekranlı), 16 və 8 mm-liklərə (adi və «Super-8») bölünür.

## KİNOPROYEKSİYANIN DAVAMIYYƏTİ

(duration of film projection) - bu və ya digər uzunluqlu filmin kinoekranda nümayiş etdirilməsi müddəti. Həmin vaxt filmin formatından (35, 16 mm), daha dəqiq desək, kadrın irəliləmə sürətindən və kinoproeksiyanın tezliyindən asılıdır.

KİNOPROYEKTOR (film projector) - kinofilmləri ekrana proyeksiya ilə verən aparat. Əsas elementləri: lentdartan mexanizm, verici və qəbuledici kasetlər, işıqlandırıcı, proyeksiyalayıcı sistem; səsləndirən, elektrik enerjisi ilə təchiz edilən və aparatı işlədən quruluşlar. Kinoplyonka qreyfer və ya malta mexanizmləri vasitəsilə qeyri-rəvan (sıçrayışla) hərəkət edir.

## KİNOPROYEKTORUN İŞIQ AXINI

(projector light flux) - kadr pəncərəsində lentsiz halda obtyuratorun işlədiyi vaxt kinoproektorun işıq-optik sisteminin yaratdığı işıq axım.

## KİNOPROYEKSİYA EKRANI (film

projection screen) - kinofilmin proyeksiyalandığı yastı və əyrixətli səth. K.e.-nin işıq

buraxan və əksetdirən  
kiminövləridir.

KİNOREPORTAJ (film reporting/account) -  
bax **Sənədli kino**.

KİNOSEANS (cinema show) - filmlərin  
müəyyən proqram,  
yaxud cədvəl əsasında tamaşaçılara  
göstərməsi. Adətən,  
kinoteatrlarda seanslar saat yarım, yaxud iki saat  
davam edir.

KİNOSƏNƏDLƏR (film documents) - hər  
hansı bir elmi  
eksperimentin, yaxud sınağın normal  
kinoçəkilişi. Bu, sonradan  
ətraflı öyrənilmə məqsədi ilə həmin çəkilişləri  
ekranda ətraflı  
nəzərdən keçirməyə imkan verir. Xronikal-sənədli  
çəkilişlər də bu  
qəbildəndir.

KİNO SƏNƏTİ (cinema art) -  
**kinematoqrafiyanın** texniki bazası  
və ifadə vasitələrindən istifadə əsasında yaranmış  
incəsənət növü.

K.s. sintetik sənət olub, ədəbi, rejissor, aktyor,  
musiqi yaradıcılığını  
və təsviri yaradıcılığı özündə birləşdirir.

KİNOSKRİPT (film script) - sənədli  
kinokadrlarla çəkilən yazılı  
tarixi mənbə. K.-in daha çox təsadüf olunan  
mətnləri: küçələrin adı

yazılmış lövhələr, nümayiş və mitinqlərdə istifadə olunan şüar və plakatlar, afişalar, elanlar və s.

KİNOSTXJDİYA (film studio) - kinofilm istehsal edən müəssisə; bir-birindən fərqli olan bədii-yaradıcı və istehsal-texniki prosesləri uzlaşdırən qurum. Eyni zamanda həm bədii, sənədli-xronika, elmi-kütləvi, həm də tədris filmləri istehsal edən K.-lar mövcuddur.

İxtisaslaşdırılmış K.-lar da fəaliyyət göstərir. Ssenaridən başlayaraq hazır filmlərin surətinin çıxarılmasma qədər bütün işlər K.-da görülür. Filmin çəkilişində texniki-dekorativ qurğular şöbəsi, çəkiliş texnikası, film montajı, kinoplyonkalann emalı və surətlərin çıxarılması sexləri və s. iştirak edir. Bədii filmlərin çox hissəsi dekorasiya və süni işıqlandırma, səsyazma qurğulan ilə təchiz edilən K. pavilyonlarda yaradılır.

KİNOŞƏBƏKƏ (cinema net/ company) - filmlərin əhaliyə göstərilməsini həyata keçirən mədəni müəssisələrin birliyi. K. kinoteatrlardan, kino üçün uyğunlaşdırılmış klublardan və s. ibarət

olur.

KİNOŞÜNASLIQ (cinematography) - kinonu bir incəsənət növü  
və kütləvi kommunikasiya vasitəsi kimi tədqiq edən,  **kino sənətinin** spesifik xüsusiyyətləri, filmin ictimai mahiyyətinin qanunauyğunluqları haqqında elm. K.-ın vəzifələrinə kinonun təbiətinin tədqiqi və onun inkişafı, kino dramaturgiyasının və rejissurasının ümumi prinsiplərinin işlənilib hazırlanması, aktyor yaradıcılığının öyrənilməsi, kinematografik düşüncənin, kinoda musiqi və səsənin yaradıcılıqla izahı və s. daxildir. K. kinonu onun sosial, iqtisadi, siyasi cəhətdən şərtlənməsində, mədəniyyət kontekstində, incəsənətin digər növləri ilə müqayisədə və s. nəzərdən keçirir. K.-m xüsusi vəzifəsi kinonu daxilən səciyyələndirən faktların və qanunauyğunluqların öyrənilməsindən ibarətdir:  
1) bədii yaradıcılıq  
və estetik-informativ fəaliyyət sistemi kimi;  
2) bu fəaliyyətin məhsullarının - kinofilmlərin məcmusu kimi. K. XX əsrin 20



illərində yaranmışdır. K.-a kino nəzəriyyəsi və tarixi, kino tənqidi və filmoqrafiya daxildir.

KİNOTEATR (cinema/movie house) - filmlərin nümayiş etdirilməsi üçün xüsusi daxili quruluşu olan ictimai bina (yaxud bina hissəsi). K.-ın əsas hissəsi tamaşa zalıdır. Zalda güclü səsucaldan qurğular, kinoekran olur. İri K.-larda hava kondisionerlərindən (isidici və sərinləşdirici) istifadə olunur, divar və tavanlar akustik tələblərə cavab verir və zal dekorativ işıqlandırılır.

KİNOTEXNİKA (film technology) - kinofilmlərin istehsalı və çoxaldılmasına xidmət edən texnika sahəsi. Yüksək inkişaf etmiş dəqiq elmlərin və texnikanın - optikanın, dəqiq cihazqayırmanın, elektrotexnikanın, işıq texnikasının, akustikanın və elektroakustikanın, gücləndirici texnikanın, elektrotexnikanın, kimyanın və s. əsasında yaranmışdır.

KİNOTƏDQİQAT (film research) - müxtəlif üsullardan istifadə etməklə təsvirin sürətləndirilmiş, yavaşdılmış kinoçəkilişi, yaxud

ayn-ayn kadrlara görə fotoqeydiyyatı:  
mikroskop vasitəsilə  
infraqırmızı, ultrabənövşəyi, yaxud rentgen  
şüalannda çəkiliş,  
vizuallaşdınnanın kölgə üsulunun tətbiqi və s.

KİNOULDUZ (film star) - 20 əsrin  
əwəllərində Amerika  
kinosunda yaranmış və Avropa  
kinematoqrafiyalannda, əsasən sırf  
kommersiya sahəsində yayılmış anlayış; kino  
aləmində şöhrət  
tapmış, tamaşaçıların sevimlisinə çevrilmiş aktyor,  
aktrisa. Konkret  
tarixi mənada, K. personaja maksimal dərəcədə  
yaxın olan ifaçı  
anlamını verir. K. müəyyən mənada tipajdır.

KİV-in MALİYYƏLƏŞDİRİLMƏSİ SİSTEMİ  
(media support  
system) - müxtəlif ölkələrdə və müxtəlif şirkətlərdə  
tətbiq olunan  
maliyyələşdirmə sistemi. Məsələn, ABŞ-da  
KİV-in maliyyələş-  
dirilməsinin 4 sistemi mövcuddur: auditoriya  
(məs., ödənişli KİV);  
reklam sifarişçiləri; reklam sifarişçiləri ilə  
auditoriyanın müştərək  
maliyyələşdirməsi; ictimai fondların və  
ayn-ayn şəxslərin ma-  
liyyələşdirməsi.

KLASSİK (classic) - 1) elm, ədəbiyyat və incəsənət sahəsində ən məşhur və görkəmli şəxsiyyət; 2) incəsənətdə klassizm tərəfdarı; 3) klassik sənətkarın yaratdığı nümunəvi, birinci dərəcəli əsər.

KLAVİATURA (keyboard) - özlüyündə çap makinası ilə kalkulyatorun hibridini əks etdirən qurğu. İnformasiya məhz K. vasitəsilə kompüterə daxil edilir. Adətən, K.-da hərflər, rəqəmlər və funksional qiymətlər olur. Standart K., adətən, 101 düymədən ibarət olur.

KLAVİŞ (key) - fortepiano, royal və s. musiqi alətlərində basılmaqla səs çıxaran lövhəcik; dil, açar.

KLUB (club) - 1) eyni ictimai qrupa, peşəyə, sənətə və s. mənsub şəxslərin ünsiyyət, siyasət, elm, mədəniyyət, idman sahəsində maraqlarının birləşdiyi ictimai təşkilat.

KOD (code) - istənilən növ informasiyanı müəyyən məsafəyə ötürmək, yaxud da mexanikləşdirilmiş və avtomatlaşdırılmış əməliyyatlardan keçirmək üçün ona əlverişli forma vermək məqsədi

ilə yaradılan şərti işarələr (simvollar) və ya  
siqnallar sistemi. Hər bir  
informasiya ilə müəyyən fərqli siqnallar  
kombinasiyasının  
əlaqələnməsinə imkan yaradan qayda. K.  
siqnalları yazmaq üçün  
çox vaxt rəqəm, yaxud işarələrdən istifadə olunur.  
K o d s i s t e -  
m i. 1948 ildə Amerika alimi K.Şennon  
«ehtimali informasiya  
nəzəriyyəsi»nin əsaslarını yaratdıqdan sonra  
bu nəzəriyyə  
bioloqların, dilçilərin, filosofların,  
riyaziyyatçıların, psixoloqların,  
genetiklərin də diqqətini cəlb etmişdir. İnformasiya  
verməyə xidmət  
göstərən hər hansı işarələr sisteminə K.  
deyilməyə başlanmışdır.  
Odur ki, həm insan dili, həm sənət əsəri və s.  
də səciyyəvi K.-laj:  
hesab edilir və rəqəmlər vasitəsilə hesablana  
bilir. İnformasiya  
nəzəriyyəsində K. daha geniş mənə daşıyır. K.  
informasiyanın hər  
hansı şəkildə qeydə alınma tərzidir.

KOD FORMATI (code format) - adətən,  
analoq-rəqəm  
çeviricilərinin (ARÇ) çıxış siqnalı veriliş və  
yazılış vaxtı əlavə

siqnallar çatdırılır. Həmin əlavə siqnallar verilişin mütəbərliyinin artmasına və sinxronlaşmaya xidmət edir. Bu zaman eyni vaxtda cilalanan kod sözləri bloklarda birləşir. Müəyyən koda müvafiq olan kod sözlərinin və ayn-ayrı rəmzlərin blokdakı ardıcılığı K.f. adlanır.

KODEKS (code) - 1) sistemə salınmış qanunlar toplusu;; məcəllə;

2) əxlaq, əqidə, görüş, adət normalan məcmusu; 3) hər bir KİV sahəsində (xüsusən TV-lərdə) əməkdaşlar üçün mövcud olan etik normalar kodeksi.

KODLAŞDIRMAQ (coding) - məlumatın kod şəklinə salınması; informasiyanın nəqli, emalı və saxlanması üçün tətbiq edilən sistem

**(bax Kod).**

KODLAŞDIRMA (coding) - hesabın kvantlaşdırılmış qiymətinin ona müvafiq olan kod sözünə çevrilməsi (rəmzlərin kod kombinasiyası). İmpuls - kod modulyasiyası (İKM) zamanı siqnalın hər bir hesabı ayrıca kodlaşdırılır və müvafiq olaraq hər bir kod

sözü bir signal hesabı haqqında informasiya daşıyır. Bu zaman kod sözünün tələb olunan boşalma sayı yalnız giriş signalının dəyişmə diapazonu və seçilmiş kvantlaşdırma üsulu ilə müəyyənləşir.

KOLLAJ (collage) - təsviri incəsənətdə texniki üsul; rənginə və fakturasına görə fərqli materialların nəyə isə birləşdirilməsi. TV və qəzetlərdə də bu üsulla hazırlanan əsərlərə K. deyilir.

KOLLEGIALLIQ (collectiveness/collectivity) - bir işin həllində kollektiv qərarvermə, işi kollektiv surətdə görmə prinsipi.

KOLLEGIYA (board) - hər hansı bir müəssisədə onun inzibati, icraiyyə və ya məsləhətçi orqanını təşkil edən, rəsmi olaraq müəyyənləşdirilmiş şəxslərdən ibarət məhdud saylı heyət.

KOLLEKTİV (collective/staff/community) - müəyyən ümumi məqsədlə toplanan adamların cəmi; daimi birgə əmək fəaliyyəti üzrə birləşmiş adamlar. Məs., teleşirkətin kollektivi.

KOLLEKTİV ANTENA (community antenna) - naqıl

translyasiyaları mərkəzlərində (wire rediffusion center) müxtəlif mənbələrdən siqnalları toplanıb konkret ünvanlara göndərilməsi üçün istifadə olunur. K.a. prinsipi radio və TV-də tətbiq olunur.

Kabel TV-sinin inkişafı onun uşqlara həyata keçirilməsinə nümunə ola bilər.

**KOLLEKTİV BÖLÜŞDÜRÜCÜ ŞƏBƏKƏ** (community distribution network) - teleradio proqramlarının peykdən, ekrandan və kabel şəbəkəsindən alınaraq abonentlər arasında bölüşdürülməsi sistemi.

**KOLLİZYA** (collision) - bədii əsərdə süjet xəttinin inkişafının, xarakter, qüvvə və hadisələr arasındakı mübarizənin əsasını təşkil edən bədii konflikt, münaqişə, toqquşma.

**KOLORİT** (color) - kino və TV çəkilişlərində, təsviri sənətdə (əsasən boyakarlıqda) görüntünün bütün rəng çalarlarının qarşılıqlı nisbət sistemi. K. rənglər arasında müəyyən vəhdət əmələ gətirir. K. incəsənət əsərlərinin formasının elə bir ünsürüdür ki, rənglərin

hannonik birləşməindən ibarət olub əsərin məzmununun, mənasının açılmasına, onun xarakterlərinin, obrazlarının mənasının aşkara çıxarılmasına, **süjet** və **kompozisiyanın** cılalanmasına kömək edir.

KOMA (koma) - optik sistemlərdə təsvirin təhrifi; **aberrasiya** - nöqtənin təsvirinin qeyri-simmetrik ləkə şəklində göründüyü hal; 3-cü dərəcəli elektron-optik sistemlərdə həndəsi aberrasiyanın bir növü. Solğun təsvirlər yaradır, çətinliklə düzəlir.

KOMBİNƏ EDİLMİŞ MANEƏLƏR (combined interferences/alias) - kiçik modulyasiyalarda təsvir siqnalının qapanması nəticəsində kənar naxışlar şəklində yaranan xarakterik maneələr.

TV siqnalının videoya JSİ və canlandırılması zamanı K.e.m. rəng gətirən siqnalın yüksək tezlikli hissəsində xüsusilə böyük olur.

KOMİK (comic) - 1) komik (məzhəkəli) rolları ifa edən aktyor; 2) öz sözləri və ya hərəkəti ilə gülməli vəziyyət yaradan adam.

KOMİKLİK (the comic) - estetik kateqoriya; mövcud sosial



hadisənin, insanlann fəaliyyət və davranışının, onlann əxlaq və adətlərinin şeylərin obyektiv gedişinə və mütərəqqi ictimai qüwələrin estetik idealına tarixən şərtlənmiş (tam və ya qismən) uyğunsuzluğunu istehza fənnasında ifadə edir. K. özünün mənşəyi, mahiyyəti və estetik funksiyasına görə sosial xarakter daşıyır.

KOMİTƏ (committee) - ictimai mahiyyət kəsb edən işlər üzrə hər hansı bir sahəyə (ictimai və ya dövlət işləri sahəsinə) rəhbərlik edən kollegial orqan.